

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE

1002479435

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

R Ó M A I TÖRTÉNETEK.

IRTA
DUGONICS ANDRÁS,
KIRÁJI OKTATÓ.

POZSONYBAN & PESTEN,
FÜSKÖTI LANDERER MIHALY
böttövel és költségével.

1800.

D G

209

• D 8

54776 T

BENICKI MIKLÓSNAK

UNOKAM' SZÜLÖTTÉNEK

CSONGRÁD-VÁR-MEGYÉBEN

SZEGVÁRRA.

*M*ár ennek-előtte tizen-három esztendővel (az az: 1786-dikban) édes Anyádnak kedviért Etelka nevezetű könyvemet; ez-után-osztán csak tavaj (az az: 1798-ban) édes kis Húgodnak számára a' Szerectseneket azért készítöttem: hogy (Féber-szeméjek lévén) az ijjetén nydjás munkákban mind kedvök' legeltetését föl-találhassák; mind pediglen be-
löllok (az ő módjok és tebetségjök szerént) tanul-
bassanak-is. Mert: a'-mint eddig tapasztalni löbe-
tött, az ijjetén-forma Könyvekben a' Haszon, és
Kedv-legeltetés egybe-vannak-szorítva.

De felölled más gondolattal valék, édes-kedves
Nicikém. Mert: mivel Téged' az Isten, különös
kegyelmességéből, Férj-fúlnak teremtvött; azt akar-
tam: hogy bozzád és nemedhez illendőbb gondola-
tokban foglalatoskodgyál. Redd tebdát a' Római tör-
ténetet szabtam; tudni-illik: annak a' Népnek

cselekedetjeit, melynél Folségösebbet nem látott a' Régiség; annak a' Népnek tötteit, melynek eleje leg-csekéjjebb, de vége leg-terjedttebb vala.

Hogy pedig a' Római Történeteknek le-írás-sá-ba kaptam: azt-is édes Anyád' kívánságának, és sürgetésének köszönbetűd. Ő adott erre alkalmatosságot azzal a' kérdéssével: minő okra nézve mondanék az aszszönyi főnek mostani sok-számú fodorittássait, és csiga-búgjait Ala-Titusnak?

Minek-utánna erre a' Római Történetekből azt feleltem: hogy Titus Tábornoknak feje a' régi Római pénzeken ily búgosan légyen ki-verve, és haja egészen meg-fodoritva; igen sajnállotta ő azt: hogy a' Római történetekben oly jövővény volna.

Ez így lévén: nagy szívességgel kére osztán engemet: hogy rövideden Rómáról-is írnék valamit, és annak történeteiről. Ezzel azt tenném: hogy mind maga meg-tanulná annak a' bíres-neves Nemzetnek cselekedetjeit; mind néked-is el-beszéllené addig: még, az olvasást meg-tanulván; magad me-betnél-el rajtok.

Engedtem tehát (pedig szívesen) Anyád' kérésének. Le-ültem a' dologra Szegeden; és akkori Szün-napjaimbán, el-végeztem e' munkát nem-is egész két hónapok alatt; mert: édes Öcsémnek házában mulatozván, ennél több mulatságaim-is voltanak vagy Etelka' erdejében, vagy Szent-iványon, vagy Szőregen; itt-is amott-is, a' mi házunk előtt-is. **LIPPIUST** vöttem, az-után **EUTROPIUST**,

de

de leg-fő-képpen **FLORUST** út-mutató **Kalúzomúl**. Ezt pedig nem ok nélkül vöttem: mert a' Történet Dolgoznak böcsületös le-trássa igen csiklándoztató munkának lenni tapasztaltatik.

Nem szabad a' Történeteket úgy elő-adni: hogy (valamint a' Költeményesek cselekedni szoktak) újjaiból szopja, és azzal legellye a' kedveket: minő szép lett volna, ha úgy történet volna. Így írta-le **VOLTÉR** tizenkettedik Károlynak, Solciai Királynak életét. Szép ugyan, de nem való. Én ezeket a' Történeteket úgy akartam le-írni, a'-mint a' Régiektől vöttem, kik vagy magok jelen voltak az ütközetökön, mint **POLIBIUS**; vagy nem sokára éltek, és akkor-is velek dolgoztak. Csak abban lehet tebát a' Történetek' Írójának leg-nagyobb érdeme: ha az igazat annak rőndje szerint, értetőképben, rövideden, világosan elő-adhattya. Ezeknek be-tejjesítettésükre magam-is iparkodtam.

Édes-kedves Nicim! ha egyszer gyermeki esztendeidből ki-bontakozol; tapasztalni fogod azt: hogy a' Római népet nem más emelbette oly nagyra; hanem a' **FIRFISÉG** (virtus) és a' **SZEGÉNYSÉG**. Tapasztalni fogod azt-is: hogy az Országoknak akkor pöngetik balottus nótájokat: midőn nagyon meg-pénzelik magokat, és az-után el-bízzák. Az el-bízásból származik másoknak meg-vetése, osztán a' gyönyörködtető cselekedetek, el-lustulás, le-omlás.

Valamint mostanában a' Franciák; úgy keres-
ték a' Rómaiak-is (széles e' világra terjesztvén bi-
rodalmokat) minden-féle-keppen a' Gazdagságot ; a'
Hírt-nevet ; a' Dicsőséget : Országjoknak végetlensé-
gét, és ezekből sarjazó több e'-féle javakat, és Jó-
szágokat. Minek-utánna mind ezekkel torkig-tele-
teltek a' nyugbatatlanok ; meg-nyugodni akartak,
nyugodalmok' üdején bele-úntak ; végtére el-veszte-
gették.

Valamint mostanában a' Franciák, úgy el-pusz-
tították a' Rómaiak-is a' Királyokat ; sőt nem-is tűrték
oly sokáig nyakokon. Ezek előtt a' Kirájnak neve, oly
utálatos va'a : hogy, ha valaki valami rossz esetek-
ről, avagy kemény parancsolatokról akart emlékez-
ni, azt kiráji parancsolatoknak lenni mondotta.

A' Királyoknak szám-ki-vetéssök után (basonló-
képpen, mint a' Franciák) Köz-jót szörzöttének a'
Rómaiak-is. De mi lött belőlle ? Azt kedvök sze-
rént igazgatták a' hatalmasabbak, kevesen boldo-
gultak benne ; sokan el-vesztek. Csak SILLÁNAK
gilotinju által többen vészték-el nyolcvan- ezernél.
ROBERSPIÉRBE által-költözöttnek lönni láccatta-
tott Sillának lelke.

Olvasni fogod e' Római Történetekben azt-is :
hogy, ha az ORSZÁG' NAGTYAI magok között
meg-basonlanak ; ha mind-egygyike leg-nagyobb
Uraságra vágyódik ; ha a' törvényeket olyas Pók-
bállóknak lenni gondolják, melyben a' szünnyog föl-
akad ; a' darázs pedig köröszkül-veri magát ; ha a'
szent-

szentséges imákkal (valamint a' mostani Tudósok) csak szem-fény-vesztés-képpen élni akarnak; akkor a' Birodalom (ki-fogyván immár nagy embereiből) elsőben hanyatlik, az-után - osztán le-dől, el-is-enyíszik.

Mind-ezeknél többeket-is láthacc a' Római Történetekben; és mind azokat javadra fordíthatod. Tü-bügyre szödök még egy kevés intéseket: Fussad, Nici, a' Jútékosokat: bogy benyelni ne tanully; és kis vagyonodat el-ne-tékozold. Soba magadat legokosabbnak ne tarcsd, és másokat szamaraknak ne ítélly: mert egy barátod se lesz; gyűlölni fognak mind-nyájan. Vajmi nebéz pedig jó barátok nélkül e' világon élni.

Föl-ne-vödd a' Szemét-embereknek azokat a' gaz szokássokat, kik másról semmi jót nem mondanak; hanem mindenkor rosztat okádnak. Bizonyos légy benne: bogy, mivel az illetén Kura-fiaknak oly büdös a' lebelletök; nincsen bején gyomrok.

A' leg-színesebb emberekkel társalkodgy: mert azoktól fogod meg-tanulni a' tisztességes beszélgetéseknek módját. Kik ezek előtt föl-nem-merik szdjokat tátani; ellemben, midőn a' maláta közé keverődnek, ott locsogni jól tudnak: azokat vagy alacson, vagy gonosz lelkűeknek állítsad. Ezekről a' tollakról ösmérd-meg a' madarat. Ezek moslékkal bíznak, mint a' sörtések; és a' földön mászkálnak, mint a' giliszták. Soba nagyobbra nem mebetnek; sött: meg-köszönbetik: ha, a' mely gyékényen ülnek,

nek, azt farok alól el-nem-rántják a' Főbbek. Ak jó ; másról-is jól vélekedik. De kinek lelke fekete ; az más-is kormosnak ttél.

Akkor véld magadat emberséges embernek , ba sok szíves barátaid lesznek ; egy se pedig , a' ki méltán meg-vessén. Az okos és forgott ember soba se veti-meg a' jót ; valamint igen nebezen szeretheti meg a' rosztat.

Soba se véld magad felől : hogy sokat tucc : mivel többek vannak bátra , a' miket nem.tucc. Tudod-é , kibez basonltatnak azok , kik (magokat megvilágosodtatnak lenni vélvén) másoknak jó tanácsokat meg-vetik ? Hasonlók a' gyermekektől-föl-fütt szappanyos buborékokhoz , melyek magoktól-is elenyiszhetnek. Hasonlók a' bolondokhoz , kik néha magok felő oly gondolattal vannak : hogy Országokat építhetnek , el-is-rontbatnak.

Élly egességgel kedves Nicikém. Szeresd azokat , kiktől valami jót tanúlba. Ojjad magad' azoktól , kik erkölcsjeidet meg-vesztegethetik. Írtam Pesten. 1799-dik esztendőben , első Augustusban ; mely napon esztendőidnek batodikát kezded.

ELSŐ SZAKASZ.

A Római Királyok.

1. Bé-vezetés.	6. Priskusról.
2. Rómulusról.	7. Serviusról.
3. Nómáról.	8. Lúciusról.
4. Tullusról.	9. Meg-változás.
5. Ankusról.	10. Elmélgedések.

ELSŐ RÉSZ.

B é - v e z e t é s .

A Római népnek eredete (valamint a' többi Nemzetségeké-is) egy kis költeménnyel vagyon össze-keverve. Mind-az'-által: úgy fogom előadni, a' mint a' régi Írókban olvasom. A' kevés költemént könnyen ki-löhet üsmérni, és belőlle az igazságot ki-látni.

Ez a' Római Nép (Romulus-Kirájtól fogva, egész Augustus-Császárig, hét-azáz esztendőök alatt) annyi dolgot vitt végbe, mind a' hada-

kozások' üdején, mind a' békességben: hogy, ha ki a' Birodalomnak terjedtségét annak üdejével egybe-egyengeti; azt hamar el-készülttnek, és föl-állottnak lenni mondhattya.

Mert: a' világ kerektségén oly szélesen hordozta fegyverét: hogy kik annak a' népnek viseltt dolgait olvassák; azokból nem egy Nemzetnek; hanem az egész emberiségnek történeteit olvasni láccattatnak. Oly csatákban forgott, néha oly veszedelmekben-is csatangott: hogy *Rómának* föl-állittására egygyet-érteni, sőt egygyik a' másikat fölül-haladni láccattatna mind a' *Szerencse*, mind a' *Firfiség*.

Mivel tehát e' Népnek történeteit igen méltónak lenni ítélem a' le-írásra; mind-azon-által (a' történet csoportos, és külömb-féle lévén, ugyan-ezért az emberi elmének gondot-is ad) azt fogom cselekenni, a' mit a' Föld-írók szoktak: egy kis abroszra festem a' széles tartományokat. Az ennek a' Nemzetnek dücsöségére válik, ha története egyszer-s-mind, és egyszerre olvastat-hatik.

Ha ki a' *Római* népet úgy akarja szemlélni, mint valami teremtettt Állatot, és annak külömb-féle korát velösen meg-visgálni; tudni-illik: hogy kezdette életét; az-után hogy neveködött; Férj-fiúságának virágjára hogy jutott; végtére: hogy vénhedett-meg; az egész történetet négy részekre lehet osztani.

A'

A' *Római Népnek* első üdeje a' Kirájok alatt vala, közel két-száz ötven esztendeig: midőn, Anya-várossa körül, a' Határosokkal veszeködött. Ezt az üdőt csöcsömös Gyermekségének lehet mondani.

Második üdeje, a' Kirájoknak ki-üzttök után, *Brütusnak*, és *Kollatinusnak* első Tanácsnokságokban kezdődött, és tart két száz esztendeig, egészszen *Appius-Klaudiusnak* és *Kvintus-Fulviusnak* Tanácsnokságjokig (lásd végén a' negyedik szeletet 199 szám alatt). Ezen üdő alatt-egész *Olasz-országot* meghódították. Mivel ekkor nagy és erős vitézzei voltak *Rómának*, ezt az üdőt *Fiatal-Ifjúságának* mondhatni.

Harmadik üdeje *Augustus Császárig* tart, két-száz ötven esztendeig, melyben, az egész világot birtokjokba vévén, csöndösségben éltek. Ez a' Birodalomnak *Férj-f-kora*, és való-ságos meg-érettsége.

Augustus Császárnak uralkodássától fogva (két-száz esztendőök el-fojása alatt) a' követ-között Császároknak tunyaságjok miatt, mint egy meg-vénhedett a' Nemzet, le-is-forrott hevéből. De *Trájánus Császár* alatt ismét csirázni kezdett; és a' Birodalomnak el-aszodottsága (mint-ha fiatal nyersességét megént vissza-vötte volna) zöld levelekre fakadott.

MÁSADIK RÉSZ.

Rómulus első Kirájáról.

Mind Rómának, mind a' Birodalomnak első szűr-zője, és Építője RÓMULUS vala. Atyját Márstennek mondgyák. De bizonyos az: hogy édes anyját Erdős RÉANAK nevezték, annak is tartották (1). Mind-az'-által Réa akkor se tagadta Márssal-való közösülését, midőn erővel *Vesta* Apácájának tétetött. A' nép pedig annak valóságát vagy csak azért-is el-hitte: mert EL-SÖBEN (*Amúliusnak* akkori Kirájának parancsolatjából): *Rémus* öcscsével az erdőkre ki-tétetvén *Rómulus*, -el-nem-veszhetett. MÁSADSZOR:
ma-

(1) Valóban *Rómulus* (*Réa*-anyjának vérégre tekintve) Kiráji nemből származott: mert Nemesség' eredetét egész *Eneásig* löhet föl-vinni. Ez a' most említett *Eneás* (*Trója*-várossának el-pusztulásssa után) *Olasz*-országnak *Láciüm* nevezetű Tartományába érkezvén; meg-házasodott. El-vette az ott-uralkodó *Latínus* kirájnak leányát *Lavíniát*, és vele egygyütt egész Tartományát. A' Kirátság tehát (*Latínusnak* halála után) *Láciümben* így következött:

I. ENEAS. *Trójai* vezér.

II. JULUS. Ezt *Askániusnak*-is nevezték.

III. ERDŐS. Ezt *Sylviusnak* azért mondoták: mert szerencsére az erdőben született; mely mellék-nevet meg-tartottak a' következtek-is.

IV.

maga *Tiberis*' vize, melybe ezeket bele-buktatták, meg-szánta a' gyermekeket; öblébe viszsza-húzván magát, és ezeket a' szárazon hagyván. **HARMADSZOR:** A' mi több: a' nyöstén Farkas (e' két gyermekeknek visítássokat hallván) abba-hagyta kölkeit, és ezeket az ártatlanságokat meg-is-szoptatta.

A' Farkasnak ezen csudáját, és fő-képpen könyörtületességét látván *Faustulus*, az akkori *Amúlius* Kirájnak Pásztorá; föl-kapta alattomban a' gyermekeket, és Feleségéhez vitte, kit *Lorenciának* hívtanak. Tehetsége, és szégyensége szerént, elég tisztiesen nevelte-föl őket *Lorencia*. Már-is fiatalok lévén, fő-képpen a'

Va-

IV. Erdős *ENÉAS*.

V. Erdős *LATINUS*.

VI. Erdős *ALBA*.

VII. Erdős *ATIS*.

VIII. Erdős *KAPIS*.

IX. Erdős *KAPÉTUS*.

X. Erdős *TIBERINUS*. Ez *Atbula* fojójába halván, el-törölte a' Fojónak előbbeni nevét; melyet máiglan *Tiberínusnak* neveznek; közönségesbben *Tiberisnek*.

XI. Erdős *AGRIPPA*.

XII. Erdős *RÓMULUS*.

XIII. Erdős *PROKA*.

XIV. Erdős *NUMITOR és AMULIUS*.

Halá-

Vadászatban gyakorlották magokat; és tenyeres-tálpasokká löttek.

Ekkor egész *Láciumnak* (Olasz-ország' egy részszenek) fő-várossa vala *Alba*, melyet még *Július* épített, *Eneásnak* fia. Ez a' Fiú (*Eneásnak*, édes atyjának, holtta után) ott-hagyván *Lavinia'* várossát, melyet *Eneás*, maga' felesége' nevére, építtetett; egy hosszú kopasz hügyre telepődött, és erre-rakott várossát *Hosszszú-febérnek* nevezte; deákül: *Alba Longa*.

Most említett *Eneás* után, tizen-negyedik Kiráj vala *Amúlius*. Ez *Numitortól* (öregebb testvérjétől, kit az Uralkodás inkább illetett volna) erőszakkal el-vőtte a' Kiráji pácát. *Numitornak* két fiait (hogy se magának, se utóinak izgágát ne szörözhessenek) le-ölette. Annak leányát *Réát* (*Rómulus'*, és *Rémusnak* anyját) *Vestának* Apácájává tőtte; ennek két fiait (a' mint ez-előtt-is mondám) *Tiberisnek*-akkor-ki-áradott vizeibe vettette.

La-

Halálán lévén *Próka*; Örebbig fiára *Numitorra* hagyta a' Kirájságot. De ennek Öcsce *Amúlius* mind furább mind gonoszabb lévén) le-vetette Bátyját; fiait meg-ölette; leányát *Réát* föl-szentöltette. Mind-azáltal *Réa* meg-terhesedett; és, hogy vétké dücsöségesebb lenne, Terhének okát *Mars* Istenre fogta. Fiai *Rómulus* és *Rémus* löttenek. De ezekkel az Isteni ivadékokkal se gondolván se mmit *Amúlius*, őket *Tiberis'* vizébe hányatta; *Réát* pedig örökös tömőbe vetette.

Larenciának dajkálkodása alatt, inkább-meg-meg-inkább meg-izmosodván *Rómulus* és *Rémus*; magokat minden-féle ifjúságokban örömet gyakorlották. Birakoztak; versent-futottak, árkokat ugrottak, és más e'-féléket töttek. Sokszor a' körül-belől-lévő Tolvajokra ütöttek; vissza-is-vötték az el-lopott jószágot. A' mit az övékből kezökhöz kerítöttek; azt Pásztor-társsaik között szívesen föl-osztották.

Rómulusnak és *Rémusnak* előbbeni töttökért föl-háborodván a' Tolvajok; egyszer-is-mind rájuk ütöttek, és el-fogván *Rémust*; ötet, minden késedelem nélkül, *Amúliusnak* kezeibe adták, mint olyas Tolvajt, ki a' Kirájnak barmsai közül sokat el-hajtott. Ez *Rémusnak* nagy szerencsétlenséget, és bizonyos halált-is okozott volna; ha *Rómulustól* ki-nem-szabadítottatott volna.

Mert *Faustulus* (meg-értvén az egész történetet, és már ennek-elötte-is *Réának* siralmairól nem csak egyszer hallván) meg-jelenti *Rómulusnak* azt, a' miről, immár régtől-fogva, gyanakodott: hogy ők *Rednak* fiai, és *Numitornak* Unokái lönnének. Erre föl-borzadozván *Rómulus*, hirtelen *Alba-várossára* ütött; Öcscsét ki-szabadította; *Amúliust* meg-ölte; és hejébe vissza-állította Nagy-atyját *Numitort*.

Ezen jeles cselekedetjéi után se akarta Véréjét ki-nyilatkoztatni; se atyja-fiainál *Albában* múlatni; hanem (nagyon szeretvén a' Fojókat,

K

és

és azokat a' högyeket, és dombokat, melyek között föl-neveltetött) vissza-tért a' *Palatinomi* högyre; és, tizen-nyólc esztendő korában, egy új Városnak építesse fölöl gondolkozott.

Mivel Öcscsével egy-hasú Ikerek voltak; melyik kezdene közülök a' Város' építéséhez, azt a' Jövendölésnek el-intézésére bízni kívánták. *Rómulus* a' *Palatinomi* högyre ment; *Rémus* az *Aventinomira*. Elsőben *Rémus* hat kányákat; ez-után *Rómulus*, de tizen-kettőt látott. Így tehát (a' jövendölésnek kegyességétől-is reá-segítettven *Rómulus*) a' Város' építéséhez kezdött; abban a' reménben lévén: hogy a' vérhez-és - prédához-szokott Kánya-madarak a' Városnak vitézségét eleve ki-jelentenék. A' Város' építésének kezdetét *Május*-hóld-napjára teszik az Írók, *Trójának* el-pusztulása után három-száz kilencven-negyedik esztendő' tájjára, vagy-is négy-századikára.

Ennek az új városnak akkori meg-örzészére, és védelmére, elegendőnek lőnni láccattatott egy sánc, melynek alacsonságát, és keskenségét midőn ki-neveti *Rémus*, és által-ugrássával le-is-gyalázza (*Rómulusnak* parancsolatjából-é? nem-é?); alattomban meg-ölettetett. Ő láccatott első áldozatnak lőnni, mely az új várost vére-nek ki-omlásával' föl-szentölte, meg-is-erősítötte.

Ha

Ha igazat akarunk szólni: *Rómulus* nem magát *Rómát*; hanem a' mostani *Rómának* csak árnyékát szörzötte. Lakosok se valának eleinte benne. Ugyan-azért hogy egynéhányakat belécsalkasson, sok mesterségekkel költött élnie.

Elsőben: a' bé-sáncolt üres várostól nem igen messze, oly menedék-hejnek hirdettettki egy Ligetet: hogy, ha abba akar-minő-nagy Gonosz - tévők csóportosodniának-össze; azoknak semmi leg-kisobb bántások se fogna lönni. Temérdek sokaság gyülekezött egybe. A' *Tiberisen-túl* -lévő *Etrúriai* Pásztorok; a' *Töngörökön-túl*-származott *Frígyiaiak*, kik hajdan *Enéassal*; és *Arkádiában*-termett emberek, kik *Evanderrel* e' Tájakra jöttek; el-lepték az egész ligetet. Ezeket a' városba hozván, úgy teccett: mint-ha külömb-féle tagokból egy testet épített volna. Ő tehát a' *Római* népnek tagadhatatlan szörzője.

De csak egy ember' életéig tarthatott volna a' Társaság, mely csupa Férj-fiakból vala össze-szerkeztetve. Által-látta *Rómulus* a' Há-zasságnak szükségét; de azt: hól lehessen kapni Fehér-népeket? hirtelen által-nem-láthatta. Végtére a' határosokhoz fojamosdott; de mivel ezek ama' gyülevész tolvajokat arra méltóknak lönni nem gondolták, hogy leánjaikat nekik feleségül adgyák; *Rómulus*, mivel jó szerivel vele semmire se mehetött; a' Fehér-szeméjek iránt

erőszakoskodott. Lovas-játékokat töltetvén; az arra el-jött hét-száz, és nyolcvan-három szüzeket prédájává tette; és azokat Emberei között tüstént föl-osztotta.

Ennek az erőszaknak híre el-futamodván, csuda nem volt: hogy hadak támadtanak. Leg-elsők voltak a' *Véjusok*, kik leányaikat vissza venni, és érettek boszszút állani akartak; de ezeket hamar meg-szalasztották a' *Római Pásztor-emberek*. Már a' *Ceninomiakkal* nem oly könnyen báuhattak. Nyakas volt az Ellenség, erős is. De, minek-utánna őket meg-győzték: hogy a' többieket félelemmel meg-tölcsék; a' várost talpig le-faragták. A' gazdag zsákmánt maga kezével ajánlotta-föl *Rómulus* annak a' *Jupiter* Istennek, kinek tiszteletét *Róma*-várossába bé-hozta. Az-után a' *Krustumeriusokat*, és *Antemnátokat*, nem sok üdö múlva, szerencsésen el-nyomták.

Leg-tüzesebb, és leg-veszedelmesebb had vala *Táciussal*, a' *Sabíno*k' kirájjával. Ez a' nagy tehetségű Vitéz, azokért az el-ragadtattott Szüzekért (mert azok közül a' *Sabínomiak* leg-számosabban voltak) boszszút-akarván-állani a' *Tolvaj Rómaiakon*; meg-indulván *Kúresből* (kiráji lak-hejéből); *Rómának* ahhoz a' kapujához vitte seregét, mely (mivel *Sabíno*m felé fordult) *Sabíno*mi kapunak neveztetött.

Éppen ekkor találta a' kapun ki-jönni annak a' *Spúrius-Tarpėjusnak* leánya, kit, *Rómájának* védelmezésére, ekkoriban bent-marasztott *Rómulus*. Ezt a' leánt (minek-utánna, a' Város sáncán kívül, valami áldozatnak végbe-vitele miatt, vizet merített) arra kérte *Tácius*: hogy, midőn annak szerencsés üdejét látná, a' *Sabinomi* kaput éjtszakára meg-nyitná, és katonáit bé-eresztené. E' cselekedetének jutalmául azt ígérte-meg, a' mi a' leánnak teccik. Az alku abban állapodott-meg: hogy néki a' *Sabinomi* Tisztek azt ajándékoznák, a' mit bal-karjokon hordoznak. Hordoztak pedig *Paist*, arany perceket, és arany gyűrűket.

Ezt az ígéretet vévén a' leány, melyet bizonyosnak lenni mondtak a' *Sabinomi* Tisztek; bé-ment a' Városba; és (annak üdejében) meg-nyitván a' kaput; az ellenség közül sokat bé-eresztett; de tüstént meg-parancsolta nékik: hogy (az ígéret szerint) menten le-tennék a' fegyvert, Paissokkal egygyütt, melyet bal-karjokon hodoznak.

Ettől a' fura leántól magokat meg-csalattatnak lönni látván a' *Sabinomi* tisztek; ötet a' Paisokkal el-nyomták, és alájok temették; vagy azért; hogy ezzel a' kértt ajándékot megadottnak lönni mond hassák; vagy talán azért: hogy erőszakkal inkább, sem-mint el-árúltatással gondoltassék el-vétettnék lönni a' város;

vagy végére azért : hogy ennek erőszakos halálával, példát adgyanak mind-nyájoknak : miben bizhatnának az élhetetlen árulók.

A' leántól már ennek-előtte föl-lázítva lévén a' *Rómaiak* ; tüstént az ellenségre estenek. Oly irtóztató vér-ontások estek pedig mindgyárt a' *Kapunál* : hogy ezeket kivürrül észre-véven *Rómu'us* , föl-emeltt kezeivel esedezett *Jupiter* Isennek : hogy Féleinek szaladásjokat meg-állítani méltóztatna. E' történet adott erre okot : hogy osztán a' *Meg-allító Jupiternek* (*Jovi Stator*) Templomot építtetne *Rómu'us*.

Mivel a' kegyetlenkődő *Sabínusok* véget nem akartak vetni a' koncolásokban , és mind-egyre nyertesek-is lönnének ; végtére : elejökbe jöttek az el-ragadtatott Fehér-szeméjek , hajok-szórva , ruhájok-szaggatva , és könyv-hullatással keményen esedezve mind Urokért ; mind kisdéd Magzatjaikért. Ezeknek meg-másoltt intézetjüket , és egész meg-elégedéssöket tapasztalván *Tácius* ; meg-szűnt a' koncolásoktól ; frigyet-is kötött a' *Rómaiakkal* , mely után az következőt : hogy , *Sabínomi* lakássokat el-hagyván ; lakni ebbe az új városba jöttek ; és minden Jóságjok (mint valami *Mátkakat-tálat*) Vejükkel közlötték.

E'-képpen gyarapódván , meg-is erősödvén a' város ; *Rómu'us* az egész népséget harminc Feleközötökre (*Tribus*) osztotta. Három századot szörzött a' *Lovagokból*. Ezek akkor ele-

gen-

gendők voltak. Meg-parancsolta azt-is: hogy (a' hirtelen ki-ütések ellen) mindenkor fegyverben lőnne a' többi Ifjúság; melyet *gyalogoknak* nevezett.

Így el-röndölvén a' Katonasságot; a' városnak igazgatására százat választott a' meg-élemedtek közül. Ezeket (méltóságjukra nézve) *Atyáknak* (Patres); ezeknek Fiú-szüleitjüket *Atyafiaknak* (Patricii) mondotta. Azokat a' meg-élemedett Atyákat: egy szóval *Öregöknek* hívták (Senatus); nem pedig *Véneknek* (2) *decrepiti*.

B 4

Mind

(2). Az ÖREG név azokra az emberekre száradott *Rómdban*, kik a' Várost Tanácsjokkal igazgattyák vala, és kiket mostanában *Tandcs-beliöknek* nevezünk. Ezeket *Rómulus* szörszötte: mivel, igen gyarapodván a' város, maga pedig a' hadban foglalatoskodván, tulajdon-képpen a' Polgári dölgoikat nem igazgathatta. Üdö-járitával; hogy valaki a' Tanácsba bé-láphessen, ELSŐBEN az Atyafiakból lönni köllött. Fő-képpen a' Lovagokból választották őket, mivel ezek leg-nemesebbek voltak; ugyan ezen okból a' Lovagokat *Öregök mag-tárjdnak* nevezték (*Seminarium Senatus*). MASADSZOR: Minden *Öregnek* leg-alább húsz-ezer-tallért-érő Jóságának lönni köllött. HARMADSZOR: A'-ki *Öregnek* választatott, a' huszon-öt esztendőtt fölül-köllött haladnia. NEGYEDSZER: Minek-előtte valaki *Öregnek* tétetett, annak ez-előtt a' Városnak valami más Tisztségeiben-is foglalatoskodni köllött — — A'-mi pedig az *Öregöknek* fruházatjokat illeti; mellyek őket a'

Mind a' Katonaságot, mind a' Polgári dolgot így el-vegezvén *Rómulus*; egyszeriben (minek-utánna, a' Város-előtt-lévő *Kápreai* tónál, beszédjét el-mondotta) a' szemek elől el-tűnt. Leg-alább e' világon ötet sűrögni-forogni többé nem látták.

Némejek a' gondolattal vannak ez-iránt: hogy ötet széjel-tépték az *Öregök*, nem szenvedhetvén azokat a' durvaságokat, mellyekkel élt ellenök, midőn őket meg-akarta dorgálni. De az a' szél-vész, mely halála után támadott és a' napnak reá-következőtt fogyatkozása, meg-szenteltetésének képét mutatni láccattattak.

An-

a' többiektől meg-külömböztették, ezek vóltanak: **ELSÖBEN**; a' mint a' dolmány mejjén le-megyen, oda egy vörös bársony varrottak, melyet szögnek (clavus) neveztek. Ez a' bársony az öregöknél széles vala, ugyan azért *széles-szögű Dolmánna* nevezték (*Tunica Laticlavia*), hogy meg-külömböztesen a' *keskeny-szögű dolmántól* (*Tunica angusticlavia*) mely a' Lovagoké vala. **MASADSZOR**: Lábo-kon fekete sarut hordoztak; mely a' fél láb-szárnál tovább nem ment, és ott szíjakkal bé-fűzettetett. **HARMADSZOR**: A' Saru' fejére C-bötűt röndöltek, mely azt jelentette: *Centum*, az-az *Száz*: mivel eleinte az *Öregök* százan vóltanak. **NEGYEDSZER**: Különös hejeken ültek a' Játék-színekben. — Minek-utánna a' birodalom nagyobbra terjedött; az *Öregöknök*, számok-is nagyobb lött.

Annak Menybe-menetelét el-akarta a' Községgel *Julius-Prokulus*-is hitetni, azt állítván előttök: hogy ő mostanában dűcsőségösebb álladalmában látná *Rómulust*, mint ennek-előtte vala. Azt parancsolná pedig: hogy ötet a' *Rómaiak* Isten gyanánt tisztelnék, *Kvirinus* név alatt, melyel neveztetne az Menny-égiektől. El-lönné az Istenek előtt végezve: hogy *Róma* várossát az egész Világ tisztelné, és Fejévé fogadná. Meg-hólt, Országlássának harminc-hetedik esztendejében.

HARMADIK RÉSZ.

Numa' második Kirájról.

A' *Rómaiaknak* második Kirájjok *Numa* vala, kinek vezetékje *Pomptilius*. Ő *Sabíniai* ember volt; és *Kúresen* lakozott. Mivel mindenben, és állhatatosan igen Tisztességűsnek lönni láccatott; és különös ajtatosságúnak tapasztaltott: hivatalos volt a' *Római* kirájságra; el-isfogadta (3). Ez tanította a' népet minden Szent-

B 5

sé-

(3). Azt tartják némejek *Liviusnál*: hogy a' mit *Numa* Kiráj tudott mind a' Szentségekben, mind a' Polgári dolgokban, azt *Pithagorásznak* (ama' *Görög* Bölcsnek) köszönte; ki ötet a' Bölcsességre oktatta. De, ha ki az üdőknek számát jobban föl-veszi; az

cz-

ségekre, minden szer-tartásokra, és a' halhatatlan Isteneknek minden tiszteleteikre.

Ő hozta-bé az Ünnepeket: mert tanácsosnak lönni nem vélte: hogy a' Köz-neppel minden Isten-adtta nap bajoskodgyon. Ő rőndölte a' Fő-papot (4); Hasonló-képpen az Iktatókat (5);

OSZ-

eztet lehetetlennek mondhattya: mivel *Pithagorás* száz esztendőkkel *Numándi* utóbb élt, mindön Rómában *Servius* Kirájkodott. Ekkor *Pithagorás*, Olasz országnak végén, *Metapontus*, ősztán *Herakléa*, és *Króton* mellett járkált. Mi vihette vajjon őtet a' *Sabinusokhoz*? ha mindgyár *Náma*val egy üdőben élt volna-is; kiknek se nyelvöket nem tudta; se hí-röket nem vőtte. Magának köszönhette tehát *Náma* azt a' kegyességet, mely őtet a' Római Kirájságra föl-vitte.

(4). Ezt Deákül így nevezték: *Pontifex Maximus*, az - az: a' *Híd-csindlók*, avagy a' *Hídasok* között a' Fő. Látni való tehát: hogy, Tisztégöknek elejére tekintve, arra a' Hídra vígyáztak, mely *Tiberisre* tétetett, és mely hídon leg-több áldozatokat hoztak-körösztül. Eztet tehát *Fő-hídasnak* nevezték. Sok változások után, ezekre szorították kötele-ségjököt: ELŐSZOR: A' többi Papoknak gyűle-kö-zetjökre vígyáztak. MASADSZOR: A' szentségek-hez-tartozó minden elő-vetődött dolgokban igaz ítéle-tet tőttek. HARMADSZOR: A' Papok' hibáit meg-fenyítőttek, hejre-is-hozták. NEGYEDSZER: Az Isteni szolgálato-k iránt szorgalmatoskodtak. ÖTÖDSZOR: *Veszte* Szűzeire (hogy Tisztaságban éllyenek) kü-lönö-

osztán az *Ugrokat*-is (6); a' többi Egyházi Tiszt-ségekkel együtt.

O osztotta leg-elöl az esztendő tizen-két hól-d-napokra. Azokban a' szerencsés, vagy
szeren-

lönösen vígyáztak. HATODSZOR: Bele tekintettek nem a' házasságba-is — — A' mi Ruházatját illeti; ELŐSZOR: szabad vólt néki-is hosszú prémes mentét viselni (*Toga Prætexta*). MASADSZOR: Fejébe egy csúcsos kalapot hordozott (*Apex*, vel *Tutulus*). Többi Ruhája nem különbözött a' Közönség' ruhájától. — Erre a' Tiszt-ségre osztán a' Császárok-is vágytak. Minek-előtte *Július Cézár* a' Gyűlésbe ment; azt mondotta egyszer Anyjának: Anya! engem' ma, vagy Fő-papnak, vagy szám-ki-vetettnek fogsz látni. Nem csak a' Pogány Császárok vágytak erre a' tiszt-ségre; hanem a' Keresztények-is egészen *Gráciánusig*. Ez a' Fő-papság Rómdban egész nagy *Theodóziusig* tartott.

(5). Az *Iktatókat* így nevezik a' Deákok: *Augures*, *Avigeres*, mert a' madarak' szálltáthól szokták tenni a' bé-iktatássokat. Kötelességeik ezek vóltanak: ELŐSZOR Egy csőn (lituus) körösz túl néztek, és így az égben egy bizonyos hejet ki-jegeztek, melyet *Látománnak* neveztek (*Templum* a' *templandó*, vel *contemplando*). MASADSZOR: Jól észre költetött vönniök ezeknek az *Iktatóknak*: ebbe a' *Látománba* (*Templomba*) minő énekekkel, minő mozgásokkal, és a' *látománnak* (*templomnak*) melyik részszen láccattanak bé-szállani? Ha jobb felől táltanak bé-menni; szerencséseknek; ha bal felől,

szc.

szerencsétlen napokat szorgalmasan föl-jegyzötte. Ő szörzötte az *Anciliádat*, és a' *Palládium-*

szerencsétlenöknök tartattak. **HARMADSZOR:** A' villámból, a' reá- következött menny-dörgésből-is jövendöltek valamit. **NEGYEDZER:** Jövendöltek a' Csirkékből-is, midőn önniök adtanak. Ha hírtelen, és serényen fogtak a' maghoz, vagy a' korpához; jót jelentettek. — Ezek az Iktatók igen sok zenebonákat, és akadájokat szörzöttek mind a' hadban, mind a' békességben: mind a' Tisztségeknek föl-vételökben. Mert: ha rossz jelekkel fenyegették a' gyűlést, az nap bé-nem-iktattak senkit-is semmi-féle Tisztségbe (non inaugurabant). — Ezeknek Tisztségjök hóltig tartott: hogy hivataljok' haszontalansága ki-ne-tudódjyon. A' Madarakat, melyek a' *látómánnyon* énekelve mentek-köröszkül, *Hangicsálóknak* (oscines); melyek, ének nélkül, sebesen által futottak, suhanóknak, vagy *szárnyasoknak* (Præpetes, vel Alites) nevezték. Nem csak egyszer, hanem többszer-is köllött meg-próbálni a' madarakat: ha vajjon az előbbeni *látómánnyal* meg-egygyeznek-é?

(6). Ezeket deákül *Salusoknak* nevezik. *Marsnak* Papjai voltak. *Númatól* akkor röndöltettek, midőn a' Városban dög-halál uralkodott. Azt hitték: hogy ekkor egy szent Pais (Ancile) az égekből le-szállott, mely a' dögnek végét szakasztotta; és hogy ekkor meg-jövendölte volna *Egeria* Istenné: hogy az a' Város leg-hatalmasabb lészén, melyben ez a' Pais meg-öriztetik. Hogy tehát ez a' szent Pais vagy el-ne-tévejödgyön, vagy el-ne-lopasson; több ily Paisokat csináltatott *Núma*, és tizen-két Papokat röndölt,

diumot (7), a' Birodalomnak különös zálogjait. A' kettős Jánust (8), a' Hadnak és Békességnek hitelét. A' Tüzet pedig fő-képpen *Veszta* Szü-

dölt, hogy azokat őrizték. Hogy pedig a' nép-is tudhassa azoknak jelen-léttöket; ezek a' Papok (*Marciumak* egy ki-szabott napján) azokkal a' tizen-két Paisokkal ugrándozya jártak a' Városon körösztl. Ugyan-csak (erre az okra nézve) őket *Ugróknak* neveztek (Salii). Az elől-ugró Papot pedig *Présulnak* mondták.

(7). A' *Palladiumról* eleget írtam abban a' Könyvemben, melyet, *Trója' veszedelme* cím alatt, 1774-dikben ki-adtam *Landerer Mihály* bötüivel, és költséggével. Lásd ott a' Harmadik könyvben, *Palladium* cím alatt.

(8). Az esztendőnek Istene vólt *Jánus*. Ugyan-azért: az esztendőnek kezdete *Januariusnak* nevezetett, melynek első napján, ajándékokat, mátkatálakat, mostanában köszöntéseket, jó-kévánosokat visznek egy-másnak. Ennek templomot építetett *Núma Rómában*. Itt az ő képének mind elől mind hátul ábrázatja vala: mivel *Januariusnak* első napján mind az ó, mind az új esztendőt láthatni. Midőn a' *Római* népnek széles e' Világon békessége vala (a' mint *Núma* üdejében vólt) bé-szokták tenni e' templomnak ajtaját; ki-nyitni pedig, midőn valami nemzettel hadakoztak, és e' templomnak ki-nyitása jele vólt a' következő háborús üdőnek.

Szüzeire bízta (9); hogy, az égi csillagoknak hasonlatosságokra, a' Birodalmat őrző ragyogás szünetlen virrasztana.

El-hitette pedig az emberekkel : hogy mind ezeket *Egéria* Istennének oktatásából röndöli : mert röndölésseinek föl-vövérére annál-inkább

reá-

(9). Leg-első volt *Núma*, ki *Vesztának* (az örökös Tűznek) templomot építtetett *Rómában*, melyben semmiféle bálvány nem láccattatott. **ELŐSZÖR** : Az oltáron, mely a' templom' közepén vala, égett a' tűz ; melynek szünetlen-való meg-tartására (mivel maga *Vesztá*-istenné-is Szüz vala) Szüzeket röndöltek a' *Laeium*-beliek ; kik rönd szerént állottak éjjel-nappal a' tűz mellett, és azt el-alunni nem hagyták. **MASADSZOR** : Ha valamelyik Szüz (maga el-aluván) a' tüzet el-altatta ; azt a' Fő-pap jól meg-korbácsolta. Nem-is volt szabad más tüzet oda vinni ; hanem azt, melyet az üvegnek tüzellője szörzött a' Napnak sugarjaiból. **HARMADSZOR** : Mind-őszsze : se többen, se kevesebben nem lehettek húsnál. **NEGYEDSZER** : A' meg-hóltinak hejében a' Fő-paptól ojjantétetett ; ki nek esztendei hatnál többek, tíznél kevesebbek voltak. **ÖTÖDSZÖR** : Mind-egygyiknek harminc esztendeig köllött szolgálnia. Első tízben tanúlták a' foglalatosságokat ; másodikban azokat gyakorlották ; hamadikban az újjonc Szüzeket tanították. **HATODSZOR** : Harminc esztendei szolgáltyok után férjhez mehettek ; de ez igen ritkán esett-meg ; elsőben azért : hogy egy negyven esztendőös Szűznek ritkán akad szerencséje ; osztán azért-is : mert férjhez me-

ne-

reá-vőhette a' fene szíveket. Arra-is vitte ezekkel a' vér-szopó Nemzetet: hogy a' mit erővel, és másnak rövidségével kapartak; azt a' Birodalmat imával, és igazsággal kormányozhatná. Élt a' Kirájságban negyven-három esztendeig; és mivel semmi hadat nem viselt, bézáratta *Jánus'* templomát.

NEGYPEDIK RÉSZ.

Tullus' harmadik Kirájáról.

Rómnának harmadik Kirájja *Tullus* vala. *Hostilius*-vezetékét azért hordozott: mert annak a' *Hostilius*nak, ki a' *Sabinusok* ellen a' Harcban elesett, és *Hostilia* nevezetű Aszszonnak, nemes unokája vala. Ezt az embert maga *Firfisége* vitte ennyire.

Ez

netelét ki-csúfokák, és részre magyarázták. HÉT-EDSZER: Templomjokba semmi-féle firfúnak nem volt szabad bé-menni. Bé-mehettek a' fehér szeméj-jek; de ott nem hálhattak. NYOLCADSZOR: Ha ki Szüzességét üdö előtt el-vesztette; a' Papoknak ítéletjökre kereködött. Ezek ötet közönségesen elevente a' földbe ásatták, azonn a' mezőn, melyet *átkozott mezőnek* mondtak. KILENCEDSZER: A' Szüznek Kura-fiát az akasztó-fa alá vitétték a' Papok; és agyon-korbácsoltatták.

Ez a' meszsze-látó és nagy Vitézségű kiráj hozta-bé leg-elől a' Katonai Fenyítéket, és a' hadi mesterségeket. Csuda-módra gyakorolva lévén Vitézzei; az *Albánusokat* (mely nép mindenkor fő és nagyságos vala) hadakozni kényszerítötte.

De mivel egyenlő erővel bírtak, és egymást nagyon fogyasztották; kurtábbra vöttek a' haszontalan Öldökléseket. Mind-a'-két Városnak szerencsáját hat emberre hagyták. A' Római három Testvéreket *Horáciusoknak*; az *Albánomiakat* pedig *Kuriáciusoknak* nevezték.

Ez a' viaskodás, valósággal szép, eszes; de egyszer-s-mind kétségés, és (a' ki-menetelre nézve) nagyon csudálatos vala. El-veszvéen két *Horáciusok*; a' meg-maradott harmadik, vitézségéhez ravaszságot töldött. Hogy a' három ép *Kuriáciusokat* egy-mástól el-választhassa; szaladássát töttette. Így mind-egygyikét (a'-mint-hogy a' ki előbbre szaladhatott) egygyenként, és így egy-más után mind-a'-hármát megölte.

Íme (a'-mi igen ritka dolog), egy ember szülte az egész győzedelmet. Kár pedig, hogy azt osztán maga a' Győző *Horácius* (test-véri gyilkossággal) meg-fertőztette. Látván maga' hűgát azért siránkozni háta után: hogy meg-öltt mátkájának Ruháját vállán hordozná; néki került, és éretlen szeretetét vassal emíszttette-el.

Ez

Ez a' Gyilkosság Törvény eleibe vitettött; de Vitézsége nem csak el-törölte azt az éktelen cselekedetöt; hanem érette meg-is-dícsértett.

Nem sokáig tartott az *Albánusokkal* kötött Békesség. Szégyönlötték a' meg-győzöttetött *Albánusok*: hogy a' Szerencse hat emberre bízhatta a' nagy Birodalmat. Magok mind-azonáltal hadat kezdeni nem mertek; hanem föl-lázasztották a' *Fidenátokat*, és a' *Véjusokat*: meg-ígérvén nekik alattomban: hogy, ha a' *Rómaiak* ellen amazon a' részen föl-támadnának; akkor osztán magok-is eminnen föl-kelnének ellenök.

A' *Fidenátok* mozdulássokat észre-vévén *Tullus*; meg-parancsolta *Mécus-Fufécusnak*, az *Albánusok* Vezérjöknek: hogy (kötelessége, és a' frigy-kötésnek cikkelje szerént) segítségöl jöjjön. El-jött igen-is *Mécus*; de csak színlés-képpen. Őtet még-is a' *Rómaiak* Védelmeszöjöknek lönni gondolták. Ő pedig csak az üdötül várt, mellyik részre álljon.

A' *Fidenátoknak* sok katonáit, és serencsáját látván *Mécus*; egyszeriben a' *Fidenátok* felé rugaszkodott, és hozzájuk állot. Ezt a' Segédek-től meg-értvén *Tullus*; eszével élt, és azt mondotta Katonái előtt: hogy az *Albánusok* az ő parancsolatjából léptettenek légyen előre: hogy a' *Fidenátokat* hirtelen meg-támadgyák. Ezzel a' *Rómaiakban* remént; az ellenségben félelmet

támasztott. Mert: hamar reájok eresztvén reménnyel-föl-fült vitézzeit; mind-a'-két Nemzet-séget meg-törte.

Kezéhez vévén *Mécius-Fuféciust* (a' Békeségnek ama' Rontóját), két kocsi közé köttette *Tullus*, el-is-szaggattatta. Magát *Albát* (noha ez Rómának mint-egy anyja vala) úgy-mint írigy-ködő várost; talpig le-rontatta. A' Városnak nagy Vagyonját (számos népeivel egygyütt) Rómába által-vitte, 's-fel-osztotta Polgárjai közé.

Tullusnak ez a' végső cselekedete éppen úgy teccött: mint-ha, ez a' Test-véri város *Alba*, el-nem-rontatott; hanem maga testébe vissza-eresztetött, és bé-oltattatott volna. Mivel pedig ezekkel a' várost meg-gyarapította, kölletött neki tágasabb lakásról-is szorgalmatoskodni. Az előbbeni lak-hejet tehát meg-nagyobbitotta. *Célius* högyet a' *Palatinomiboz* ragasztotta. Kirájságának harminc-kettedik esztendejében házába ütött a' Menny-kő, 's-vele egygyütt el-égett. Derék kiráj volt. Féltek tőlle az Ellenségck; Polgárjai pedig szerették.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Ankus' negyedik Kirájról.

Az előbbeni *Tullus* után, *Ankus* uralkodott. Vezetékje vala *Marcius*. Ez *Núma'* leánjának fia volt. Nagy atyjával egy-forma gondolatú.

Mesz-

Meszsze-terjesztyén intézeteit; a' Várost (hoz-
zá-adván az *Aventinomi* högyet) kövel kerítötte
körül. *Tiberis* vizét-is hiddal padoltatta-meg.
Ennek a' víznek torkában *Ostia* nevezetü várost
szállított, már akkor el-látván a' következén-
döket: hogy (tudni-illik) az egész világnak
vagyonja és éledele (mint valami tengöri Fo-
gadóba) *Ostiába* szállana.

Ennek az *Ankusnak* Uralkodássa alatt (va-
lami vissza-vonásoknak szörnyüségé miatt) el-
szökött *Korintusból* egy *Demeratus* nevü görög
Fő-ember; és egyenesen *Tarkviniumba* jött, *Et-
rúriának* nemes Várossába. Fölötte gazdag lé-
vén; itt könnyen meg-házasodott, és két fiat
nemzett. Egygyikét *Lukumónak*, a' kissebbikét
Árunsnak nevezték.

Meg-hala, édes atyja előtt *Áruns*, fél-
terhben hagyván maga' feleségét. Ugyan-
ezért: Annak terhéről semmit se tudhatott *De-
meratus*; ki-is (nem sokára *Áruns* fia után) meg-
hala, és minden jószágát *Lukumóra* hagyta.

Lukumó az-után még gazdagabb léve; el-
vévén egy igen-vagyonos leányt *Tarkviniumban*,
kinek nevét *Tanakvilnak* mondták. Látván pe-
dig ez a' nagyra-vágyó Aszszony: hogy Ura
Etrúriában semmire se mehetne (meg-vetették
tudni-illik őtet az *Etruskusok*: mivel atyját Ván-
dorlónak tudták); addig-addig beszéllett Ura
előtt, még őtet reá-beszéllötte arra: hogy *Ró-*

mába mennyen, és ott próbálná-meg a' szerencsét.

Reá-állott erre *Lukumó*, és Feleségével egygyütt, minden vagyonát szekerekre rakván, *Róma* felé meg-indult. Minek-utánna *Janikulum* högyhöz értenek; egy Sas (gyöngédeden leereszködvén hozzájok) föl-emelte *Lukumónak* süvegét, és (a' szekér fölött nagy rivadásra fakadván) ismét a' fejébe tötte.

Ezt a' váratlan történetet látván *Tanakvil*, és (*Etrúriai* születésére tekintve) a' jövődőléshez-is értvén; Urát jó reménnyel meg-tölti. Tudni-illik: maga-is nagy lelkű Aszszony lévén; a' *Római* kirájságról, az *Qrszágok*' meghódíttassáról gondolkodott.

Bé-menvén *Romába* ez a' gazdag *Lukumó*, igen jó szívvel fogadtatott. Meg-másolván *Etrúriai* nevét; magát (*Római* módra) *Tarkviniai-Priskusnak* mondatta. Itt mindenekkel nem csak okosan, hanem pompásan-is bánván; ezen fölül a' Fő-embereknek sok ajándékokat osztogatván: úgy el-hírosódott: hogy osztán *Ankus* kirájnak udvarába vétetött; és a' kirájtól nagyon meg-keveltetött. Itt, reá-bizott dolgaiban (akár a' hadban, akár a' békesség' üdején) szorgalmatossau el-járván; jelesen ki-mutatta magát. Magának sokat igérvén felőlle a' Kiráj, két neveletlen fiainak gond-viselését ő reája hagyta; kérte-is: hogy (annak üdejében) őket a' kirájságra segics-

gícsse. Ezek után *Ankus* meghala, uralkodásának huszon-negyedik esztendejében, maga után hagyván két neveletlen fiát.

HATODIK RÉSZ.

Priskus ötödik Kirájról.

Nagyra-~~vágy~~ó Feleségének *Tanakoltnak* minden-napi ösztöneivel reá-vétetvén *Tarkovinius-Priskus*; mennél inkább látta: hogy az előbbeni *Ankus*-kirájnak fiai a' kirájságra üdösebbek, ugyan-azért alkalmasabbak-is lesznek; annál inkább sürgette a' népet: hogy a' Fejedelemnek választáshoz fogjanak. A' két Kiráj-fiakkal kérte ő is a' koronát. És íme! (szorgalmatossága, és gyönyörű maga' viselete miatt) az egész néptől Kirájnak kiáltatott. A' mi ötet erre föl-vihette; fő-képpen az vala: hogy a' Görög elmét az *Olasz* észszzel igen ki-pallérozta.

Midőn a' Városnak új falai felől tanakodna magában; íme a' *Sabinusok* zenebonáskodni, arra-is célozni láccattak: hogy *Rómtól* meg-támadgyák, ki-is-pusztítsák. A' *Sabiniai* Lovagoknak számokról tudósítván *Priskus*; hamar észre-vette: hogy *Rómalutól*-szörzött három-száz Lovagok e' mostani üdökre nem elegendők; azoknak számokat két annyira vinni akarta.

Mivel pedig az ilyen régi-szabású dolgokat az *Iktatóknak* hírok, és jóvá-hagyások nélkül meg-másolni nem lehetett; elő-hívatta az akkori híres *Iktatót Akcius-Néviust*; és őtet meg-kérdözte: ha vajjon az meg-lehetne-e: a'-mit mostanában elméjében forgat? Azt mondá *Akcius*: hogy az löhetségös lenne. Én pedig (felele a' kiráj) arról gondolkodtam: ha vajjon azt a' köszörü-követ beretvéval ketté-vághatnám-e? Ketté-vághatod (Felele *Akcius*). Mondgyák: hogy ketté-is-vágta — Ez a' történet nagy tiszteletet szörszött mind az *Iktatóknak*, mind a' *Jövendölésöknek*.

Ezek után: tüstént a' *Sabinusokra* esvén, el-vötte töllök *Kornikulumot*, a' régi *Fikulneit*, *Krustumériumot*, *Ameriolát*, *Medúliát*, *Nomentumot*. Nem akarván többet veszteni a' *Sabinusok*; meg-békéltek *Priskussal*, és vele barátságosan éltek.

Enek a' békességnek üdejében, csudálatos dolog történt a' kiráji udvarban. Midön *Kornikulumot* meg-szállották, meg-is-vöttek a' *Rómaiak*; a' *Város* Vezérjének feleségét-is el-fogták, és *Rómába* vitték. Ennek az aszszonnak gyászos állapotját (mert *Ura* le-vágattatott), fő-képpen minek-utánna terhes lettét-is megtudta, meg-szánván *Tanakvil*-kirájné; ezen kívül szolgálai sorsát-is (mert a' *Fogjokat* a' szolgák közé számlálták) meg-könnyebbíteni kívánván; azt

azt az Aszsont maga' társaságába vötte ; és szobáiba háltatta.

El-szülte nem sokára a' gyermeket. Neve *Tullius* léve. De mivel szolga anyától született; reá ragadtt a' *Szolga* név, és így közönségesebben *Serviusnak* mondták. Egyszer : az aluvó Gyermekek feje lángba keverődött; és, kik el-óltani akarták; héjjába szorgalmatoskodtak. Leg-kisobb veszedelem nélkül mind-adig lángallott; még maga jó szánttából el-aludtt.

Le-ment az előbbeni lármára *Tanakvil*. És minek-utánna a' csudát látta; félre-szóllította Urát, és vele (*Etrúriai* tudománya szerént) könnyen el-hitette: hogy a' gyermek nagyra-mennő. Ugyan-ezért méltónak tapasztalná arra: hogy annak föl-neveléssét magokra vállalják.

Kiráji módra föl-neveltetött tehát *Servius*; és magát mindenben oj tökéletösen viselte: hogy *Rómában* senki se találtaott alkalinosabb nálánál, ki a' Kirájnak leg-ékesebb leánját feleségül el-vegye. Mindenütt magával hordozta Vejét *Priskus*. El-végezte pedig, annak rőndje szerént, a'-mit szorgalmatosságára biztanak.

Meg-emléközven arról *Priskus*: hogy (még *Tullius* alatt) azok az *Etrúriai Vėjusok*, kik a *Tiberistől* nem messze laktanak, össze-szűrték a' leveit a' *Fidenátokkal* és az *Albanusokkal*, akkor pedig rajtok (más foglalatosságaik lévén)

boszszút nem állhattak a' *Rómaiak*: ellenök méne, és nem sokára nagy zsákmányokkal haza tért.

Mivel pedig *Etrúria* mindenkor pompás tartomány vala, *Priskus*-is maga eredetét onnatt veszi vala; éppen nem lehet azt csudállani; hogy annak a' Tartománnak pompáit-is magájé-
vátötte. Innént hozattattak-bé a' *Rözsék* (*Fasces*) (10). Innént a' *Kiráji Szálasok* (*Trabes*). a' *bintós székek* (*Sellæ Curules*); a' *Ló-sujtdrók* (*Equorum phalerae*); a' *Nyilványok* (*Paludamenta*); a' *Prém-rubák* (*Praetextae*), a' *Gyűrűk* (*Anuli*), és más ékességek.

Innent van az-is: hogy meg-aranyozott Hintókba, négy paripákon vitetnek a' diadalmi pompák (*triumphi*). Ezekből az *Etrúria*-béliektől származtak a' polgari *Hosszszácsok* (*Togæ*); a' lovas *Kurtácsok* (*sagum*); az *újjas dolmányok* (*Tunicæ Manicatae*), és más jegyek, és ékes-
sé-

(10). A' *Vesszőket* össze-kötötték a' *Rómaiak*, és abba egy fejsze-nyelet úgy eresztöttek: hogy maga a' fejsze a' *Rözséken* kívül maradna. Tizen-két embert állított-elő *Tarkvínus* (*Etrúriának* tizen-két tartományai szerint). Mind-egygyikének egy ily rözsét adott kezébe, és mind-a'-tizen-kettőt maga előtt jártatta annak-jeléül: hogy a' Kirájnak hatalmában légyön mind *vesszőkkel* meg-fenyíteni a' kisebb vétkeket; mind *fejszével* le-nyakaltatni a' nagyobb és gorombább vétkeket.

ségek, melyekkel a' Birodalomnak méltósága sok üdeig fémlött. (II).

A' kiráji udvarban *Serviusnak* elő-menetelet észre-vévén *Ankus-kirájnak* föl-nevekedött fiai; nem annyira erre a' *Serviusra*, mint magára *Priskus-kirájra* haragudtak-meg: hogy őket az foszthat-ta-meg vagyonjoktól, kit édes atyjok *Ankus Gyám-atyjoknak* nevezött. Ellene szögezték tehát magokat, és két izmos Pásztorok által (kiket, töttetött színnel, az Udvarba küldöttek) meg-is-ölettek.

C 5

Urá-

(II). Valamint most, úgy régen a' *Rómaiaknál* is változók voltak a' Ruháknak módjai. Az Aszszonyoknak öltözetjeikről az-után fogok szólni. A' Férj-fiaké ezek: ELŐSZÖR: *Allyacs* (Subucula), avvagy *Ümög*. Ez se nem kender, se nem len, hanem gyapjú-vászonból (Flanelből) vala készítve. A' testhez szorossan állott, ugyan-azért hamar meg-mocskosodhatott. E' vőlt oka: hogy a' *Rómaiak* annyit fürödtek. Ujjai nem voltak. A' Térdeknél egy kevéssé föjebb értek. Nevezték *Bellyecsnek*-is (Interula). Végtere len-vászonból csináltattanak, MASADSZOR: *Dolmán* (Tunica). Ezt a' posztóruhát az ümögre vötték-föl. Ennek se voltak eleintén ujjai, és a' térdeken alább értek egy kevéssé. Az-után újjakat vartak hozzá, és bokáig le-eresztöttek a' kényesebbek; ezt *újjas dolmán*nak hívták (Tunica manicata). A' Dolmánoknak e' nemei vannak: *I-szer: Köz dolmány* (Tunica ordinaria), mely-

Urának vesztét fülre-vévén *Tanukvil*; noha magának-is két Magzatjai lönnének (*Lúcius és Árúns*), ezeket mind-az'-által e' környülménnek alkalmatosságával el-igazítván; *Servius*nak elő-menetele felől szorgalmatoskodott. Urát ekkor nem meg-hólttnak; hanem veszedelmessen meg-sebesülttnak hírlelvén; az ablakon azt kiáltotta a' népnek le-felé: hogy addig-is, még sebeiből ki-gyógyúlna Ura, *Servius*ra bizná a' kiráji Hatalmat. El-veszött kirájságának harminc-nyolcadik esztendejében.

HE-

melynek újjai nem voltak. II-szor: *Újjas dolmány* (*Tunica manicata*). III-szor: *Egyenes Dolmány* (*Tunica recta*), melyet ezen fölül vöttek-föl, és se más hasadéka, se öve nem volt. IV-szer: *Hosszú-újjas dolmány* (*Tunica Palmata*), melynek újja egészen a' földig le-fityegett, a' kezek pedig valahol a' közép hasadékon eresztettek-ki. Ezt csak a' diadal-maskodó Tábornokok vöttek magokra. Vörös bársonyból volt, melynek előre le-ment szöge (*clavus*) arany paszamánból volt. V-szor: *Széles-szögű dolmány* (*Tunica laticlavica*). Már erről a' második Jegyzetben szóllottunk. HARMADSZOR: *Öv* (*Cingulum, vel cingulus*). Evvel az olyan dolmányokat szorították-össze, melyeknek előre hasadékok vala. Otthon le-szokták az övet oldani; de voltak oly szemtelenek-is, kik a' Városban-is öv nélkül jártak; ezeket úgy utálták a' *Rómaiak*, hogy azokat ki-öldött *erkölcsűeknek-is* tartották (*discinctis moribus*).

NE-

HETEDIK RÉSZ.

Servius' hatodik Kirájáról.

Minek-utánna kedvetlenségére azt tapasztalta *Tanakvil*: hogy Urának halálát tovább nem titkolhatná; arra vitte *Serviust*, hogy Magát a' kiráji ruhába (ama' szálas *Hoszszácsba*) föl-öltöztette, és a' nép előtt meg-is-mutatta. Legelső volt *Rómában*; ki nem a' népnek választásából; hanem ön-kényességéből uralkodott.

En-

NEGYEDSZER: *Hoszszaes* (Toga). Ez volt a' *Rómaiaknak* tulajdonok. Ugyan-érték őket *Hoszszaes* *Nemzettségnek* mondták (Gens Togata). Ezt a' leg-felsőbb ruhát-is a' fejkönnye fölül vötték-föl, mivel csak ott vala ki-nyitva, és minden újjak nélkül egész bokáig le-fojt. Az embernek jobb combja mellett hagyatott annyi hasadék, hogy, ha szükség lenne, azon ki dughatta jobb kezét. Néha ballyával föl-emelte öbleit (colligere in sinu). Csak akkor vötték-föl a' *Hoszszaesokat*: midőn valahol tiszttyek, vagy hivataljok szerint nyilvánosan meg-jelenniök költetött. A' Gazdagoknak hoszszácsok bő-volt, a' Szegényeké szűkebb. A' hoszszácsoknak nemei ezek. *I-szor*: *Fehér hoszszaes* (Toga alba). Ez volt közönségesen az öviseletök; és mivel a' Fehér posztó hamar meg-mocskosodik; gyakran meg-költetött mosatniok. Azon kívül: hogy minden gyűlésre *Fehér hoszszácsokban* mentenek, föl-

Eunek az új kiráznak előbbeni dűcsőségét, és mostani nagy hatalmát látván *Lúcius* és *Aruns*, előbbeni *Priskusnak* fiai; oda-hagyták *Rómát*, és a' *Volskusok'* tartománjoknak *Suessa* és *Pomécia* várossai felt mentenek; mint ön-kényes számkivetéssőkbe. Tartott mind-az'-által *Servius* ezektől a' gyermeköktől. Hogy azokat magához téríthesse, két leányait velök össze-eresztötte. *Lúciusnak* adta *Tulliót*, Örebbiknek az Örebbiket.

Azt

föl-vötték akkor-is, midőn vagy ünnep vólt, vagy öröm nap, vagy Neve' napja. Ekkor őket *Fehérlőknek* mondták (albati). II-szor: *Fényes-hosszúcs* (*Toga candida*). A' Fehér Hosszúcsot valami fűvekkel úgy ki-tudták síkárítani: hogy jannak fényes-séget adgyanak. Ezt csak azok hordozták, kik a' Városban valami Tiszttségért esedeztenek. Azért nevezték őket *Rómlóknek* (caudidati). III-szor: *Gyász hosszúcs*. (*Toga Pulla*). Fekete hosszúcs vólt a' siralom üdöre. A' Szegényebb *Rómaiakat* ki-nevetésből *Gyász seregűnek* mondták: mivel fehér hosszúcsok szennyes szokott lönni (*Toga sordida*). De ezt a' szennyes hosszúcsot a' Gazdagabb-is fel-szokta akkor vonni, midőn, Fogój lévén, a' Birák előtt, bé-esett halavány ábrázattal (*squalor*) meg-jelant, hogy azzal a' magának irgalmasságot nyerjen. IV-szor: *Prém-hosszúcs* (*Toga Prætexta*); melynek allyá xörös bársonnyal vala ki-prémézve. Ezeket viselték a' Fő-papok, a' Városnak Fő-Tisztjei. V-szor: *Ellásvett Hosszúcs* (*Toga picta*) melyet egész-

Azt gondolá *Scrvius*: hogy ezeket tévén, a' veszedelemtől meg-menekődött. E' volt mégis oka: hogy osztán a' Városnak javára iparkodott. Elsőben: azt a' Birodalmat, melyet ravassággal nyert; úgy igazgatta: hogy azt törvényesen el-foglalttnak lönni mondanák. Ő vötte számba a' *Római* népet, és annak vagyonját. Ő szökött rüdbbe mindeneket. A' Főbbeket a' Város' házához; másokat más Gyülekezőzetökbé parancsolt.

Egy

egészszén arannyal, és bársony-színű sejmekkel ká himzették a' Mesterek. *Pálma's hosszúdcso'knak*-is mondták (*Toga Palmata*): mert a' *Pálma* ágakat reá himzették; ugyan-azért csak azok viselték ezt a' hosszúdcso't, a' kik győzedelmök után diadalmaskodtak. VI. szor: *Szállas Hosszúdcso'k* (*Toga Trábea*). Ezzel az Isteneknek képeiket szokták föl-öltöztetni, és akkor vörös bársonyból vala. Másként vizsgálva fehér és vörös bársonyból voltak rajta a' le-felé menő vonások éppen úgy: mintha külömb-színű *Szállfák* (*Trabs*) lettek volna egy más mellett. E' formájától vötte nevét-is. Öltözetjök volt a' Királyoknak, osztán a' Polgár-mestereknek. Ha szálai Bársonyból és Skárlátból voltak vizsgálva, ruhájok vala a' Jövendölő Papoknak. ÖTÖDSZÖR: *Guba* (*Læna*) a' Hideg ellen jól össze-bordázott, és fityegős szökö fölso' öltözet vala. Ezt útban hordozták. Föl-vöttek a' dolmányra-is, midön a' meleg fürdőbe mentek, ne-hogy, haza menvén, ki-hűcscsék magokat.

HA.

Egy szóval: ennek a' kiráznak szorgalmas fáradtsága által, úgy el-röndöltetött az igazi Köz-jó: hogy (az előbbeni Városhoz kapcsolván *Koirindlis*, *Viminális*, és *Eskviliumi* Dombokat) a' Régiektől-szörzött Vagyonoknak, Méltóságoknak, Üdöknek, Mesterségeknek, és Tisztségeknek

HATODSZOR: *Káppás* (Lacerna) az eső ellen hordozták elsöben, csak a' hadban; de osztán a' városban-is a' Dolmány fölibe. A' kényesebb Ifiak igen könnyű szerből csináltatták; a' meg-lettek posztóból. Hogy a' Fő meg-ne-ázzon, közönségesen reája egy Kápát vontak (cuculus) mely le-fojván, bétakarta (a' vállakat-is. HETEDSZER: KÖPÖNYEG (Pænula). Ezt útra hordozták a' hideg és eső ellen. Ha állatoknak bőrből varratott, *Bunddknak* (Scortea) nevezték. NYOLCADSZOR: *Süveg* (Pileus) Miből volt, és minő formájú ez a' Fejtű, ki-nem-lehet fűrkészni. Ha *Pileus* a' *Pilustól* származik; szörbül volt, mint a' mi Kalapjaink, avvagy süvegeink. A' városban ezt se hordozták; hanem Fejőket ruhájoknak egygyik szárnyával bétakargatták. A' bizonyos: hogy *Rómában* senkinek se volt szabad süveget hordozni; hanem a' szabad-embereknek. Ha szolgájának fejébe nyomta a' süveget az Ő Úra; jele volt: hogy szabaddá tette (Libertinus). KILENCEDSZER: *Bocskor* (Perones), a' lábnak közönséges viselete azoknak, kik Tisztségben nem voltak. Vörös bőrből varrattak, és fél-szárig értek. A' Város' Tisztjei Cipőket hordoztak (Mulleos), melyek högyös órúk voltak. A' bocskort négy szíjjak-

nek minden különbözetjeik a' kiráji Tárban följegyeztetnének; és így: ama' nagy-temérdökű Város szinte úgy igazgattatna, mint valami kis szabású Hajlék. Ez a' kiráj hozta-bé az úgyneveztetött Barmosokat-is (12). Ezzel Ő elég nagy jót tött a' Várossal.

Mi-

jakkal kötötték-föl száraikra a' nemesebbek, és fölértek addig, a' meddig az ümög le-ért, Mivel a' *Rómaiaknak* semmi *lábtyújuk* nem vólt (*Tibialia*); nem csuda, ha a' láb mosást gyakorlották. A' *gatyáról* se tudtak valamit (*femoralia*); de nem-is vólt reá szükségök a' belső és külső ruháknak hosszszaságok miatt. A' Katonák, kikenél a' hosszú ruhák alkalmatlanok; hogy a' szégyent el-takarják, köröskörül egy kurta-kötényt kerítettek magok körül, melyet *mezeinek* neveztek (*Campestre*).

(12). *Romulustól* fogva, egészszen *Servius*-kirájig, úgy éltek a' Rómaiak: hogy (semmi pénzök nem lévén) egygyet a' másikon cseréltek. Például: ha ki ökröt akara vönni; juhokat adott-érötte. — Ez a' *Servius* font számakra öntötte a' rezet. Egy font rezet így neveztetött: *Asz*. Mindenik font-rézre valami baromnak képét üttette: ezért *Barmosoknak* nevezték (*pecuniae*, a *pecude*). Ezekkel vöttek és vásárlottak osztán mindeneket. Egy jó ökröt, száz *Aszra* (száz font, vagy egy mázsa Rézre) böcsültek; egy jó Juhot tiz *Aszra*, vagy tiz font rézre. Vagy tiz Juhot adott tehát egy jó ökréért, vagy egy mázsa rezet. A' következők deákok (meg-

vet.

Midőn a' Köz-jónak előbb-mozdítássán így fáradozik *Servius*; ennek rossz leánya *Tullia* (említett *Lúciusnak* Hitesse), el-únván a' hosszú Szám-ki-vetést, *Suessában* föl-ingerlőtte Urát: hogy *Serviust* a' kirájságból le-vesse; és maga kirájkodgyon hejőtte. Ezt törvényös álladalomnak lönni vélvén *Lúcius*; egyenesen *Róma'* várossára eredött. Ott maga' részszeré erőltetvén a' Tehetősöket; *Serviust* a' Város' házából kataszigáltatta; az-után egy kis sikátorban, melyen nagy szomorúságai között haza-felé ballagott, meg-is-ölette.

Lúciusnak rossz Felesége *Tullia* (ennek a' meg-öletött *Serviusnak* embertelen gonosz leánya), Urának kirájságát hallván, nagy örömébe szinte el-olvadott. Midőn kiráji Férjének üdvözléssére éppen azonn a' sikátoronn nyargaltatna köröszkül, melyen édes atyja meg-öletve terjedött; és ennek látománjára meg-döbbenének a' Lovak-is; a' Kocsis se merné őket vagy meg-szóllítani, vagy tovább hajtani: Ő (hogy a' kirájságra-föl-kapaszkodott Urát mennél-hamarébb

vetvén az *Asz* nevet), a' fontot *pondónak* mondották; Innént származik a' magyar font (mintha mondanad *pond*) a' Német *Pfund*. Innént származnak ezek-is; *Pendo* fizetek; *dependo* le-fizetem. *Stipendium* (quasi *Stipulatum pondium*) bér; *Impendium*, reá-költség; *Expensum*; ki-adott.

rőbb körül-karolhassa; köröszkül-hajtatta édes atyján a' szörnyen-ágaskodó Lovakat. Uralkodott *Servius* negyven-öt esztendeig.

NYÓLCADIK RÉSZ.

Lúcius' hetedik Kirájáról.

Ezt a' Kirájt közönségesen *Lúciusnak* nevezték. Atyjára nézve második *Tarkvínusnak*; Erkölcsére nézve pedig *Kevéjnek* (*Superbus*). Gyilkossággal nyertt hatalmát Gyilkossággal akarta fenntartani. Az Öregök közül sokat meg-öletött; főképpen azokat, kik az előbbeni kirájnak meghittjei voltak. A' többiekenn-is kevéjen 'nyargalt. És ezt a' Jók nehezebben tűrhették, mint a' Gyilkosságot. E' jót cselekedte még-is *Rómával*: hogy a' nagy *Barmos* pénzeket, kissebekre osztotta, és így a' vásárlást megkönnyebbitötte (13).

Iszo-

(13). Észre vévén *Lúcius*: hogy az egy-font réz olyas legyen, melyen aprólékot vönni nem lehet; egy fontot tizen-két részekre osztott, és azokat *nehezékeknek* mondotta (*Unciæ*). Így tehát egy *Barmosból*: tizen-két *Talpasukat* (*Ratiti*) csináltatott, ily nevezetek alatt:

D

1. Ne-

Iszonyú Vadságát el-fárasztván oda-haza ; a' Külsőkre fordult. Meg-hódította *Ardeát Rutuliában*. Osztán *Suessát*, és *Poméciát* a' *Volskusoktól* ; végtére *Okrikulumot* a' *Sabinusoktól* elvötte. Mivel *Láciumban* a' *Gábiusokkal* semmi-re-se-mehetett ; nagy ravaszságot gondolván , *Sekstus*-fiát hozzájuk utasította. Ennek azt köllött tőttetni, hogy atyjától nem csak meg-verettetött ; hanem halálra-is kerestetött. A' verésnek jelei pedig még akkor-is ki-teccőttek rajta. De ezt ő a' hasznáért el-szenvedvén atyjától ; el-hitette a' *Gábiusokat*, kik eme' *Sekstust*, sok apró nyertes csatái miatt, úgy megszerették : hogy a' Város' Igazgatassát éppen reá-hagynák.

Mi-

1-Nehezék . . .	Uncia	7-Nehezék . . .	Septunx
2-Nehezék . . .	Sextans	8-Nehezék . . .	Bes
3-Nehezék . . .	Quadrans	9-Nehezék . . .	Dodrans
4-Nehezék . . .	Triens	10-Nehezék . . .	Dextans
5-Nehezék . . .	Quincunx	11-Nehezék . . .	Deunx
6-Nehezék . . .	Semissis	12-Nehezék	As. Pondo. libr.

Ezeknek mind egygyikére egy talpat csináltatott (Rátis) ; ugyan-azér *Talpasóknak* nevezték. Mind egygyik *talpasra* annyi pontokat szúratott, a' mennyit ért ; Például : a' *Harom Nehezékesre* (melyet *Quadransnak*-is, *Ter-unciusnak*-is mondtak) hármat tétetött. — Valamint az egész *Fontot* (As) tizen-két részekre szokták a' *Rómaiak* osztani ; ugy szokták (fő-

Minek-utánna tehát egész Kis-kirájja lött a' Gábiusoknál; Atyjához egy követet küldött Rómába, azt kérdezvén tőle: mi tévő légyen az el-hitetett várossal? *Lúcius*, a' szóval-teen-dő feleletet veszedelmesnek lönni gondolván, nem egyebet tött, hanem (a'- mint éppen ekkor a' kertben sétálgatott) a' ki-teccő mákoknak fejöket le-ütögeti vala. El-únta a' Feleletet várni a' követ. Viszsa-ment Gábiumba, és *Sekstus* előtt el-beszéllötte atyjának cselekedetét. Ezt jól értvén *Sekstus*; a' Gábiusoknak Fő-embereit (vagy színlett, vagy talált benne okokat) egygyenként le-ölette; az-után a' Várost Atyjának föl-adta.

Az el-rabolt városnak zsákmánjaiból, *Tarpejus* nevezetű hügyön *Jupiternek* egy roppant, és Istenségéhez illő nagy templomot építtetett: Midőn ennek a' templomnak alapját vetették, egy emberi főre találtak. Egy se kétel-

D 2

kö-

(fő-képpen a' *Testamentom* tétel előtt) minden vagyonyokat is (melyeket hasonló-képpen *Asnak* mondtak) tizen-két részre osztani. Ha valakire hagyta mind a' tizen-két részt, erről mondták: *haeres ex asse*: minden vagyonának örökösse. Ha kinek négy rész adódott: *haeres ex Trionle's-a'-t*. Midőn azt mondomta egygyik a' másikának: *sum tuus ex asse*; annyit tött, mint a' magyaroknál ez: *Testestől Lelkestől a' tiéd vagyok*.

ködött arról: hogy ez a látomány az Egész Birodalomnak Anya-várossát, és még a világ-nak Fejedelemségét jelenti. Ennek örök emlé-közetére azt a *Tarpėjusi* högyet, holott azt a fejet (caput) találták; *Kapitóliumi* högynek nevezték.

Az-után osztán, midőn *Jupiternek* ezt a *Kapitóliumi* templomát föl-akarták szentölni; el-illantván a többi Istenek; csupán az *Ifiúságnak* (*Juventa*), és a *Határnak* (*Terminus*) istenei maradtanak hejökön. E két Itsenségnek mint-egy nyakassága nagyon meg-teccött az ak-kori Jövendölőknek: mivel ebből örökös állan-dóságot, és hatalmas meg-maradást ígertenek *Róma-várossának*.

Lúciusnak kevéségét mind-addig tűrte, mind-addig szenvedte a Római nép; még *Fiának* (azon említett *Sekstusnak*) bujaságát nem tapasztalta. Ezt a rakoncátlan Ifiat (mint legjobb barátját) *Kolláciába* hívta *Kollatinus*, maga Jóságába: hogy ott néki valami kis mulat-ságot szörözzön. *Kollatinusnak* felesége *Lukrécia* vala, egy le-rajzolhatatlan ékességtű és annál nagyobb erkölcsű Aszszony; kibe *Sekstus* el-tűrhetetlenül bele szeretett, és valóban (ott maradássának üdején) addig kereste az alkal-matosságot; még, a szeplőtelen hírű jó asz-zout (erőszakot téven rajta) meg-undokította.

Ez-

Ez-után a' böcsületét-szerető *Lukrecia*, édes Atyja, és Ura eleibe menvén, így kesergett: Mi lehet még valamie egy Tisztességes asszonynak; ha szemérme meg-van undokítva? Édes *Kollatinusom*: más Férjnek jelei tapasztaltatnak ágyadban. Mind-az'-által: csak testöm vagyon meg-fertőztetve; szívem ártatlanságában maradt. Ezt meg-fogja bizonyítani halálom. De adgyátok ide kezetöket, és fogadgyátok föl: hogy a' Latrot büntetlenül nem fogjátok hagyni. *Sekstus* volt, a' kiráinak fia, ki vendég szeméjjét ellenségre fordítván, az el-múltt éjtszaka (erő-szakkal föl-fegyverközve lévén) mind az én tiszta, mind (ha meg-emberlitek magatokat) az ő förtelmes örömét magával elvitte. Lássátok: mit érdömlött-ő-meg. Én noha magamat vétkemből föl-öldöm; de meg-nem-mentem a' büntetéstől, nem-is lesz: a'-ki *Lukreciának* példájával szemtelenül élhessön.

Ezeket el-mondván, ki-vőtte ruhája alól az oda rejtött Gyilkot, és azt szívébe verte. Lerogyott tüstént a' Földre, és tiszta lelkét kiadta. *Brútus*, a' ki akkor jelen volt, ki-húzta *Lukreciának* mejjéből a' gyilkot, ezeket mondván: Erre a' tiszta vérre esküszöm, és Tiktet, Istenek, bizonságul hívlek: hogy *Lúcius* kirájt, gonosz Feleségével és fiaival egygyütt, vassal, tüzzel, és akár mi más töllem-ki-telhető erővel el-fogom pusztítani; és, hogy valaha

Rómában Kiráj uralkodgyon, soha meg-nem engedöm.

Ekkor lött vége a' Kirájságnak. *Lúcius* (a' mint az-után ki-fog-tecceni) soha többé Rómába bé-nem-eresztetött. Fia *Sekstus* a' *Gábiusok*-hoz szaladott; de, midőn ott menedék hejét kereste; azoktól, kiknek nem csak izgágát, hanem veszedelmet-is szörzött; kegyetlenül meg-ölettetött.

KILENCEDIK RÉSZ.

Meg-változás.

A' magát önként meg-gyilkoló *Lukrécia*, főképpen *Brútusra*, és Urára *Kollatinusra* hagyta halálának meg-boszszulássát. Ez a' két tüzes ember, hamar Róma várossába teremvén; könnyen föl-lázzasztotta azt a' Polgárságot, mely már ennek-előtte-is szabadságának vissza-állítására, és a' házások-között-illő Tisztaság' bücsjének fön-tartására elég szemesen ügyelt.

Mind-ezekről semmit se tudván *Lúcius*, midőn *Ardeiből*, melyet ennek-előtte hatalma alá kerített, Rómába vissza-térni akarna; a' kapun bé-nem-eresztetött. A' népnek intézetét vévén a' Katonáság; őtet egyszeriben el-hagyta. Köz-haszonra fordították minden vagyonát. Szántó-ka szálló tágas földjeit, a' város mellet, *Márs* Isten-nek

nek ajándékozták, föl-is-szentölték és *Márs-mezéjének* nevezték (Campus Marcius). Az egész várost a' Szabadságnak ama' két védelmezőjére (*Brítusra*, és *Kollatinusra*) bízta; de megváltóztatták mind hivataljokat, mind Tisztségjöknek nevét.

A' holttig-tartó előbbeni kirájságot csak egy esztendőre szabták: hogy üdövel el-ne-kevélyedgyenek. Egy hejett kettőtt állítottak: hogy a' magánossággal hatalomra ne kaphassanak. *Kiráj* név hejett, *Tanácsnok* névvel éltek: hogy eszökbe juttassák kötelességjököt, melyel a' Népnek jó tanácsot adni, azt mindenben segíteni tartoznak. Ily változássa esött *Róma* Várossának a' Kirájoknak ki-iktatások után.

TIZÉDIK RÉSZ.

Elmélkedések.

Csudálatos dolog: hogy, a' *Római* hét kirájok között, csupán maga vala *Rómulus* valóságos *Láciumi*, és igazán *Római* ember. Ennek halála után (egygyik Polgár a' másiknak nem engedvén, egy a' másikat nagyobbnek látni nem szenvedvén) egy esztendei kötekedés után, csak ugyan a' külsőkre szorúltak. Mert *Numa* (a'

második) *Szabiniából* választatott. A' harmadik *Tullus*, ha *Láciumi* volt-is, de *Rómban* nem született. *Ankus* (a' negyedik) *Numának* Unokája volt az ő leányától; ez-is tehát *Sabiniai* ivadék. Az ötödik *Priskus* Görög-fajta. A' hatodik *Servius* az-is *Sabiniai*, mivel *Kornikulumból* származott. *Lúcius* (a' hetedik) *Priskusnak* fia, hasonló-képpen *Görög* szármány. Mind-az-által: noha ezek a' Királyok mind eredetjökre, mind erkölcsjökre nézve, igen külömb-félék voltak; még-is (a' *Római* népnek akkori csöcsömösségére nézve) igen szükségösöknek találtattak.

Rómulus (az első Király) leg-tüzezebb — De illyenre vala a' népnek szüksége: hogy *Rómába* le-telepödjön, ragadgyon; és, az ellenköző feleközet ellen, talpra fordúllyon.

Núma (a' második) bé-hozván a' szentségeket, imával tartotta-meg azokat, melyeket *Rómulus* el-ragadott.

Tullus (harmadik) föl-állította a' Katonaságot: hogy ha szentséggel se löhetne megtartani a' ragadományokat, annak segedelmére legyen az erő.

Ankus (a' negyedik) nagyobb hejre terjesztötte a' várost, meg-is-szállította, és ezzel győzhetetlenebbé tötte. *Tiberis* vizén hidat csináltatott, és így a' *Láciumi* Földet *Etruriával* egybe-foglalta. A' várost, kö-fallal körül-kerítvén, mint-egy illethetetlené tötte.

Pris-

Priskus (az ötödik) *Rómába* hozta *Etruriából* a' sok ékességeket , a' Tisztségeknek címerjeit , és ezzel mind a' városnak , mind a' *Római* népnek nagy méltóságot adott. Melyre nézve elsőben csudállották őket az *Olasz* tartományok ; az-után *Rómától* félni-is kezdtek.

Servius (a' hatodik) számba vötte a' *Római* népet és annak vagyonját. Ezzel pedig mi mást tött ; hanem hogy a' város , (a' benne-lakó nép) maga magát meg-ösmérje , és erejében bíz-hasson ?

Lúcius (a' hetedik és utolsó kiráj) tött-é valamit ? azt mondhatni : leg-többet. Mert annak a' boszszúval-meg-illetött népnek nagy kíváncsja támadott : hogy előbbeni természetes szabadságát vissza-vegye , és abbann újra megerősödjön. Akkor fogott - ki a' kirájon : midőn ötet leg-gyöngébbnek lőnni gondolta. Imé ! a' nevekűdő népet mindenkor úgy vezérllette a' gondos természet : hogy a' Karnak legnagyobbikára , mint-egy lépcsőkön emelkedgyön föl-felé.

MÁSADIK SZAKASZ.

Rómának Fő-hadjai.

1. Bé-vezetés.	8. Samniumi had.
2. Porsenával had.	9. Umbriai had.
3. Láciumi had.	10. Pirhussal had.
4. A' Véjusi had.	11. Picenomi had.
5. A' Gállusokkal had.	12. Salentinomi had.
6. A' Láciumi had.	13. Volsini had.
7. Sabíniai had.	

ELSŐ RÉSZ.

B é - V e z e t é s .

A' Kirájoknak ki-üzettetéssök után, annak az új szabadságnak öröme (mivel határ nélkül vala) egészen meg-bolondította a' várost. Alig hithették-el magokkal : hogy valóságosan benne lönnének. Leg-is-leg-elsőhen tehát (hogy a' kirájok-ellen-való gyűlölségjüket annál inkább ki-mutathatnák) az első-két Tanácsnokok közül *Kollatinust* csupán azért tölték-le a' Tanácsnokságból :

ból: hogy az utolsó Kirájjal vérségben vala (14); Tölle a' rőzséket el-sződték, és a' városból haza parancsolták *Kollácidba*.

A' ki-iktatott *Kollatmus*nak hejébe *Valtriust* tötték. Ez minden szorgalmatosságát arra fordította: hogy a' szabad népnek méltóságát még nagyobbra vigye. Mert össze-gyűjtven a' Polgárokat, ő előttök a' Rőzséket le-tötte; Szabadságot-is-is adott nekik: hogy, ha szükségét látnák, a' Tanácsnokok ellen-is pörtindíthatnának. És, hogy a' kiráji Kastéjnak emléközete se légyen a' városban; a' többiekkel egygyütt, magának magosan-épültt házzát, le-alacsonyított-

(14). Hogy *Kollatínus* vérségben vólt a' *Tarkulniakkal*; ki-teccik azokból, melyeket az ötödik Részben az Első Szakaszban mondtam *Lukumórról* és *Arunsról*. Ennek a' második fiúnak semmi se jutván az atyai Örökségből, *Kollácidba* ment lakni, szegény feleségével egygyütt. Itt az Aszszony le-betegödött, és fiat szült, kit (atyának szegénységére nézve) *Sühölködőnek* neveztek (*Egenius*). Meg-házasodván osztán *Egenius*-is, nyert valami-keveset feleségével; ki néki *Kollatínust* szülte. Ez a' *Kollatínus*, még Fiatal-korában, meg-ösmérvén *Spúrius-Lukréciussal*, egy *Kolláci* nagy és gazdag emberrel, és ettől (gyönyörű maga-viselete miatt) nagyra-böcsültetvén, meg-is-szerettetvén, el-vette annak ékcs éa Gazdag Leánját *Lukrécidt*, kit osztán *Sekstus* meg-szeplősített.

totta. Ezekért ötet *Nép-tisztelőnek* nevezték (Poplicola).

A' másik Tanácsnok *Brútus*, vérének pazarlássával segítette a' köz-jót. Mert: megértvén tulajdon fiai felől: hogy a' kiráj-fiaknak behozattatások felől szorgalmazkodnának; őket a' *Piacra* hozatta; a' nép-gyülekezetének közepén meg-veszszőztette; végtére fejöket-is véttette. Azt adta ezzel a' Polgároknak tudokra: hogy ő ezután közönséges atya fog lenni; és már-is, fiai hejett, a' Polgárokat fogadta legyen fiainak.

Ily szabadságban élvén a' Város; első fegyverét a' külsők ellen rántotta, a' Szabadság végett. Az-után: Határjainak tovább viteléről gondolkodván, meg-támadta a' többi nemzeteket-is. Néha Társsainak boldogulássokért, néha a' Dűcsőségért; néha ismét magaért a' Birodalomért hadakozott, melyet a' Határosok nyughatatlantani kezdöttek.

Mert a' Kirájok alatt semmi Földjeik nem vóltak a' *Rómaiaknak*. Ha valamelyik nemzet-séggel hadakoztak-is, annak Várossait ki-rabolván, meg-elégödték azzal: hogy zsákmányokat szödhettek. Mind-eddig (*Róma'* várossának falán kívül) mindenütt az ellenségnek birtoka vala. És így ama' leg-híresebb *Róma* várossa, az akkori időben, *Lácium* és *Etrúria* között,
mint

mint- egy köz-útban lévén, minden kapuiból az ellenségre tekintött.

Szükség képpen azon köllött tehát iparkodniok a' Vitézebbeknek: hogy egygyik ellenséget a' másik után, valamint a' Sászkák, elemiszszek; és, leg-elsőben a' közelebb-valókat föl-falván, egész Olasz-országot magokévá tölgyek. Ezt pedig így hajthatták végre.

MÁSADIK RÉSZ.

Porsennával had.

Leg-előszer tehát (valamint ez-előtt mondtam) a' Szabadságért hadakoztanak. *Porsena* (közel-lévő *Etrúriában* egy nevezetes kiráj) hogy a' *Tarkviniakat* ismét a' kirájságha vissza-állíthassa; temérdek nagy katonasággal érkezött *Tiberisnek* vizéhez. El-foglalta *Janiculum* högyet, és egyenesen *Róma* várossára célozott.

Ekkor támadtak *Rómában* ama' csuda-tévő híres emberek: *Horácius*, *Múcius*, és *Klélia*. Ha ezeknek cselekedeteik a' városnak Történet-könyveiben föl-nem-jegyeztettek volna; ma meséknek tarthatnánk.

Mert az az *Egy-szömvő Horácius* (*Horatius cocles*) *Porsennának* el-érközését, és már-is *Janiku-*

nikulumnak el-foglalását meg-értvén; a' *Tiberi-*
si hidon köröszűl-ment, és vele meg-űtközött.
 De mivel a' reá-tódúlt ellenséget se maga meg-
 nem-verhette, se maga' embereivel meg-nem-
 hátrálhatta, mind-addig hadakozott; még hátúl
 a' hidnak elejét el-nem-rontották emberei. Ek-
 kor osztán maga-is a' *Tiberisbe* ugorván; által-
 úszott *Rómába*; és fegyverét el-nem-vesztötte.

Múcius pedig, kijt osztán a' történet *Cson-*
kának, vagy-is *Balognak* nevezött (*Mutius* szá-
vola) alattomban az ellenségnek Táborába szö-
 kött: minek-utánna fő-emberei közül egygyet a'
 Sátorban, agyon szűrt, és ezért tüstént meg-
 fogattatott, és a' Kiráj eleibe vitetett; hibázó
 jobb kezét az ott-egő tűzbe tötte, és a' kiráj-
 nak félelmét e' ravaszkodó szavaival meg-ke-
 töztette: Most tudd-meg (úgy-mond) minő
 embernek kezétől mencködtél-meg. Ilyen embe-
 rek, mint én, három-százan esküdtünk-össze
 életöd ellen.

Ez a' történet csudálatra méltó lőhetött.
Múcius, midőn kezét a' lángoló tűzön égette,
 és magát a' balogságra kényszerítötte; semmit
 se félt *Porsennak* hatalmasságától. *Porsena* el-
 lemben, a' füstölgő kezét éppen nem nézhet-
 vén; valamint a' kocsonya, szint-úgy rösze-
 tött. Ezeket cselekedték a' férj-fiak.

De hogy egygyik Nem se légyen dücsőség
 és dicséret nélkül; halljuk. mit cselekedött a'
 Fehér-népnek nagy-szívűsége-is. Ezek

Ezek közül egy, kezességbe adatott *Porsenának*, annak az említett *Etúriai* kirájnak, ki másként meg-békélni nem akart. Vagy csak ebből-is ki-teccött: hogy a' hozzá-küldett Szűz nem köz-nemességű vala. De, minek-utánna az *Etrúriai* őrizet alól valami-képpenn el-illanthatott; lóra kapván, *Tiberis'* vizének ugratott, és szerencsésen *Rómába* vissza-úsztatott. Ennek a' Szűznek nevét (cselekedetének örök emléközetére és dücsőségére) erre a' más világra-is föl-tartotta a' gondos Természet. *Klélia*-nak nevezték.

A' Fírfiségnek ilyen nagy csudáit látván *Porsena* Kiráj; Szabadnak ösmérte-meg a' várost; és föl-szödvén hadi eszközeit és Sátorjait, egyenesen haza-ment. De ott maradván *Lúcius*, és ennek fia *Aruns* (*Tarkviniak*), erőssen hadakoztanak. Lovakon ültek mind *Brútus*, mind *Aruns*. Midőn egy - más ellen dárdákat eresztöttek; mind-a'-kettő halálra sebesülvén, le-estenek lovokról. Ekkor *Brútus* (a'-mint csak haldokló ereitől ki-telhetött) *Aruns* felé vonakodott, a' gondolattal lévén: hogy a' Hazasság-törőnek ezen meg-maradott öcscsét a' Pokolig kergeti.

HARMADIK RÉSZ.

L á c i u m i ' h a d.

Pártjokat fogták a' *Tarkviniusoknak* nem csak az *Etruskusok*; hanem (a' mi csudálatosabb) a' *Latínusok*-is, pedig irigységből, és arra célozva: hogy ez a' nép: mely kívül-is immár uralkodni kezdött; leg alább otthon más-nemzetből való kirájnak szolgállyon; tudni-illik *Lúciusnak*.

Tehát: *Tuskulumi Mamiliusnak* vezérlése alatt, egész *Lácium* föl-fegyverközött egy *Róma* ellen. Minden erejökkel azonn iparkodtak: hogy *Lúciust* a' kiráji székbe vissza-tehessék. *Régillum* tó mellett volt a' kegyetlen verekedés. Egygyik a' másiknak engedni éppen nem akart. Hogy a' *Rómaiak* serényebben fojtathassák a' hadat; két új Tisztségeket gondoltanak ki: A' *Polgár-mesterséget* (15); ki a' gyalog *Polgáro-*

(15). A' *Polgár-mester* (Dictator.) nem volt a' *Rómaiaknál* állandó Tiszt; hanem csak akkor tétet: midőn valami nagy veszedelmet érzettek. Őtet a' Tanácsnokok választották az *Öregöknek* számok közül; még-is nagyobb hatalma volt, mint magoknak a' Tanácsnokoknak. A' hadakozó *Polgároknak* zenebonájokat kényjök szerint csöndösítették-le. Nyakazhatták őket, a'-mint akarták, ugyan-azért így neveztettek: *Magister civium*, a' *Polgárok-*
nak

gárokat igazgatta, és ezért deákul-is így neveztetött: *Magister civium*; avagy-is: *Dictator*. És a' Lovag-mesterséget (16); ki a' Lovag Polgárokat igazgatta, és ezért deákul-is így neveztetött: *Magister Equitum*.

Az

nak mestere. Mivel ily hatalmok vólt (melyet Ciceró a' kirájokéhoz hasonlónak lönni mondott); hogy benne el-ne-kevéjödgyenek; ELSÖBEN csak fél esztendeig tartott hivataljok. Ha eddig dolgokat el-nem-végezhették; hejébe inkább mást választottak, mint-sem őtet meg-hagyták: MASADSZOR: A' Közönséges pénzhez nem nyúlhattak, az Öregöknek, vagy a' Népnek engedelme nélkül. HARMADSZOR: Olasz-országból ki-mönniek szabad nem vala; más-ként hatalmokat éppen el-vesztötték. NEGYEDSZER: Nem vólt szabad lovagolniok, ki-vévén a' hadnak üdejét — A' Polgár-mestereknek ezen hivataljokból könnyen ki-teccik: hogy Magyar városainknak mostani Polgár-mestereik nagyon különböznek a' Római Polgár-mesterektől.

(16). A' Lovag-mester (*Magister Equitum*) az egész Tábori Lovasságnak mestere vólt; de a' Polgár-mesternek (a' gyalogok' Vezérjöknek) hatalma alá vettetött. Ez tőtte ebbe a' tisztségbe, önkényes akaratja szerint. Mind-az-által: a' Vólt-tanácsnokok közül választatott. Kötelességében állott, hogy a' Polgár-mestert mindenben segicscse, erővel, tanács-sal; és néki mindenkor engedelmeskődgyön.

E

Az ekkori Polgár-mester *Postumius* legelső volt, ki a' hadra jelt adott. *Kossus* (amanak *Lovag-mestere*) le-tétette a' Lovak' zabláit: hogy az ellenségre annál-inkább nyargalhassanak. Oly kegyetlen vala a' vereködés: hogy magokat az Isteneket jelen-lötteknek hírlelte a' Régiség. Mondották; pedig nem kevesen: hogy *Kastort* és *Polluksot* látták két fehér lovon nyargalni. Erről akkor senki se kételkedött. Maga a' Polgár-mester tisztelte azokat; és, töllök segítséget kérvén, templomot ígért dücsösösgjökre. Mint valami hadakozó Baj-társainak meg-is-adta osztán a' meg-ígért zsoldot.

Eddig a' szabadságért; az-után a' határok-ért, ugyan-csak azokkal a' *Latinussokkal* veszeködtének. Sokáig, és leg-kisobb félbe-szakasztás nélkül tartottanak a' vérengző hadakozások. Ki hinné azt most: hogy *Sórától*, és *Algidumtól* félhettek akkor a' Rómaiak? Tartottak *Satrikumtól*-is, *Kornikulumtól*-is. Szinte szégyenlöttek osztán meg-vallani: hogy a' *Verulusokat* és az *Akvillusokat* meg-nyerték.

Hát még! — *Tibur* ellen (mely most *Láciumnak* széle) az-után *Preneste* ellen-is (mely osztán a' nyári mulatságnak heje lött) *Kapitoliumba* hívták az Isteneket: hogy segítségül lögyenek.

Akkor *Fezulát* az-utáni *Kannának* lönni gondolták. Az *Aríciai* berkeket, *Hercíniai* erdőnek;

nek; *Fragellát* és *Gezoriakumot* (két kis, patak-zatokat) *Tiberisnek* és *Eufrátesnek* lönni állították. — Bé nagy külömség! A' meg-véttetett *Kariolum-városka*, oly nagy dücsöségére-vált *Kájus-Marciusnak*: hogy (mint-ha, vagy *Numanciát*, vagy *Áfrikát* hódította-vólna-meg) a' *Kariolánus* nevet több előbbeni neveihez töldotta.

Sokáig fön-maradtak *Anciustól* el-rablott pré-dák, melyeket *Ménius* a' piacon-építetött állásokra föl-rakott, minek-utánna az ellenségnek sereg-hajóját, (*Classis*) el-foglalta; ha csak sereg-hajónak lehet mondani azt a' csekéj számot, melyben két *Órosoknál* (*rostratae*) többen nem vóltak.

Az *Ékvusok* és *Volskusok* (kik a' *Latínusok*-nak segítségökre jöttek) leg-fenébb ellenségek löttek: mert (hogy úgy mondgyam) szinte minden-nap vereködtek. De le-gyalázta őket *Lácius-Kvincius-Cincinnatus*, az a' Szántó-vető Nagy Vezér, ki *Markus-Miniúciusnak* (akkori Tanácsnoknak) bé-kerítettött-és-szinte-el-fogat-tatott táborát különös firfiséggel meg-szabadította. (lásd a' tizen-harmadik Tanácsnoki esztendő az ötödik szerzeletben).

Közép üdeje vólt akkor a' leg-jobb szántásnak, midőn *Kvinciust* (ama' leg-régibb nemességű embert) az eke' szarvára támaszkodva, és magát ki-pihenve látta a' Város' Küldöttje. Innént (úgy-mint Polgár-mester) a' hadba ment.

E 3

És,

És, hogy a' paraszti munkának hasonlatosságától el-állani ne láccattasson; a' meg-győzött ellenséget (barom-módra) járom alá fogta.

Ez a' diadalmas Szántó, mihejést el-végezte a' hadat, ismétt ökreihez vissza-ment — Minő serénsséggel végezte-pedig-el? — Tizen-öt napok alatt: mint-ha sietött-vólna-vissza az eke' szarvakhoz.

NEGYESEDIK RÉSZ.

Véjusi had.

Minden esztendő-beli, és szünet-nélkül-való ellenségek voltak a' *Véjusok*, kik *Etrúriá*nak méltóságos Lakossai valának. Oly kegyetlenül bántak pedig a' *Rómaiakkal*: hogy egy különös *Föl-támadó* Katonaságot ígért ellenök, és különösen hadakozott-is az el-ágazott *Fábiusi* Nemzet. De nagy kár esött ezekben. *Kremerénd* (egy gyalázatos falunál) három-száz *Fábiusok* estek-el. El-vesztek a' többi nemesség közül is számtalan sokan. Azt a' Kaput, melyen őket a' város ki-eresztötte, az-után *átkozott*nak hívták.

De ez a' kár nagy győzedelmekkel pótoltatott-ki a' következőt üdőkben; minek-utánna, más-más Vezérek és Tábornokok által, a' leg-hatal-

hatalmasabb városok, külömb-féle hadi-módokkal, el-foglaltattak. Szántt akaratból adták-föl magokat a' *Faliskusok*. Magok lángjokkal égtek-el a' *Fidénátok*. Gyök-erestül el-vesztek a' nyug-hatatlan *Véjusok*.

De a' *Faliskusokról* még egy keveset. Mí-dön leg-is-leg-elsőben reájok estek a' *Rómaiak*; *Kamillusnak* (az akkori Tábornoknak) cselekedete emlékezőtre-méltó és csudálatos vala. Azt a' böcstelen Oskola-mestert, ki a' várost föl-adta (minek-utánna hozzája érkezött) erősen meg-kötöztette és vissza-küldötte azokkal a' tanuló ifiakkal, kiket magával ki-hozott. Ez a' bölcs, és valóságosan szent ember, azt tartotta igazságos győzedelemnek lönni, melyet a' hűség, és a' tejjes méltóság szöröz. Ezzel arra vihette a' *Faliskusokat*; hogy a' Tábornoknak erkölcsjét nagyra bücsülnék, és magokat tüstént föl-adnák.

A' *Fidénaiak* (úgy teccött) meg-bolondúltak. Noha sok fegyvereseik, a' kikben bízhattak volna, éppen nem vóltak; még-is: hogy a' *Rómaiakat* meg-ijeszthessék; ellenök égő fákjakkal, és (valamint a' kígyók) külömb-színű öltözetekkel és fő-kötőkkel jöttek. De úgy teccött: mint-ha ez a' vad öltözet a' Városnak el-vesztét jelentötte volna. Ki-facsarták a' *Rómaiak* emezeknek kezükből a' fákjákat, és ezekkel gyújtották-föl a' Várost.

Minő hatalmasok voltak pedig a' *Véjusok*, abból teccik-ki: hogy a' hadat tíz esztendeig tűrhették. Ekkor kezdtek bőrök alatt telelni a' *Rómaiak*. A' téli szállások-is ekkor béreltettek-ki. Itt kényszerítették elsőben a' katonaságot eskünni: hogy (*Véjusnak* földülása előtt) a' haza-menetelről gondolkodni se fogna. *Lars-Tolumniust* (a' *Véjusok* kirájjokat) *Feretrium* mellett meg-verték; és minden jószágát el-zsákmányolták. Magának a' Városnak meg-vétele nem *Hágcsók* által (per *Scalas*); hanem *Ál-lukakon* (per *Cuniculos*) al-földi ravasszággal ment végbe. A' Zsákmánnak oly temérdek sokasága vala: hogy annak Tized' részszével *Pitbiai Apolló*-is be-elégődhetött,

Hogy pedig a' Várost bizonyosan meg-nyeri, oly nagy hiszemben vala a' Tábornok: hogy követeket küldene Rómába, és a' népet, a' város' meg-vételének alkalmatosságára, *Véjus* alá hívná. Sokan ki-tódúltak erre a' kínálásra, kik-is a' zsákmányokból magok' hasznokra sokat fordítottak. Soha egy Városnak föld-ülttában nem örvendöttek úgy. a' *Rómaiak*, mint midőn *Véjusnak* el-pusztulását látták. Talán azért: mert egytől se féltek úgy, mint ettől; mind hatalmára, mind közel-léttére nézve.

Ily nagy tekintetűek, ily nagy hatalmúak voltak akkor a' *Véjusok*. Már most pedig ki-nek jut eszébe azoknak vagy nagyságok, vagy
mára-

maradékjok, vagy nyomok? Erőltetnünk köll magunkat arra-is: hogy azt el-higygyük: hogy valaha a' *Véjusok Etrúriában* uralkodtanak. Ha cselekedetjüket a' Régi *Római Írókban* nem olvasnók; névöket se tudnók.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A Gallusokkal Had.

Akár az Istennek végezésséből, akár mi más okból eshetött; de a' ki-terjedő Birodalomnak sebességét meg-állították a' *Sénai Gallusok*. Ez az üdö sok *Római* vitézeknek el-vesztőkkel gyászosabb volt-e? vagy a' Fírfiség-ki-mutatása példának bőséges elő-adással nevezetesebb? nem tudni. Oly Súllya vala ekkor a' terhes írségnek: hogy azt az Isteni rőndölésekből származottnak lőnni. mondták a' régi írók: hogy magok az Ég-beliek tapasztalhasák azt: ha vajjon a' *Római Fírfiség* meg-érdemlené-e a' Világ' birodalmát?

A' *Sénai Gallusok*, természetjökre nézve, vad nemzetség. A'-mi erkölcsjököt illeti; durvák és dísztelenek. Test-épületjökre tekintve, temérdökök. Kietlen nagy fegyvereket hordoznak. Egy-szóval: minden-féle-képpen oly irotztatók: hogy csupán az ember-ölésre, a' vá-

rosok' föl-dúlássára, és más ily kegyetlenségekre teremtetve, és neveltetve lönni láccattatnának.

Ez a' Nemzetség (ama' régi üdőkben) a' Világnak utolsó hátáiról; tudni-illik: az egész földet-bé-foglaló tengör' tájjáról nagy számmal (valamint a' Sásák) ki-takarodván; minek-utána útjokban-lévő minden tartományokat el-emisztöttek; magokat *Pádus* vize mellett, és az *Alpesek* közé (17) telepítették. De osztán a' Földnek e' részszevel se elégedvén-meg; le-jöttek egészszen *Etrúridig* és *Umbridig*; és innent egész *Olasz-Országot* özsze-meg-özsze-nyargalták. Ekkor pedig a' *Kolusini* tön főkül, *Etrúridában* nyargalództanak *Klúgium* mellett.

Ezeket a' *Gallusokat* (szokott követséget küldvén hozzájuk) Társsoknak hívták a' gyanakodó *Rómaiak*. De minő társaságot várhattak azoktól, kiknek se törvényök, se Istenök, se Poklok, se Menny-országok nem vala. Azokat a' Követöket-is, kik velök igen szépen bántak, vagy tömlöcökre hánták, vagy le-öldös-

(17). *Alpesnek* nevezik azt a' nagy, és igen elterjedött högyet, mely *Galliát* *Olasz-Országtól* elválasztja; mely-is a' közép teugernek egygyik partján kezdvén, egész *Helvéciáig* tart, és ennek-előtte által-lábbalhatatlannak tartatott.

dösték. Ez az embertelen tétel hadakozást okozott.

Midőn *Klúziiumtól* le-felé indúltanak ; látván Kv. *Fábius* Tanácsnok (25-dik esztendőben) hogy egyenesen *Rómának* tartanának : meg-állította őket *Allia* fojójánál. A' *Római* népnek több veszedelmei között , ezt nevezetesnek lehet mondani. Ha a' *Kremerait* evvel egybe-veti valaki ; el-enyíszik mellette. Szinte egy lábig elveszett az ott-veszekődő polgárság. A'-kik elszaladhattak, a' Város' falai felé szaladtak. Se vigasztalóra , se valami segítőre nem találhattak.

Ezt a' szerencsétlen napot meg-átkozta bizonynyára *Róma* maga' Nap-tárjaiban. Még-is, ha igazat akarunk szólni , ha valaha, ekkor lehetett a' *Római* Fírfiséget ki-vönni.

Az Öregök, és a' többi Fő-tisztek, a' *Gallusoknak* előbbeni nyereségjüket, és mostani elérköztöket hallván; mind-nyájan a' nagy piacra gyűltek. Ott (a' Fő-papnak buzgó elő-mondásának utánna) magokat a' Más-világi Isteneknek számokra föl-ajánlották, föl-is-szentöltették. Így egészen el-készíttettetvén, magok' házaikba viszsza-mentenek, leg-fényesebb ruhájokba föl-öltöztének, és végtére Hiutós-székjökbe le-telepödtének : hogy tudni-illik : ha *Rómába* a' könnyörületlen *Gallusok* bé-törhetnének ; méltóságosan halhatnának-meg.

A' Fő, és egyéb Papok, a'-mik a' Templomokban leg-szentségesebbek vóltanak, vagy (hordókra vervén) el-ásták; vagy (tajigákra rakván) el-vitték.

Veszta' Szüzzci mezitelen lábbal követtrék a' szentségeket.

Ekkor egy-valami történt *Rómában*, melyet, Utóinak példájokra, fenn-tartott a' gondoskodó Régiség. Meg-könyörült a' gyöngö Szüzekön *Lúcius-Albinus* Polgár; ki, feleségével egygyütt, gyermekeit-is a' tajigáról le-szállítván, reá-ültette *Vesta'* Szüzeit. Íme! az utolsó szükségben, többre mehetett a' közönségös Ima; mint máskor a' maga'-hasznát-keresgélő Indulat.

Az újjonc katonák (noha az egész Városban nem valának többen ezernél), *Manliusnak* vezérlesse alatt, a' Kapitóliumi högynek várába föl-szaladtanak. *Jupiter'* bálvánjának éppen elejébe állottak; és annak Szentségét arra kényszerítették: hogy, valamint ők az ő szent Templomának védelmezésére föl-erőlködtek; úgy ő-is le-ereszködni azokhoz méltóztassék, a'-kik nagy kegyességébe bíznának.

Azomban el-érköztenek a' kegyetlen *Gal-lusok*. A' ki-nyíltt kapukon, elsőben félve (nehogy a' Városiak között valami ravazság lapangjon); az-után (hogy mindenütt a' hallgató magánosságot látták) bátor kiáltással a' Városba rohantak. Bé-lopódzottak osztán a' záratlan ajtókon

tókon az Öregöknek házokba, és minek-utánna Őket, *Prémes Rubájokban* (18) a' *Híntós Székekre* le-telepödvé szemlélték; Őket elsőben (mint valami Isteneket, vagy Ezeknek Angyalaikat) oly félelemmel tisztelték.

De minek-utánna osztán tapasztalva látták: hogy ott, se Istenek, se Angyalok nincsenek; azért nehezteltek-meg leg-fő-képpen reájok: hogy, sok barátságos kérdéseikre, egygyet se felelnének a' szótalan halak.

Meg-

(18). *Prém-ruha* (Prætexta) a' Hoszszácsoknak egygyik neme vala, tudni-illik: midőn ennek allya vörös-bársonnyal vala ki-prémezve. Ezt leg-elsőben a' Gyermekek-is (fiúk, vagy leányok lőhettek) szokás szerént viselték. De az-után *Róma*-várossának Öregei-is, a' Tanácsnokok-is, az. újjonnan-épített városoknak Fő-tisztyei-is, annak jeléül vőtték magokra: hogy valamint a' Gyermekek ártatlanok, úgy a' Város' Nagyjainak-is szép erkölcsűeknek lőnni köllene. — A' Fiú-gyermekek tizen-hat esztendőskorokig hordozták a' *prém-ruhát*; a' leányok mindaddig, még férjhez nem mentek. Ezen *Prém-ruhás* ártatlanok előtt nem vőlt szabad semmi rút, és illetlen szavakat mondani: ne hogy a' gyermekek idő előtt tanújják-meg azt, a' mit férj-fi-korokban tudniok köllene. Fő-kép hazudniok nem kölletött az-őket-meg-látogatóknak: mert ezt a' vétket leg-veszedelmesebbnek, és más több vétkeket-szülőnek lőnni gondolták. Kik eme' *Prém-ruhás* ártatlanok előtt hazudtak;

Meg-útálván tehát högykeségjüket; hirtelen reájok estek, őket egygyig le-ölték, házzokat föl-gyújtották; osztán az egész Várost, vassal-kezzel-tüzzel földig-le-rontották.

E' kegyetlenséget hideg vérrel el-végezván, tüstént *Kapitóliumra* estek. Ki hinné mostanában: hogy egy kis högy avvagy-inkább egy alacsony halom alatt hat hetet költött a' *Gallusoknak* tölteniök? Pedig éjjel nappal ostrom-
lot-

tak; azokat *Prémes hazugoknak*, kik szemtelenül szó-lottak, *Prémes szemteleneknek* mondták és őket nagyon gyűlölték (mendacia, vel verba Prætextata). A' Szemérmetességre leg-inkább vigyáztak az okta-tók. Ezt gondolták a' többi erkölcsök' őrének lön-ni. Ugyan-azért nem szenvedték a' nőtelenben: hogy csak kezét-is meztelen hordozza a' városon. Azt ruhája alá rejtötte. — A' tizen-hat esztendő-t el-ér-vén a' *Prém-ruhás*; ezt róllok le-vetötték Szülöik; és hejébe *hoszszácsot* adtak nyakokba, melyet a' Férj-fiak viselni szoktanak. Ekkor őket *Újjoncoknak* ne-vezték (Tyrones); a' ruhának föl-vételét *Újjoncolat-nak* mondták (Tyrocinium). Le-tötték, ezzel a' *Prém-ruhával*, azokat az Erejkéket-is, gömböket-is, melyeket vagy szíjakon, vagy laplikákon, vagy ar-any-láncokon (gyönyörködtes végett) hordoztak. Azokat a' házi-Istennek (Lari) föl-ajánlották, és, Oltárja mellett, a' szög-re akasztották — Ezeket így el-végezván; a' férj-fiúi-hoszszácsba-öltözött Újjon-cok, attyokfiaktól, és jó barátjaiktól a' Piacra vi-tettek: hogy ott a' polgári életet el-kezdgyék.

lották a' várat. Semmire se mehetvén az erőszakokkal; ravasságra vetemődtenek. Föl-akartak egy éjtszaka a' Várnak falaira mászkálni; de ügyközetjüket ki-jelentötték a' Ludak, midőn, azoknak el-érköztöket valami-képpen eltalálván, nagyon gágoktak. Föl-ébredött erre *Manlius*. Őket Katonái által (valamint a' varas békákat) le-söpörtette. Ennek emléközetére sokáig tartattak Ludak a' *Kapitulum*ban ennek-utánna-is. Mint-ha virrasztó szorgalmatosságokat örökös emléközettel meg-kevéunák-hálálni.

Azt gondolák a' *Gallusok*: hogy nem-sokára föl-köllene magát adni *Kapitólíum*nak: mert, se magokal nem vihettek-föl elég eledelt; se, a' meg-szállásnak üdején, a' *Rómaiaktól* semmit se kaphattak.

Az *Ellenségnek* ezt a' véleményjét valami-képpen észre-yévén *Manlius*; noha a' nagy szükség igen bé-rontott vala a' Várba: még-is (hogy a' *Gallusoknak* vakmerőségjüket meg-cáfolhassa) bizodalmtát töttetvén, kenyerekkel lövetött-ki a' Várból; noha (a'-mint mondám) magoknak se vólt, a'-mit ügyenek.

Ily erősen tartván magát a' Vezér; mivel minden eleségből ki-fogyott, magát, katonáival egygyütt, a' ki-ütésre el-tökélleni léccattatott. Minek-előtte ezt cseleködgye; *Fábíus*-Fő-papot ki-eresztötte a' Várból; hogy (gondolatjának

sze-

szerencsés el-sültte végött) jeles áldozatot tégyön a' *Kvirindis* dombon.

Ez a' Fő-pap (mind oda-menttében, mind, hogy az áldozatnak vége lőtt, vissza-jöttében) szerencsésen járt. Az Ellenségnek fegyverjei között *Manlius*hoz vissza-tért. Nagy örömmel jelentötte azt-is: hogy az Istenek megengesztelődtek.

Ilyetén maga' viseletével egészszen el-fárasztván *Manlius* a' nyakas ellenséget; minek-utánna a' *Gallusoknak* Vezérjök-is *Brennus* meg-únta volna ezt a' sokáig-tartó haszontalan megszállást; a' *Rómaiaktól* ezer font aranyot kért a' Föl-szabadítás' béréül. Meg-állapodtak ezenn a' *Rómaiak*.

De a' *Gallusok* ekkor-is ki-mutatták mind telhetetlenségjököt, mind gonosz erkölcsjököt. Mert: hamis fontokat vévén, minek-utánna ezeket-is ki-elégítették volna a' szegény *Rómaiak*; egy a' gonoszok közül kardját-is a' fontokra tötöte, és ennek ki-elégítését-is kívánta, nagy kevéjséggel ezt mondván: *Faj a' meg-nyereteknek.*

Midőn a' *Rómaiakat* így ki-is-gyűnyolták a' tökéletlen *Gallusok*; ime *Róma*-várossának ama' Fő-Vezérje *Kamillus*, (kit ennek előtte számki-vetöttek a' hál'-adatlan Polgárok) szeméjje-ellen-el-követött méltatlanságokról meg-feleltköz-vén, minek-utánna a' Városnak utolsó veszedel-

delmét hallotta, alattomban katonákat szökött, és igen véletlenül a' Város alá érkezött.

Meg-se-gondolhatták a' *Gallusok*, midőn *Kamillust*, vitéz katonáival egygyüt, hátokra ütni szemlélték. Oly kegyetlen volt a' *Gallusokon* el-követött öldöklés; hogy az előbbeni gyűlladásnak minden nyomai a' le-öletteknek vé-rökkel el-törültetteknek lönni láccattatnának. Oly szerencsések-is voltak a' *Rómaiak*: hogy a' *Gallusoknak*-föl-mértt aranyat leg-kisobb hiba nélkül vissza-vöhatték.

Ha ezt a' *Galliai* hadat igaz fontolóra vesszük; úgy teccik: hogy a' *Rómaiaknak* használt-is. Mert a' *Pásztorok* galibáit, és *Romulusnak* ez'-üdeig-tartó szegénységét el-emíszttötte a' tűz, mely-is akkor nem egyebet tött, hanem azt a' Várost, mely mindgyárt-eleinte Nagy Lelkeknek lak-hejökké ründöltetött, nem rontotta, nem emíszttötte-el; hanem inkább régi salakjából ki-tisztította. Mert: *Maniusnak* nevezetes védelmezése, *Kamillusnak* mint-egy talpra-állítása után, hatalmasabban nyomult a' követközőt ellenségek ellen.

Mindgyárt ekkor: meg-nem-elégödvén azzal *Kamillus*: hogy a' *Gallusokat* a' Kö-falakon kívül kergette; midőn hajó-töréssöket egész *Olasz-országon* magok után hurcollyák, úgy-annyira nyomokba volt a' szárnya-szegett Kánya-futóknak, hogy kardgya' életől igen kevesen futhattanak-el.

Maga

Maga *Manlius*-is (le-jöven a' *Kapitóliumból*, és ezer újjoncival a' *Gallusok* ellen sebes nyaralással eredvén) azoknak maradékjokat *Aniën* vize mellett meg-nyomta, még-is-pocskolta. Midőn különös baj-vívásban meg-győzött, 's-le-is-vetött volna egy leg-nemesebb *Gallust*; annak nyakából az arany-láncot ki-vőtte, és magájába tőtte. Innént az-után *Arany-láncos Manliusnak* neveztetett (*Manlius Torquatus*).

Hasonló-képpen új mellék-nevet töldött maga' két nevéhez *Lúcius-Valérius*-is; ki, midőn (éppen ily veszedelmes baj-vívás után) vete-ködő Társsának zsákmányát vallain hozná ha-za-felé; ez a' meg-fosztott Társsa pediglen (egy kevés üdő alatt magához térvén) erősen után-na lönne, és szinte meg-fogná; nem egyebb-képpen menekődhetött-meg tőlle; hanem egy Hollónak segítségével: mely a' futó *Gallusnak* szeme előtt szünetlen hadarászott, és így' üdőt adott *Valériusnak*: hogy Félelhez szaladgyon. Ugyan-ezért őtet *Hollósinak* nevezték (*Lucius-Valérius-Corvinus*).

Egy-nehány esztendőök után, a' *Gallusoknak* minden maradványát úgy el-törölte (*Vadimon*-nevű tónál) *Dolabella* Vezér: hogy a' *Sénai Gallusoknak* nevöket csak a' Tudósok tartanak emléközetjökben. Talán ezért veztenek-el egy-lábig: hogy abból a' cudar Nemzetből egy se talál-

találtasson ; ki, hogy valaha Rómát föl-gyújtotta, azzal dűcsekűdhessön.

A' Városnak ily veszedelmes el-égtte, és el-pusztúlása után, voltak a' Római Öregők közül ojjak, kik a' népet a' hamuvá-lött Városnak ott-hagyására, és, *Tiberisen* túl, a' *Véjusokhoz*-való által-költözésre igen hathatósan ingerleni tudták. De meg-torkolta a' Vak-merőket eleven beszédjével *Kamillus* (19). Meg-állíthatta őket egy Köz-katoná-is, ki a' Zászló tartónak kezeiből ki-ragadván a' Jelet; azt a' *Kapitóliumnak* ajtaja előtt nagy elevenséggel leszúrta, ezeket kiáltván Baj-társjai felé: *Vitézek! Itt leg-jobban lakhatni!*

HATODIK RÉSZ.

A' L á c i u m i H a d.

A' *Gallusoknak* el-űzettetésök, el-ís-vesztők után; *Manliusnak*, és *Déciusnak* Tanácsnokságjokban (Lásd a' 169-dik Tanácsnokokat) ismét: föl-

(19). Meg-vagyon *Kamillusnak* azon említett beszédje *Líviusnál*; L. V. C. 30; melyet, ha igen hosszú nem volna, itten Magyarra fordítanám. Méltó-is lenne: hogy azt azok-is tudnák, kik deákul nem tudnak. Ki-vönni belőle *Kamillusnak* nagy lelkét, és a' beszédben hathatóságát.

föl-ütötték fejöket a' nyughatatlan *Latinusok*. Ezek (a' nevekődő Birodalomnak örökös irigyjei) ebben az üdőben (a' Városnak el-pusztultta után) a' *Római Népnek* Meg-vetői-is lévén) magoknak a' *Polgári Júst*, és a' *Szabadságot* kérték. Hogy osztán ezeket (a' Városiaknak különös szívességök miatt) meg-is-nyerhették; velök meg-nem-elégödvén, azt-is sürgették: hogy Ők-is a' városi minden Tisztségekben részesűjenek, minden külömbözet nélkül. Most: ezek a' meg-győzettetött Cudarok többet kívántak, mint mikor ez-előtt a' Város ellen kardot rántottak.

Ki gondolhatná azt: hogy akkor az az elégött *Róma* meg-merné-vetni a' *Latinusoknak* e' kérésöket? a' *Latinusok* pedig el-nyöghetnék vissza - verettetéssöket? De űk ezt el-nem-nyöghették. *Róma* ellen gyűltek, és a' meg-égött Városnak hamvait-is el-akarták-szórni.

A' meg-mérgelődött *Latinusoknak* buzgóság-jokat, és kegyetlen nagy tűzőket látván *Manlius-Torkvátus*, és *Décius-Mus* Tanácsnokok; minek-utánna a' *Római Sereget* amazok ellen kiterjesztötték; erősen meg - parancsolták minden Polgároknak; hogy (a' Tanácsnokoknak-hírók, és engedelnök nélkül) senki se merjen az Ellenséggel szembe szállani. Tudták a' *Rómaiaknak* he vesséjűket; melyel néha a' Köz-jónak árthatnának-is.

Egy

Egy-más'szem-közébe érközven immár a' két ellenközö Seregek; a' *Latinusoknak* részszőkről elő-lovaglott *Géminius-Mécus*, nemes és nagyvitézségű Ifjú, és egy szál-kardra ki-hívott egygyet a' *Rómaiak* közül. Hirtelen ki-ugratott erre *Arany-láncos Manliusnak* fia, kit *Titusnak* hívtanak; és, ellenközö felét meg-győzven, annak zsákmánjával atyja' eleibe került, és néki ezeket mondotta:

Íme, édes atyám! hogy a' Te vérödet mindnyájan meg-ösmérjék bennem; ki-hívattattam *Géminiustól*: hogy kardot ráncsak ellene. Meg-győztem ellenségömet, és annak zsákmánját hozom ide elődbe.

Ezeket hallván *Manlius Tanácsnok*, úgy teccött arculatjából: mint-ha fiát el-útálta volna. Trombita-harsogással össze-gyűjtötte a' katona-itéletet. Minek-utánna a' Főbbek közül sokan egybe-gyűltenek; ezeket mondotta Fiának:

Mivel Te, Fiú! (se a' Tanácsnoki Parancsolattól, se az atyai méltóságtól nem tartván) erős meg-hagyásunk ellen, rőnd-kivül is harcoltál; és (a'-mennyire tölled függött) a' katonai fenytéket, (melyel *Róma* mind-eddig fönn-tartatott) meg-lágyítottad; és engöm' arra a' szükségre jönni kényszerítettél: hogy vagy a' Köz-jóról, vagy az Enyimekről meg-felel-közzem: sokkal méltóbbnak lőnni állítom: ha

mi büntettetünk-meg a' mi vétünkért; sem-
hogy a' mi vétünket maga nagy kárával köny-
vezze érdömös Köz-javunk. En ugyan szomo-
rú példát, de az Ifjúságnak igen üdvösségüst
adandok. Igen-is; mind Fiamhoz-vonszó szere-
tetöm, mind annak nagy vitézsége (mely ötet
a' dücsőségnek híváságos képzeletével bé-töltöt-
te, meg-is-csalhatta) engömet a' bocsánatra in-
dít; de mivel; Fiam: vagy a' te haláloddal
kölletik a' Tanácsnoki parancsolatot hejre-ál-
littanom, és meg-erősitenöm; vagy büntetlensé-
göddel azokon mind-örökre ki-adnom; tégöd'se
gondolhatlak (ha csak egy csöp vér fojlik ereid-
ben az én-vérömből) oly eszünek lönni: hogy
a' katonai fenytéket (mely, előbbeni engedet-
lenségöd által, nagyon meg-gyöngítettött) meg-
érdömlött büntetésöddel, talpra-ne-kévánnnyad
állítani. Eredgy Serha (20)! Kösd a' Karóhoz!

El-lelkötenödtek mind-nyájan, midőn ezt
a' kemény és irtóztató parancsolatot hallották.
Mind-egygyike oly gondolattal vala: mintha
ma-

(20). A' *Serha* (Lictor) nevezet alatt, a' Tisz-
teknek azon szolgálai értetnek, kik a' Rözséket hor-
dozták, a' vétkeket le-kötözték, meg-is-vecszzöz-
ték; és más e'-féle alá-való szolgálatokat töltek. Ezek
nem a' Városnak, hanem a' Tiszteknek szolgálai
vóltanak.

maga' fejére mondattatott volna a' szó, maga' nyakára egyengettetött volna a' hóhérló Pallos. Minek-utánna le-köttetött; abban a' szem-pilantásbau maga vágta-le nyakát *Manlius*. Ki-ször-csögő vérét semmi-féle-képpen nem nézhette a' Vitézi Rönd. Bé-takarta ötet avvala' zsákmánnyal, melyet *Titus* a' meg-győzött ellenségről le-vona. A'-mi a' Vitézekről ki-telhetött; el-temették ötet oly Katonai pompával (21), melynek mássát soha *Róma* nem látta. Ezt cselekedte akkor az egygyik Tanácsnok. Lássuk mit cselekedött a' másik-is.

F 3

Dc

(21). Mind a' *Rómaiak*, mind a' *Görögök* a' gondolatlanul valának: hogy, ha, holtok után, testjök el-nem-temettetik; soha *Elizumba* (a' böldegoknak ama' kíváncs mezejökre) nem jutandának: vagy leg-alább, ha oda jutni kíváncsozának; holtok után, száz esztendeig csavarogniok köllene a' darabos, semlékes, és igen nedves hejeken. Nem volt tehát csuda; hogy az el-takarításra oly gondjok vala; és, hogy, ha testét valakinek meg-nem-találhatták, annak hantokból ormos dombot hantak: mert azt gondolák: hogy azzal neki használhatnak valamit. Ezek a' Szer-tartások e'-képpen voltak: ELŐSZÖR; A' holtak el-ehyisztte' üdején; jelen köllött lönni Rokonjainak, kik közül egygyik maga száját a' halandónak szájára tölte, és így annak utolsó leheletét magába vötte (Spiritu

ore

Décus Tanácsnok, meg-értvén azt a' jö-
vendölésekből: hogy a' harcon az a' rész fog-
na győzedelmesködni, melynek Vezérje magát
a' halálra el-szánja; össze-beszéllvén *Man-
lius*sal; abban állapodtak-meg: hogy, a'-kit kö-
zülök leg-elsőben fogna meg-tolni az Ellenség;
a' száná-el magát, és az ellenségnek csopor-
tyá-

ore legere). MASADSZOR; Szemét tüstént bé-fog-
ták. HARMADSZOR: Ha élne-é? ötöt meg-kiáltot-
ták; maga nevén-is nevezeték. Ha semmit se felelt;
azt mondták: *Héjjába kiáltod* (conclamatum est).
Vesztet jóságg (Res conclamata). NEGYEDSZER:
A' Testet a' földre le-tötték. Innétt mondgyuk: azt
a' beteget az Orvosok le-tötték; az-az: gyógyúlha-
tatlannak, avagy hólttnak ítélték. ÖTÖDSZÖR:
Elő-jöve a' *Kenő* (Pollinctor), ki tetemeit meg-kente
és leg szebb ruhájába föl-öltöztette. HATODSZÖR:
Szájába tötték a' Rév-pénzt (Naulus), annak a'
Káronnak számára, ki ötöt csónakon vivendi-által
Elliziumba. HETEDSZER: Fejére virág köszorút töt-
tek, *Proserpina*' számára, ki (minek-előtte *Plutó-
nak*, a' kirájnak, felesége lött) ezenn a' világon
a' virágokban nagyon gyönyörködött. NYOLCAD-
SZÖR: Az így el-készülttet a' háznak közepére hoz-
ták; és, lábakkal az ajtó felé fordítván, valami
állásokra tötték. KILENCEDSZER; A' hólttnak há-
za' eláibe *Ciprus*-fát ültettek, melly *Plútónak* (a'
hólttak Istenének) leg-kedvesebb fája vala. TIZED-
SZER: Azomban hírrül-adták, el-is-hivatták a'
Te.

tyára maga rohanna. Leg-első volt *Décus*, a' ki meg-tolatott. Ugyan-azért: bé-burkolván fejét: hogy meg-ne-ösmértessen; a' leg-csoportosabb ellenségre ütött, és, vérenek ki-ontásával, a' győzelemre szokatlan utat mutatott. A'-mi pedig a' meg-jegyzésre méltó: *Manliusnak* (mi-

F 4

dön,

Temető-gazdát, kit-is, mivel *Libitíniai Vénusnak* kápolnája mellett lakott, közönségesen a' Deákok *Libitínáriusnak* nevezték. Ennek szorgalmatosságára valának bizva I-szer: a' *Sír-őrök* (vespillones). II-szor: a' *Síratók* (Præficæ). III-szor: a' *Vírrasztók* (Vigiles vel Custodes). IV-szer: a' *Kenők* (Pollinctores). TIZEN-EGYGYEDSZER: Nyolcad-nap múlva, a' *Hírelő* össze-hívta az embereket, és így nagy Sokasággal (magno Concessu) ki-vitték a' testet, vagy a' *Szent Mihály* Lován (Sandapila); vagy (ha Nemesebb volt) egy gazdagon-bé-terített ágyon, melyet a' Fő nemesek vállakon hordoztak. Előre mentek I-szer: a' *Szabadosok* (Liberti), kiket a' meg-holt Úr még életében a' szolgálatból ki-vőtt: Ezek pedig föl-tött süveggel mentenek. II-szor: A' Hólttnak Fiai, vagy Rokoni, bé-fátyolozott fővel; Leánjai pediglen el-szórtt hajakkal, mind-nyájan vagy egész, vagy pedig fél-gyászban. III-szor: A' Cimer-hordozók; ezek a' Címereket föl-fordítva vitték. Eleinek képeit Póznákra akasztották. IV-szer: Ezt az egész menetelt rőndbe-szötte az *Igazgató* (Designator), ki a' Cimer-hordozók után lépde-gelt.

dön, a' győzedelem után, *Rómába* vissza-for-dúl vala) egy se ment eleibe az Iñak közül.

HETEDIK RÉSZ.

A Sabínomi Had.

A' *Sabínomi* új hadnak oka az vala: hogy e-zek (meg-feletközvén arról: miként sógorosod-tak-összsze, *Táciusnak* üdejében, a' *Rómaiakkal*) magokat a' *Latínusokkal* egybe-kapcsolták; és az előb-

gelt. V-szer: Az Igazgató után mentek: a' *Tamburás* (*Siticen*), és a' *Virrasztók*. A' *Tamburás* egy halotti nótat (*næniæ*) szokott pöndíteni a' hóltnak dicséretére; melyek mivel néha hizelkődök, néha hazugok voltak; a' hazug vagy hizelkődő beszéde-
ket *hallotti nótáknak* mondták (*Næniæ canere*).

TIZEN-KETTEDSZER: A' Fő-embereknek testjök előbb a' *Piacra* vitelött. Itt (a' hajó órok előtt) meg-dicsérte ötet, vagy a' réá-bérlett *Beszéllő* (*Orá-tor*) vagy egy az *Atyáflak* közül. **TIZEN-HAR-MADSZOR:** A' *Római* Birodalomnak elején, kiki maga' házában temetődött el. Későbbre röndölték a' *Városon-kivül-lévő* temetőt. Nemejeket az Ország' útjára temettek, azt mecvén feje-főlibe-emeltetött kö-re: *Meg-díly útazó* (*Siste viator*). A' köre meccet-ték osztán a' meg-hóltnak nevét, nemét, és Nem-zetségét, viseltt dólgaival egygyütt. Kiket vagy

Márs'

előbbeni hadban nem keveset ártottak. Reájok küldettetött *Fogas Kúrius* (*Curius Dentatus*) akkori Tanácsnok (lásd a' 215-dik Tanácsnokot); ki-is azt az egész tájat, melyet *Nar'* fojója, és *Velinnek* forrassai nyírkosítanak, egészen az *Adriai*-tengőrig (hozzá-értvén a' *Picenteseket*-is, a' *Vestimuszokat*-is) tüzzel vassal el-pusztította.

Ez a' Had éppen nem veszedelmes; sőt igen-is hasznos vala. A' Győzelem után annyi Embert, annyi Földet nyertek; hogy ezek közül melyik lenne számosabb, az se tudná, a'-ki győzedelmesküdt. Midőn vissza-tért; nagy böcsületet tettek *Kúriusnak* *Rómában*. Minden firfiui Rokonit a' *Nemes Lovagoknak* számok közé iratták.

F 5

Ezen

Márs' mezején, vagy a' városban temettek-el osztán; azok különös *ki-váltságúak* (*Privilegiati*) vóltanak: úgy-mint: a' *Vesztalis* Szűzek, *Kornélius'* Nemzete; *Július Cézár* 's-a'-t. TIZEN-NEGYEDSZER: Minckelőtte a' Temető hejéről haza mentenek; ki-tisztította a' népet a' velek-lévő *Pap*; reájok hintvén a' tiszta víznek csöpjeit a' *Szentölável* (*aspergillo*). TIZEN-ÖTÖDSZÖR: Vég búcsút vöttek osztán a' meg-hólttól; ezeket mondván hozzája: *Isten-veled* (*Vale*; vel *Salve!*). *Nehozodre ne legyen a' föld* (*Sit tibi terra levis*). *Méldogod azon rándól, melyet a' természet paranesol*; mind-nyájan követni fogunk (*nos te ordine, quem natura jusserit, cuncti sequemur*). TIZEN-HATODSZÖR: Végtere föl-kiáltott a' hírlelő: *Szabad el-menni* (*ilicet*).

Ezen idő tájban, avvagy nem sokára ezután; egy *Vestális Szűzet* (neve *Minúcia* vala) szemmel tartottak a *Rómaiak*: mert ruházatjában igen ki-teccőnek szemlélték a' szokatalan tisztítgatásokat. Bé-vádoltatott osztán egy Szolgá-lójától: hogy egy Othonossával nem bőcsülettel élne. Ezért el-tiltották Őtet szent hivataljának fojtatásától. E' fölött meg-parancsolták néki: hogy mostani minden Otthonossait el-eregesse.

Mind-ezekkel semmit se gondolván *Minúcia*, annyira vitte a' dolgot: hogy kérdőre hú-zattatott. Ki-sült ellene: hogy Szűz immár nem lönne. Meg-lévén az ítélet, elevente a' földbe ásattatott a' *Kolmi* kapunál: a' jobb-kézi tton, mely mezőt *Átkozottnak* mondanak.

NYÓLCADIK RÉSZ.

Sá m n i u m i H a d .

Ezt a' Hadat nem magáért *Samniumért* viselték a' *Rómaiak*; hanem (a'-mi nemesebb vala) Társsai-kat akarták föl-segíteni. Ezek a' *Kampánusok* voltak; *Rómának* Frigyessei, mely frigyet magok' föld-adásánál szentebbnek, 's-elsőbbnek-is tartották.

Nem csak *Olasz*-országnek; hanem egész Világnak leg-kévéanatosabb heje *Kampánia'* föld-je. Nincs gyöngébb az ott-lebegő égnél. Két-

szer

szer virágzanak mindenek. Földje az unalomig termékeny. Veszekösznek érötte mind *Céres*, mind *Bakbus*. Tengőre egész Vendég-fogadó. Itt vannak ama' neves Révek: *Kajéta*, *Mizénus*, és fő-képpen lágy-meleg forrásával gyönyörködtető *Bája*. Itt vannak *Lukrinus*, és ama' csudálatos *Avernus*, úgy teccik: ama' nagy tengöröknek kedves nyugodalmaik.

Itt vannak azok a' jeles-szölkkel-meg-rakott nevezetes szép Högyek: *Gaurus Falernus Massikus*. Itt van a' többinél leg-ékesebb *Vezúvius*, az *Etna* tűznek hasonlatossága. Itt a' tengör mellett ama' híres Városok: *Formia*, *Kúma*, *Herkulánom*, *Puteoli*, és a' Városoknak ama' leg-nagyobbik Díszsze, sőt Feje: *Kápua*. Ez hajdan (*Rómával*, és *Karthágóval* egygyütt) a' leg-nagyobbak közé számláltatott.

Ezt a' leg-híresebb Várost igen zaklatták a' *Samnusok*, oly Nemzet, mely, Vagyonjára nézve, arany és ezüst Fegyverekkel, külömb-szinű varrott Ruhákkal (egészszén az írgység föl-támadtáig) élt. Ha óláhkodó ravasszágjokat tudni kívánod; Erdők, és Högyek között lappangnak. Dühösségjök nagy. Törvényjök istentelen. Emberekkel áldoztak. Hatszor bon-tották-föl a' Frigyet. De, a'-miből leg-inkább ki-vöhetni nyakasságjokat: a' veszedelem után, sokkal vak-merőbbek löttek.

Ily kemény, és szinte-minden-napi Ellen-ségnek meg-nem felelhetvén a' *Kampánusok*; a' *Rómaiaktól* (úgy-mint régi *Társsoktól*) *Segedelmet* kértek. Igen-is segítőttek őket. De a' *Samnissokkal* ötven-esztendeig vereködtenek. Ezen idő alatt, úgy meg-rontották őket a' *Fábiusok*: hogy mostanában *Samniumot* *Samniumban* keres-hetöd; de föl-nem-találhatod. El-se-hihetnők: hogy ez a' *Tartomány* huszon-négy *Diadalmak-nak* (*Triumph*) adott alkalmatosságot. (22); ha a' régi *Jegyző Könyvekben* le-írva nem tapasztaljuk.

Leg-

(22). A' *Díj-adalom* (*Trumphus*) minden kato-nai böcsületeknek tetejezése vala. Mert: elsőben a' *Vezért* (ha minden meg-elégedéssel viselte magát; ha az igazi hadban, egyszerre, az-az egy csatá-ban, öt-ezer embernek-végére járt, és mind ezeket az *Öregök* előtt meg-próbálhatták, és az *Öregök*-is láttak: hogy ezzel a' *Római Birodalom* meg-nagyob-bodott), a' *Vezért* mondám *Tábornoknak* (*Impera-tor belli*) nevezték; meg-is-engedték: hogy *Róma várossában* diadalommal jöjjön. A' diadalom pedig így vitetődött végbe: **ELŐSZÖR**: Az *Öregöknek* akarajok szerént, ki-röndöltetvén a' *Diadalom* nap-ja: föl-öltözött a' *Tábornok* diadalmi ruhába: és *Borostyán* koszorúval meg-koronáztatván, föl-emel-tetött arra a' *Szekérre*, melyet négy fehér paripák húztak a' *Városon* köröszül a' *Kapitóliumig*. **MÁ-SZADSZOR**: Mindég előre mentek az *Öregök*.
HAR-

Leg-híresebb, leg-nevezetesebb; és leggyalázatosabb Csapást kaptak ezektől a' *Samnuso*któl a' vigyázatlan *Rómaiak*, azon a' hejen, melyet *Klaudius' Villájának* mondanak (*Claudia*e *Furculae*), *Vetúrius'*, és *Postúmius'* Tanácsnokságjokban (lásd a' 285-dik Tanácsnokokat), midőn, két ligetek közé szoríttatván a' Sereg, oly bóldogtalanokká löttek: hogy a' ki-szabadulásnak minden reménjét éppen el-vesztenék.

Ma-

HARMADSZOR: Az Öregök után léptettek, a' meggyőzettetött Kirájok, avvagy Vezérek, magok rokonjaikkal egygyütt; kik mindnyájan arany vagy ezüst láncokkal egybe-valának-fűzve. **NEGYEDSZER:** Ezek után a' fogjok után vitettek a' föl-áldozandó állatok. **ÖTÖDSZÖR:** Az állatok után (éppen a' Tábornok előtt) a' hadi zsákmányok mentek, és a' meg-hódúlt Nemzeteknek, vagy Városoknak képeik. **HATODSZOR:** Osztán vitetött maga a' Tábornok. Mellette abban a' Szekérben állott egy Városi szolga közönségös ruhájában, arra az okra nézve: hogy magát el-ne-bizza a' Tábornok. Ugyanezért: a' Szekér' oldaláról függött le-felé egy *Tatár korbács*-is, és mellette egy csöngető. Szabad volt ellene gúnyoló énekeket-is dallani. **HETEDSZER:** A' Szekér után mentek a' Tábornoknak Rokoni, és a' Városnak temérdek Férj-fiai és Aszszonjai, fehér öltözetekben. **NYOLCADSZOR:** Utolsók voltak a' Nyertes-katonák, nyakokon hordozván az ajándéko-

Maga a' *Samnusok*' Vezérje *Poncius* el-ál-mélkodott erre a' reméntelen szerencséjére, és nem tudván örömében: a' kelepcebe-esttekkal mit cseleködjön; haza-futtatott édes atyjához *Herennius*hoz: tanácsot kérven ő tőlle.

El-élte immár ez a' *Herennius* üdejének javát. Ugyan-azért: nem csak a' katona étellel hagyott-föl; hanem a' polgári dolgokba se a-vatta már magát. Mind-az'-által: el-élemődött testjében meg-vala még a' fiatal-kori nyerseség, és a' jó tanácsoknak bősége. Azt javallota tehát fiának: hogy a' *Rómaiakat* egy lábíg haza-ereszsze.

Atyjá-

kokat, és szünetlen azt kiáltván: Noszsza diadal-maskodgy (Jó Triumpha)! Az utak pedig, melyeken mentének, mind szép szagokkal tele, mind előbb-kaszált füvekkel és virágokkal meg-hintve vóltanak. KILENCEDSZER: A' *Kapitólium*hoz közelebb lévén a' Tábornok; tüstént tömlöcökre hányatta a' fogjokat; és, ha néki úgy teccött, valami okokra nézve, ottan őket meg-is-ölette. TIZEDSZER: Fölmenvén a' *Kapitólium*ba, áldozatot tött *Jupiter*nek, le-ölvén két fehér ökröt, melyeket fő-képpen *Klitumnus*' Kis fojójától hoztanak, TIZEN-EGYGYEDSZER: El-végezvén az áldozatot; borostyán koszorúját *Jupiter*' bálványának kebelébe tötte. TIZEN-KETTEDSZER: Mind-ezeket bé-fejezte a' Vendég.

Atyjának e' tanácscsát hallván *Poncius*; a' Követnek hitetlenségéről gyanakodott. Ugyan-azért: más Követöt küldött hozzája, ki-is az-zal a' parancsolattal jöve a' Táborba: hogy a' *Rómaiakat* egy lábíg le-kaszabállya.

E' külömböző üzenetöket hallván *Poncius*, atyjáért küldött, azt üzenvén néki: hogy (va-lami szükségös dolognak el-igazítottására) a' Tá-borba jönné. Észre-vötte *Herennius*: mi fur-dalná *Ponciusnak* szívét. Ugyan-azért: egy ta-jigára ülven, a' táborba vitetött; és fia előtt így szóllott:

Midőn elsőben azt üzentem: hogy a' *Ró-maiakat* egy lábíg haza ereszd; arra céloztam:
hogy

dégség, melyre *Kapitólumbá* hivatalosok voltak az Öregek. Hivatalosok voltak ugyan arra a' Tanácsno-kok-is; de ezek, a' szokás szerint, el-nem-jöttek, ne-hogy azon napon, melyben a' Tábornok diadal-maskodott, nálánál nagyobb Urak üllyenek a' Ven-dégségben. Ugy meg-teccött pedig a' *Római* Fő-em-bereknek ez az *Tábornok* név: hogy osztán (midőn a' Birodalomnak Igazgatása ismétt egy emberre szorúlt) magokat nem immár kirájoknak; hanem *Tábornokoknak* neveznék (Imperator), hogy ha mindgyárt soha se diadalmaskodtak-is. *Augustus* Császár után pedig igen kevés volt a' Diadalom; és ha diadalmaskodtak-is, magok a' Császárok diadal-maskodtak.

hogy, avval a' hatalmas Ellenséggel, egy igen nevezetes Jót tégy, és így azt örökös Barátodnak lőnni kényszerícsd. Midőn osztán azt javallottam: hogy Őket egy lábíg le-kaszabálcasd; arra tárgyaltam: hogy, mostanában annak két nevezetes Seregét el-törölvén, még Ők magokat hejre állíthattyák; addig Te-is jobban el-készíthesd magadat. E' kettőnél többet magam ugyan nem tudok.

Erre *Poncius*: Vagyon (úgy mond) még egy közép út, melyen bátorságosan járhatunk. Ereszszük-el ugyan Őket *Rómába*; de ne szabadon; hanem elejükbe azt a' törvént szabva: hogy soha ellenünk hadakozni ne merészöllyenek. Ezzel Őket mint-egy *Járom alá* vettyük (süb Jugum mittere).

Felele *Herennius*: Ezzel Őket, Fiam! se Barátidnak nem tőszöd; se, hogy ellened ne ha-közzanak, meg-nem-tílthatod. Tarcsátok-csak-meg azokat, kiken gyalázatot töttetök! Majd meg-láttjátok: mi sül-ki belőlle! Tudd-meg: a' *Római* Polgárság ojjan: hogy, ha meg győzet-tetik-is; sokáig nem nyughatik. Eszökben fog-ják tartani, a'-mit a' jelen-lévő szükség rajtok el-követött. Ha üdejét láttják; vissza-adgyák a' kölcsönt.

Igazat mondott *Herennius*; de nem fogad-ta szavát *Poncius*. A' *Római* Katonaságot (mi-nek-utánna életének meg-maradássát, és a' had-foj-

fojgatásnak tilalmát ki-hírdettette), föl-emeltetvén egy jármot, az alatt el-menni kényszerítötte, és haza eresztötte.

Meg-ösmérte, és ki-mondhatatlan-képpen szégyönlötte *Róma*-várossa azt az irtóztató nagy gyalázatot. Nem-is sokáig tűrhette. Mert: a' következött esztendőben, abba-hagyván a' Tanácsnokokat; *Papíriust* Polgár-mesternek tötték, és a' *Sámnusok* ellen küldötték.

Soha nagyobb méreggel nem hadakoztak a' *Rómaiak*. Mert minek-elötte az ellenséget látták; már-is az úton ki-rántották kardjokat, és még a' szelet-is vagdalták. Hogy osztán össze-kaptanak; meg-vallották magok az ellenségek-is: hogy a' *Római* katonáknak szemeikből szikrák hullottak. Mind-addig kaszabálták a' *Sámnusokat*; még, számokat meg-kissebbítvén; azokat, a'-kik meg-maradtak, járom alá kényszerítöttek, és így vissza-adták a' kölcsönt.

KILENCEDIK RÉSZ.

Umbriai Had.

Eddig a' *Római* nép egy-egy Nemzettel, de osztán össze-csoportosodtakkal, de így-is szerencsésen hadakozott. Mind-ekkoráig békével éltek az *Umbrusok*. Se ök nem bántották a'

G

Ró-

Rómaiakat; se ezek őket nem háborgatták. *Olaszországnak* ez a leg-régibb népe (mivel a *Sámnusoknak* ivadékjai, ugyan - azért atyjokfiái voltak) a *Rómaiaktól*-vött gyalázatiakat el-nem-szívelhetvén, össze-beszéllött az *Etruskokkal*, és vélek a *Római* névnek ki-írtására esküdött.

E két hathatós ellenségnek egyetemben való föl-zöndülése nem kis félelmet okozott *Róma*-ba. Mert: magának *Etrúriának* egygyik oldalán, négy ellenségös Seregek szállingáltak. A *Cimtniai* liget (ennek-előtte köröszűl-járatlan) éppen, mint a *Kalidóniai*, vagy a *Hercini* Erdők, oly félelmesek voltak. Meg-is-intőtték a Tanácsnokokat az Öregök (*Fábiust* tudni-illik és *Fulviust*, lásd a 239-dik Tanácsnokokat): ne eresztenék magokat azokba a *Ligetekbe*: mivel a *Samniumi* Ligetekhez hasonlók lehetnének.

De ezek közül egygyik se ijesztötte - meg *Fábiust*. Ez leg-is-leg-elsőben (Test-vérjére bízván az ellenségnek ki-kémlelését) minek-utánna meg-tudta: hol? és hogy löhessön Őket leg-szerencsésebben meg-támadni? Pásztor-ruhába-öltözött Öcscsének szorgalmatosságát meg-hálálván; az éktelen, és szana-szét-nyargaló Ellenséget így támadta-meg végtére:

El-foglalván *Cimtnus* högynek bérceit, a völgyekben -nyargalódzók ellen, szokássa szerint, le-felé menny-dörgött. Úgy - is teccött:
mint

mint-ha valósággal az Egekből, avvagy legalább a' közel-lévő; és Őket-röttögtető terhes Föllegökből szállanának a' nyilak le-felé.

Az *Umbrusokat* ily szerencsésen el-nyomván *Fábius*; az *Ékvusok*, és a' *Marsusok* ellen ment, kik hasonló-képpen a' *Rómaiak* ellen föl-támadtanak. Úgy le-ütötte inokról: hogy soha többé föl-nem-állhattak.

TIZEDIK RÉSZ.

Pirhussal Had.

Követközik *Pirhussal* való had, melyet mások *Tarentominak* neveznek: mivel *Tarentomban* (*Kaláabriának* egy jeles várossában) támadott. Ez, *Cimre* és *Névrenézve*, egy; de, ha a' győzedelmeket vizsgáljuk, sok-félének mondhatni. Mert *Kampániát*, *Apúliát*, *Lukániát*, és ennek a' hadnak Fő-okát, *Tarentumot*, és egész *Kalábriát*; az-az: egész *Olasz-Országot*; és mind ezek után: *Görög-országnak* ama' leg-dücsösebb kiráját *Pirbust* egy dülledék alá vötte. Ekkor löttek a' *Rómaiak* egész *Olasz-országnak* Urai. Ekkor kezdötték-el a' tengöri diadalmakat-is.

Ama' Nevezetes *Tarentom* (hajdan a' *Lacedémonoknak* építménje) *Kaláabriának* (a'-mint mondam) fő-várossa vala. Mind nagyságára-fa-

laira-Révjére, mind hejheztetéssére nézve igen különös. Mert: az *Ádriai* tengörnek szinte torkában lévén, sok tájakra (úgy-mint *Istriára*, *Ilirikomba*, *Epirusba*, *Akbájába*, *Afrikába*, *Siciliába*) igen könnyen eregeti hajóit. A' tengör mellett vagyon építve az a' *Játék-szin* (*Theatrum*) mely *Tarentom'* veszedelmének fő-oka vala.

Eppen akkor gyönyörködtették a' népet a' Jádzó Szeméjek, midőn, a' Hallgatók közül azok, kik a' felső emeletben voltak, egy *Római* Hajót ingadozni láttak, észre-is-vették: hogy Várossok felé tartana. Azt ellenközőnek lönni gondolván, hirtelen föl-ugrottanak mind-nyájan, ki-tódúltanak a' tengör' partjára, és, minden meg-külömböztetés, minden ok nélkül, átallyában ki-csúfolni, és ki-gúnyolni kezdtek a' jövevényeket. Azt se tudták pedig felőlők: kik lönnének? honnant? és mi okra nézve jönnének?

E' méltatlanságokat vévén a' *Rómaiak*; követséget küldöttek a' Város' Nagyjaihoz, kik által a' népnek illetlen maga-viseletéről panaszolkodtak. De ezeket a' Városiak igen rút, és böcsülettel-ki-nem-mondható boszszúsággal illették. Ebből származott osztán a' kegyetlen háború.

De még a' hadra való készülétek-is irtóztatók valának. A' *Tarentomi* népnek (mivel igen

igen jeles vala) védelmezéssére sokan föl-támadtak. A' többi között leg-buzgóbb vala *Pirbus*, ki *Tarentomot* (ama' fél *Görög* várost), mint atyafiát, védelmezni akarván; *Epirusnak*, *Tessáliának*, és *Macedóniának* minden erejével, tengörön-és-szárazon minden embereivel-és-lovajával hamar a' Város alá érkezött. Félelmesek voltak a' vele-el-jött más Tartományoknak Vitézzei-is.

A' leg-első harc, *Lévinusnak* (296-dik Tanácsnoknak) tanácsnokságában, *Kampániának* a-zoun a' szélén kezdődött, melyen *Liris* vize folyik. Ez a' harc igen veszedelmes vala *Pirbusnak*. Mert ötet a' *Ferentánai* seregnek Fő-Vezérje *Obsidius* keményen meg-támadván, annyira meg-nyomta: hogy fegyvere-el-hánva, a' Csata-piacot ott hagyván, bátorságos hejre szalada.

Evvel a' harccal el-végeződött volna a' had-is; ha (az Elefántoknak, meg-fordúllások-után) talpra-nem-állott volna a' meg-nyomottelenség. Ezeknek nagyságjokat, ormotlanságjokat, egyetemben mind szokatlan szagjokat, mind éktelen csikorgássokat szem-fül-örrokkal érezvén a' *Római Lovak*; midőn még ama' természet állatokban nagyobb erőt gondolnának lönni, sem-mint valósággal bennök lappangott; hirtelen meg-fordultak; a' Csata-piacról el-szaladtak, és minden elő-kerülttet le-tapodtak.

A' második harc *Apúliában* történt, *Askulum* Városka mellett, *Kúriusnak* és *Fabritciusnak* Tanácsnokságjokban (Lásd a' 300-dik Tanácsnokokat). Már ekkor nem annyira féltek a' *Rómaiak* : hogy az Elefántoktól meg-nyerettessenek. Sőt, minek-utánna a' negyedik Ezrednek Vitéz-szívű Vezérje *Kájus-Minúcius* egy Elefántnak órrát pallossával el-csapta ; meg-mutatta azt : hogy azok meg-dögölhetnek, melyeket ez-előtt halhatatlanoknak lönni gondoltak.

Leg-is-leg-elsőben az Elefántokra rohantak a' *Rómaiak*. Magokra az állatokra sebes dárdákat, azoknak fa-tornyaikra égő fákjákat hánván ; őket magokat magokkal ellenközni kényszerítették. A' harc egész éjszakaig tartott. Ekkor a' szaladók között leg-utolsó volt *Pirbus*, ki, vállain meg-sebesülve lévén, a' Katonáktól fegyverekre tétetött, és így vitetődött el a' Csata-piacról.

Az utolsó Harc *Lukániában* végződött az *Arauzini* téren, az előbbeni Tanácsnoknak vezérlesse alatt. Itt pedig az egész győzedelmet egy tőtenet okozta. Másként a' Fírfiség vitt-vólna-végbe. Az egész dolog így esött :

Ismétt a' Tábor' eleibe hozattatván a' durva Elefántok ; minek-utánna egy Fíű-elefántnak fejébe lövött vólna egy *Római* Katona : Az a' rőndbűl ki-ugrott ; és, anyja felé menvén, sokakat le-tapodott. Oda érvén, csikorgással panas-
nász-

naszlotta a' kegyetlen lövést. Meg-ösmérte az anyja. És, mint-ha fiáért boszszút-akart-vólna-állani; maga körül (valamint az Ellenség között cselekedni szokott) mindeneket el-hányott, és nagy félelőmbé ejtött.

Gondollya-el az ember! ugyan-azok az álatok, melyek az első győzedelmet a' *Rómaiak*-tól el-ragadták; a' másadikat egyenlővé tették: ekkor osztán a' harmadikat (minden leg-kisebb ellen-vetés nélkül) a' *Rómaiaknak* engedték.

Ezekkel a' nagy csatákkal meg-nem-törődött *Pirbus*, le-se-csillapodott. Dolgoztak az-után-is ellene a' *Rómaiak*, nem csak a' mezőn fegyverrel; hanem a' Varos' falai között-is tanakodásokkal. Mert ő, a' fegyverekben immár nem bízván, magát a' Csalárdságta adta. Leg-is-leg-elsőben: a' *Római* holtakat (a' szokás ellen) igen tisztességesen el-takarította. Fölötte-kegyesen bánt a' fogjokkal-is. Sokat közülök, minden Harc nélkül, haza eresztött. Követőket-is küldött *Rómába*: azt vitattván általok: hogy velők szövetséget kötni akarná.

De mind a' hadban, mind a' békeesség' üdején; mind otthon, mind kívül, mindenütt ki mutatta magát a' *Római* Fírfiség. Semmi más úgy elő-nem-állította a' *Római* Vétézeknek erősségjüket, az Öregöknek bölcsességjüket, a' Tábornokoknak Bátorságjokat, és nagy-szívűségjüket; mint ez a' *Tarentomi* had.

Mert: ha jól föl-vösszszük azokat a' Vitézeket, kiket az első hadban az Elefántok eltapodtanak; mind-egygyiknek sebe nem hátán, hanem mejjén vala. A' kik közülök meg-hóltak: mind-egygyike kezében tartotta a' kardot. Még akkor-is ki-teccött tüzes orcájokon a' fenyegetés; halálok' szem-pillantássában pedig a' harag; hogy bosszút immár nem állhatnának ellenök.

Ezeket a' sok csudákat jól észre-véén *Pirbus*; mondgyák: hogy így kiáltott-légyen-föl: *Oh be könnyű lett volna az egész Világnak birodalmát hamar el-foglalni: vagy nekem e' Római Vitézekkel; vagy Rómának az én vezérlesem alatt.*

Mit mondhadni azoknak serénységjök felel, kik, a' hadakozás után, nem csak meg-újították; hanem egészszen talpra-állították a' meg-fogyatkozott sereget? Ennek halottaiból-föl-támadássát észre-véén *Pirbus*; így szóllott emberei előtt: *most biszem: hogy Herculesnek csillagzatjában születtem: mivel a' régi üdökböz hasonlókát értem. Ama' Lernéai Kigyónak le-vá-gattak fejei; és íme! ismét új fejei nőttek.*

Hát az Öregök minők voltak akkoron? olyanok, kik (Vak *Appius*nak fontos beszédje után) *Pirbus*nak azon követjeit el-kergették Rómából, kik (a' Fő-tiszteknek meg-vesztegetés-sökre) tele-erzénnel jöttek a' Városba. Kik-is, hogy *Pirbus*hoz vissza-érköztek, és ettől:

től: mi itélettel vólnának a' Város felől? megkérdoztettek, azt felelék: hogy a' *Város Templomnak*; benne az *Öregök mind-annyi Kirájoknak* lönni láccattatnának.

Hát az egész Hadban minők voltak a' Tábornokok? Hogy a' sokból keveset emlícssek, midőn *Pirbusnak* fejét el-akarná-adni egy embertelen Orvos, és ugyan-csak ezen embertelenségének végbe-vitelére szökött-vólna-által eme' legnagyobb Szentségü *Kúrius*-Tábornokhoz; Őtet *Pirbusnak* kezeibe vissza-küldötte. A' böcstelen föl-adásokat (mindenkor *Vitézi Emberséggel* óhajtván hadakozni) soha nem szenvedhette.

Ez a' *Kúrius* Békesség' üdejében-is nagy vala. Követöket küldöttek hozzája a' *Samnusoknak* Nagyjai, sok pénzzel kerülgetvén állhatatos *Római* Erkölcshét: hogy ezzel Őtet a' Békességnek föl-vételére reá-beszéllhessék. Éppen ekkor Répát tisztított maga a' pitvarban. Nem-is nézven a' Küldöttekre, *mennyetek* (úgy mond) *visz-sza*; és *mondgyátok-meg ottbön: hogy annak pénz nem köll, ki répával be-elégödbetik.*

Hát *Fabricius*, ennek a' *Kúriusnak* Tanácsnoki társsa, mit cselekedött? Erősen meg-feddötte *Rufinust*, egy vólt Tanácsnokot, mint valami mértékletlen embert, kinél tiz font ezüstöt talált, azt mondván néki: hogy a'-mit magának tulajdonít valaki; azt a' Köz-jótól el-loppja.

Nem lehet tehát csudálni : ha ily erkölcsökkel, ily firfiségökkel, ily Vitéz katonassággal nyertesek löttek a' *Rómaiak* ; és, egy *Tarentomi* haddal, négy esztendőök alatt, *Olasz-Ország*-nak leg-terjedtebb részsztét, leg-erősebb Nemzetségeit, leg-gazdagabb Várossait, leg-termékenyebb tájjait birtokokba vötték. Ha ki a' hadnak elejét el-gondollya ; hogy ily szerencsés végre juthasson, senki magával el-nem-hitette volna.

Mert : mindgyárt az első harc után nyertesebb lévén *Pirbus*, mint a' *Rómaiak* ; a' rösztető *Kampániában Lír*ist ; *Láciumban Fragellát* el-foglalván ; föl-ment *Prenestebén*-lévő nagy várba, és, a' huszadik oszloptól (23) kezdvén, rőtögő *Rómának* szemeit meg-töltötte füsttel, és porral.

Minek-

(23). A' Hoszszaoknak külömb mértékjei a' *Rómaiaknál* ezek vóltanak. ELŐSZÖR : *Hüvejk* (*Digitus*), oly hosz, melyet egy tenyeres-talpas nagy embernek hüvejk-szélessége el-foglal. MASADSZÖR : *Tenyér* (*Palmus*) oly hosz, mely négy hüvejknyit foglal-el. HARMADSZÖR : *Láb* (*Pes*) három tenyérnyi hosz, avagy tizen-két hüvejknyi. NEGYEDSZÖR : *Könyök* (*cubitus*) két lábnyi hosz. ÖTÖDSZÖR : *Lépés* (*Passus*), öt-lábnyi hosz. HATODSZÖR : *Mért-föld* (*Milliare*), ezer lépésnyi, vagy öt ezer lábnyi, vagy is (a'-mi mértékünkben) 833-öl.

Minek-utánna osztán kétszer meg-rontották *Pirbust*, és kétszer meg-sebesítették; ezen-kivül a' Földekön és a' tengörökön-túl *Epirus*-országába vissza-kergették; mind békesség, mind nyu-

ölnyi hosz; egy szóval: olyan távozat, melyet fegyverével, 's-más holmiével meg-terhelte *Római* Katonának egy fertáj-óra alatt hátra köllött hagynia. *Rómában* a' nagy piacnak közepén állott egy meg-aranyoztatott oszlop; melyet *Arany-mért-földnek* neveztek (Milliare aureum). Ettől (mint elejétől) számláltattak osztán a' többi oszlopok, melyek szél-jel e' Világon az Ország' útjain emeltettek-föl ezer-lépésnyi távozattal egy-mástúl. 'Mí most ezeket *Olasz* mért-földeknek nevezzük. Midőn valamelyik Városnak (például *Prenestének*) *Rómától*-való el-távoztát jelenveni akarták a' *Rómaiak*; így szólottanak: a' *Várostól* huszadik kövel (vicesimo ab Urbe milliaro); az-az: *Rómától* *Prenestéig*-tartó hoszat el-löhetőtt jánni husz fertájig közönséges katonai járással. *Preneste* tehát öt órányira' vala *Rómától*. Ilyetén mért-földü Oszlopokat túl a' *Dunán* eleget találni mostanában-is, innént a' *Dunán* egygyet se: mely jele annak: hogy a' *Tisza-és-Duna* között-lévő Földekön nem uralkodtak a' *Rómaiak*. Midőn az *Universitásunk* Nagy-Szombatból *Budára* tétetött, nem sokára ez-után (1779 dik esztendőben) *Takson* felé egy ilyen oszlopot találtunk, ezzel a' reá-írással: AB AQV. MIL. PAS. VIII. az-az: deákúl: *Ab Aquinco millia passuum octo*. Magyarúl pedig *Ak-*

nyugodalom származott. Annyi vagyonos Nemzetségeknek Jóságjokat látván *Róma-Várossa*, maga győzedelmét észszel föl-nem-érhette. Nem is ment könnyen vagy szebb, vagy jelesebb *Diadalom* a' reá-vágyó *Városba*.

Az előbbeni *Diadalmakban*, vagy *Béradal-*makban (24) nem láthatott egyebet a' nép; hanem a' *Volskusok'* barmait; a' *Sabinusok'* nyáj-jait; a' *Gallusok'* szekereit, a' *Sámnusok'* törött fegyvereit. Ha pedig e' mostani *Diadalomban* a' fogjokat tudni akarod, azok *Molossusokból*,
Tes-

Akvinkumtól (az-az *Ó Buddtól*: mert úgy nevezték akkor e' Várost a' *Rómaiak*) *nyolc mért-föld*. **HE-****TEDSZER**: *HÓD-FÖLD*; (*Jugerum*), a' *Szántó-földek'* udvarának mértéke; melynek hossza két-száz, és negyven lábnyi; széle ennek fele, az-az száz-husz lábnyi; következés képpen: annak udvara 28800-derek-lábnyi (*pedes quadrati*). **NYOLCAD-****SZOR**: *Dűlő-föld* (*Stadium*). Száz-huszon-öt lépésnyi hossz, vagy-is hat-száz-huszon-öt lábnyi, avagy száz-négy ölnyl.

(24). A' *Bér-adalom* (*Ovatio*) sokkal csekéjebb volt a' *Dij-adalomnál*; valamint a' szavaknak értelméből-is ki-teccik. Mert a' *Diadalomban*, a' *Tábornok Vitézségének* díjját avvagy divatyát-adták meg-a' hál'-adó *Rómaiak*, ugyan azért ez a' szó *Diadalom* annyit tesz, mint *Dij-adalom*, avvagy *Divat-adalom*.

A'

Tessalokból, Macedonokból, Brúciusokból, Apulusokból, és Lukánusokból állottak. Ha ezeknek a' Nemzetségeknek vagyonait szemlélni kívánod; Láthacc aranyat, ezüstöt, bársonyt, Lobogót, Táblát. Egy szóval: *Tarentomnak* minden gazdagságát; minden gyönyörüségeit.

De semminse akadtak úgy annyira föl akkor a' *Római* Polgároknak szemeik, mint, melyektől ennek-előtte rőtögték, tudni-illik az Elefántokon. Ezek bizonynyára (mint-ha érzötték volna szomorú fogságjokat) fejük-le-eresztve követtek a' nyertes Lovakat. Ennyi zsákmányokkal, és gazdagságokkal meg-telvén *Róma*, az ezüst-pénznek veréséhez kezdött (25).

TI-

A' *Bér-adalomban* pedig a' Vezér (nem-is Tábornok) vitézségének valami bérét nyerte-el. Mert: ELSŐBEN: Nem szekeren vitetött a' Vezér: hanem vagy gyalog járt, vagy lovon ült. MASADSZOR: Fejébe-is nem *borostyán*; hanem *Mirtus*-koszorút egyengettek. HARMADSZOR: Nem ökröt, hanem Juhot áldozott, és így a' Juh-névtől vette eredetét e' deák szó: *Ovatio* (ab ove) A'többi szer-tartásokban meg-egygyezött a' Diadalommal, ki-vévén azt: hogy, a' többivel egygyütt, szűkebb vala a' Vendégség-is.

(25). Ekkoron a' *Rómaiaknál* leg-nagyobb divatú ezüst pénz volt a' *Tíz-krajcáros* (*Denarius Numus*). Utánna volt az *Öt-krajcáros* (*Quinarius*). Leg-kisebb

TIZEN-EGYGYEDIK RÉSZ.

Picentíni Had.

Békesség lött az-utánn egész *Olasz*-országban : mert (*Tarentomnak*, egy olly nagy Városnak, és annyi tartományoknak el-esttök után) ki merne a' *Rómaiak* ellen támadni ? Ez-után csak az Ellenséggel-tartókat bajgatták. Elsők voltak a' *Picentínusok*, kiket meg-szelídítettek, midőn

As-

sebb volt a' *Tíz-krajcárosnak* negyede : az-az *harmad-fél krajcáros* (*Semi-tertius*, vagy kurtábban és közönségesebben : *Sestertius Numus*). — A' *Tizeseken* egy Szekér volt, vagy két, vagy négy-lovú; ezért nevezték őket: *Bigati*, *Quadrigati*. Az *ötösökön* a' Győzedelem-istennének képe láccatott; ezért hívták ezeket: *Victoriati*. A' *Harmadfelesek*en volt a' két és fél fontnak e' jegye: LLS. vagy IIS. vagy HS. Mind ezen jegyek annyit töltek, mint: két font és fél (*duæ libræ et Semis*, *Semi-tertius*, *Sestertius Numus*). Nagy külömbözet vagyon pedig ezekben a' Három Szavakban : I-ször: *Egy-Sesterius*. II-szor. *Egy-Sestercium*: III-szor: *Egyszer-Sestercium*. Mert *Egy-Sestercium* ezerszer többet téssen, mint *Egy-Sestercius*. És *Egyszer-Sestercium* száz-ezerszer többet téssen mint *Egy-Sestercium*. Tehát kurtára vévén a' dolgot I. ha *Egy-Sesterciust* ezerrel sokszorozol; lesz belőle *Egy-Sestercium*. II. ha *Egy-Sesterciumot* száz-ezerrel sokszorozol; lesz belőlle *Egyszer-*

Askulumot (Anya - várossát) föl-dúlták , *Semprónius'* vezérlesse alatt. Ez , a' harcolás közben , Föld-indulást érezvén , a' Föld' Istennéjének templomot ígért , és így ötet meg-engesztelni láccatott.

TIZEN-KETTEDIK RÉSZ.

Salentinomi Had.

Kalábriában laktak , a' *Salentinomiak'* és a' *Picentinomiakkal* össze-szűrték a' lever. *Markus-Auréliusnak* vezérlesse alatt el-fogattatott *Brun-*
dú-

szer-Sestercium. Tegyük egy kis példát a' gyengébbek' eleibe : mivel *Egy-Sestercius* harmadfél kraicárt térsen ; ezt sokszorozván ezerrel : $(2 + \frac{1}{2}) \times 1000$; léssen 2500 krajcár , az-az *Egy-Sestercium*. Ha ismét ezt az *Egy-Sesterciumot* ; az-az 2500 kr. sokszorozod Száz-ezerrel : 2500×100000 , léssen 250000000 kr. az-az *Egyszer-Sestercium*. Tehát :

I. *Egy-Sestercius* egyenlő = 2 és $\frac{1}{2}$ kr.

II. *Egy-Sestercium* - - - = 2500 kr. = 41 fl. 40 kr.

III. *Egyszer-Sestercium* - = 250000000 kr. =
4166666 fl. 40 kr.

Kérdezzük az értelmesebb Magyaroktól : mennyit térsen *Húsz-Sestercius* ? Azt feleli : egy-sesterciusat hússzal sokszorozok : $(2 + \frac{1}{2}) \times 20 = 50$ kr.

IS-

dúzium, a' Tartománnak Anya-várossa. Ebből a' győzedelemből Templomot építtetött *Pálesnek*, a' Pásztorok' Istenének.

TIZEN-HARMADIK RÉSZ.

Volsini Had.

Ezt a' Hadat csudálatosnak, rőnd-kivül-valónak-is lehet mondani. *Volstinak* se köllen nevezni: mivel nem ellenök; hanem érottök hadakoztak a' könnyörületes-szívű *Rómaiak*.

Ezek a' *Volstinok* régi barátságban éltenek *Etruriában* a' csöndös *Rómaiakkal*, és ebben a' Tartományban leg-vagyonosabbaknak tartattak. Ugyan-csak erre az okra nézve, nem szenvedhették azt a' méltatlanságot, melyet rajtok a' czudar *Szolgák* el-akartak-követni; egyenlők kívánván lönni Uraikkal. Ki-is-vőtték kezeikből a' kormányt. De le-szállította az Uborka - fáról Ö-kegyelmöket *Fábius-Gurges*.

HAR-

ISMÉTT mennyit téssen *húsz-sestercium*? azt feleli: egy-sesterciumot húszszal sokszorozok: $2500 \times 20 = 50000$ kr. = 833 fl. 20 kr. HARMADSZOR: mennyit téssen *húszor-sestercium*? azt feleli: *egyszer-sesterciumot* húszszal sokszorozok; $25000000 \text{ kr.} \times 20 = 500000000 \text{ kr.} = 83333333 \text{ fl. } 20 \text{ kr.}$ és így tovább.

HARMADIK SZAKASZ.

Rómában a' vissza Vonások.

1. Hál'-adatlanóságok.	5. A' város' el-hagyása.
2. Kariolán' esete.	6. Tized' zenebonája.
3. Kamillus' esete.	7. Házassági zúr-zavar.
4. Manlius' esete.	8. Vágyódási zenebona.

ELSŐ RÉSZ.

Hál' - adatlanóságok.

Eddig az üdeig tartott *Róma* várossának másadik Kora, és mint-egy fiatal Nevendéksége, melyben különösen föl-sördült, és firfiségének Virágjára jutott, forrott-is. De benne maradott még valami a' Pásztori vadságból. Mind-éddig egészszen meg-se-szelidülhetött. Nem csuda tehát, ha néha a' csapó zsinór mellől el-állott, és nyughatatlankodott. Elsőben *Rómának* hal-

H

adat-

adatlanságait, az-után zenebonáit fogom előbeszélleni.

Nézzed: mit cselekedtek ama' velők-jót-tévő *Postumiussal*, ki; Tábornoki hivataljában, emberi módon el-járt; és *Rómát* szép nyereségökkel meg-gazdagította? Mivel a' zsákmánt a' katonák között (az ő reménködössökre) föl-osztani éppen nem akarta; hanem inkább a' Városnak javára meg-tartani kívánta; a' hál'-adtalanoktól kövel verettetött-agyon. És ennek azt a' méltatlan halálát meg-nem-beszszűllotta *Róma*.

Hát még az minő nyakasság, és egyszeris-mind hál'-adatlanság: midőn, *Appius-Klaudiusnak* Tábornoksága alatt, nem akarta meg-győzni az ellenséget: hogy ennek a' Tábornoknak diadalmi pompáját meg-gátolhassa? Pedig oly rőndölésöket téve *Klaudius*: hogy azt mindenbizonylyal meg-győzhette volna.

Midőn *Volérót* Tábornokká tötték az Öregök; alatta katonáskodni éppen nem akartak, pedig oly ember alatt, kinek mássát akkor nem igen találhatták. Midőn őket a' Tanácsnokok az engedelmességre sürgetnék; azoknak rőzséjüket el-típték, fejszéjüket össze-tördelték.

Mind-ezek nyakasságok, gorombaságok, és hál'-adatlanságok voltak ugyan, de a' követközendőkhöz igen csekéjek, nem-is veszedelmesek. De nagyobb vadságjokból esött az: hogy más leg-híresebb, és leg-győzedelmesebb

Ve-

Vezéröket és Tábornokokat (mivel a' Nép' akaratjának mindenben engedelmesködni nem akartak , nem-is löhetött) hál'-adatlanul szám-ki-vetöttek , a'-mint mindgyárt ki-fog-tecceni.

MÁSADIK RÉSZ.

Kariolán' esete.

Ime mit cselekedtek *Kariolánnal* , avval a' leg-nevezetesebb Polgár-mesterrel ! Mivel a' henyélő *Római* Polgárokat a' Szántásra és vetésre , az-után más szükséges paraszti munkákra-is nem csak fogni , hanem szoktatni-is akarná ; meg-haragudtak reája , és az Öregöket addig zaklatták , addig fenyegették ; még azoknak jóvá-hagyás-sokból azt az érdemes embert szám-ki-vetöttek .

Ki-mondhatatlan-képpen fájlalta ezt a' hál'-adatlanságot *Kariolán* ; és , noha Hazáját igen szerette ; még se nyerhette-azt-meg magától : hogy ellene föl-ne-támadgyon . A' Népnek ezen gonoszságát (el-únván a' hosszszas szám-ki-vetést) meg-akarja vala bosszúlni . Ugyan-azért : azokkal a' Katonákkal , kik őtet mindenkoron szerették , a' Város ellen ment , és azt el-akarta-törteni .

E' veszedelmet látván a' hál'-adatlan Nép ; nem mert eleibe menni : hogy vagy el-kergetse ,

vagy pedig (a'-mit inkább cselekedhetött volna, tartozott-is véle) méltó haragját meg-engesztellye. Igen tartottak nem csak erejétől, melyel mindenkor győzedelmesködött; hanem fő-kép' haragjától, mely ekkor végetlen nagynak, és meg-engesztelhetetlennek lönni láccatott.

A' sok, és valósággal kétséges Tanakodások után, arra kérték *Vetúriát* (*Kariolánnak* élemedett anyját): hogy a' Városnak ügyjét föl-fogná, és fiának nagy haragjától most oltalmazná. Magára vállalta a' nagy eszü, és méltóságú Aszszony a' hál'-adatlan városnak ügyjét. Föl-öltöztette *Kariolánnak* mind feleségét, mind el-adó leányját leg-ékesebb Aszszonyi ruhájokba (26). Maga gyász-

(26). Az Aszszonyi ruha egy-néhány darabokban meg-egygyezett a' Férj-fi ruhával. Vóltanak mégis különös gúnyájok mind nevökre, mind formájokra nézve. A' leg-ösméretesebb ruhák ezek vóltanak. ELŐSZÖR: *Ümög* (*Indusium*). Formájára, mi-voltára, és vele-élésre nézve a' férj-fiakéval egy vala. Gyapjú-vászonból vólt eleinte, későbbre len-vászonból. A' szolgálók, és más szegények kender-vászonnyal-is meg-elégüdtek. Hoszszabb vólt, mint a' Férj-fiaké; de valamint a' Férj-fiakénak, úgy az Aszszonyokénak se vóltanak újjai. MASADSZOR: *Dolmán* (*Tunica*). Éppen olyan, mint a' Férj-fiaké, ki-vévén kettőt: *I ször*: Ennek újjai vóltanak, pedig szélesek. *II ször*: Ezek is (valamint az ümögök) egész bokáig értek. El-lem-

gyászban lévén, ki-ment velök a' Város' kapuján, és fia előtt nagy alázatossággal meg-állott,

Tudta nagyjából *Kariolán*: mi végre érkö-zött édes anyja hozzája ; de azt soha meg-se-álmodhatta volna, hogy édes beszédje úgy meg-hasogassa szivét ; kinek szavai minek-után-na Feleségének és leányjának könyörgéseivel egybe-kerekedtek ; azoknak ostromait ki-nem-állhatta. Meg-engedett *Rómnak*. Ez ugyan

H 3

jeles

lemben ha a' férj-fiak, vagy újjas: vagy bokáig-érő Dolmánt hordoztak, azokat aszszonyosoknak, avvagy éppen Kurafiaknak tartották. **HARMADSZOR:** *Zubony* (Stola). Ez éppen olyan vólt mint a' *Dominikánus* Papoknak fehér *Reverendjok*. Minden-napi öltözetjök, ujjas, igen bő, és földig le-érő, alól ékes-sen ki-himezett prémű, arany, ezüst, és vörös bár-sony varrású. Hátúl a' Fő-aszszonyok farkat eresztöttek, avvagy föl-varták (Instita). **NEGYEDSZER:** *Palást* (Palla). Ez olyan vólt, mint a' mostani Kis-papoknak, avvagy *Pádristáknak*, vagy leg-inkább a' *Premonstratensiseknek* azon Palástjaik, melyekben valakinek udvarlássára mennek. Hasonlíthatni az Aszszonyoknak azon mostani ruhájokhoz-is, melyet így neveznek: Mantel. **ÖTÖDSZÖR:** *Fékető* (Mitra), melyet fejükön hordoztak az Aszszonyok: mert a' leányok hátra-hajtott hajokat egy csomóba kötöt-ték ; az Aszszonyok pedig kis-lukú hállóval össze-szerították ; és úgy tötték reá a' féketőt. **HATOD-SZOR:** *Homloktyú* (Vitta) valami laplikákkal hom-lok-

jeles történet vala. De, a'-mit *Kamillussal* cselekedtek a' háládatlanok, az a' Népnek gyaláztatjára; *Kamillusnak* örökös dűcsőségére szolgál.

HARMADIK RÉSZ.

Kamillus' esete.

Szám-ki-vetötte a' hál'-adatlan Nép *Kamillust*-is, azt a' nevezetes embert, kinél (*Rómulus* után) egygyet se látott nagyobbat. Oka szám-ki-vetésének az vala: mint-ha a' *Véjusoktól* elragadt zsákmánt (a' Nép, és Katonaság között) nem igazán osztotta-vólna-föl.

De

lokra kötött hárszony vala, mely egész homlokát elfoglalta, és ezt szemérmetségnek tartották. Eltakarta az ősz haját-is. Láttam régi magyar Asszonyainknak homlokjokon-is; láttam a' Németekén-is; ezek ezt így nevezték: *Stirn-Bindel*. Már most éppen el-hagyták. HETEDSZER: *Fátyol* (*Flammeum*). Ezt csak azok a' leányok hordozták fejükön, kiket vagy meg-ígértek immár Szülők, vagy le-gyűrűztek a' Szeretők. Mivel pedig ezek a' fátyolok láng színűek voltak, onnét vötték a' deák nevet: *Flammeum* (a *flamma*). Magyarúl annyit téssen: mint *lángas*. NYOLCADSZOR: Lábbkon högyös-órú cipőt viseltek; és azt laplikákkal szárokig föl-kötözték. Éppen most kezdik *Magyar-országban*-is az ilyen cipőket hordozni.

De ez a' szám-ki-vetött Nagy Ember nem akart *Róma* ellen menni, mint *Kariolán*; noha (*Ardeában* az ellenközö *Rutulusoknál* szenved-
vén) elég katonákat keríthetött volna, maga' meg-boszszzúllássára. Ezt az a' Jó Ember nem akarta tönni; hanem (a'-mint ez-előtt-is mon-
dám) hírét vévén a' *Gallusok* patvarkodássának, hogy a' meg- szállott Várost föl- szabadicscsa; hirtelen össze-szökött Vitézzeivel meg-támad-
ta, *Kapitolium* alatt, az el-bízott Hebehurgyá-
kat; és Őket kegyetlenül le-kaszabálván, visz-
sza-adta *Szabadságot* annak a' Városnak, mely az övét el-vőtte.

E' töttéjért nagyra böcsüllötték Őtet nem csak a' Városiak; nem csak az *Olaszok*: hanem egy zöndüléssel a' *Világ*. Hóltta után, oly dü-
csőségösen bántak Tetemeivel: hogy annál szob
Katonai temetést (*Rómulusé* után) nem látott
Róma Várossa (27).

H 4

Sok-

(27). Igaz ugyan: hogy mindgyárt eleinte igen közönse-
gös vala *Rómában* az *el-takarítás* (*Humatio*); de osztán az ilyen híres embereket, a'-minő
Kamillus vala, meg-szokták hólttok után *égetni* (*cremare*). Ezt a' szer-tartást pedig így vitték végbe:
ELŐSZÖR: A' Városon kívül, egy hejre hordattat-
tak a' hasább fákat, pedig olyanok, melyek a' tű-
zet hamar meg-fogják. És azokból csonka-csúcs for-
májú *Rakás* (*Pyra*) építettött; melyet *Cipressus* fá-
val körül-kerítettek, sőt a' gazdagabbakét meg-hin-
tőt-

Sokszor hál'-adatlan volt a' *Római Nép* az *Öregök* ellen-is. Ha kedvök ellen cselekedtek valamit; egyszeriben föl-vöttek magokat, és a' *Városból* ki-mentek, azzal fenyegetvén őket: hogy, ha meg-nem-másolják akaratjokat; befognák a' kapukat és ajtókat zárni, és velök egygyütt a' várost talpig le-égetni.

NEGYEDIK RÉSZ.

Manlius, és mások esete.

Hát ama' híres és neves *Manliusnak* (ki, a' *Gallusok* ellen, annyi üdeig védelmezte, meg-is-tartotta a' *Kapitóliumot*) hogy hálálták-meg
iz-

tették néha szagos vizekkel; avvagy ékesen-illatozó balzsamokkal-is. MASADSZOR: Minek-utánna a' hasábok' fölibe tötték a' meg-hólttnak tetemeit; annak *Rokonjai* (fejük'-el-fordítva) fájkjakkal gyujtották-meg-a' *Rakást*. HARMADSZOR: A' meg-hólttnak leg-drágább ruhájit, gyöngyjeit, fegyverjeit abba az *égő-rakásba* (*rogus*) hánták annak *Attyafiai*. Mások tömént és *Fa-héjat* vetettek. Némejek (hogy leg-nagyobb Szomorúságjokat ki-nyilatkoztassák) elvágtak valamit hajokból, és a' tűzbe hajtották. NEGYEDSZER: Azomban (az égő hasáboknak allya mellett valakiből Vért eresztöttek-ki, a' holtak' Is-

te-

izzasztó fáradságait? Mivel az adósok közül sokakat ki-mentött; reá fogták: hogy magát nagyra tartaná, és a' Népet meg-vetné. Őtet tehát abból a' Várból, melynek védelmezésében annyit fáradozott; magájából annyit vesztött és magának semmit se nyert: *Tarpėjus* kő-szikkára vivén, le-taszították, és így minden csontjait össze-törették.

Mind ezeket meg-nem-engedhetni a' *Római* Népek. De ki-teccött: hogy vadak és faragatlanok voltak. Mert: ha azokkal, kik a' *Közjó* ellen föl-támadtak, avvagy a' *Város'* parancsolatait meg-nem-tartották, keményebben bántak: azt bennök kiki dicsérheti. Mutattak pedig e' roszak ellen-is elég példákat.

H 5

Ezek

teneiknek Számokra (*Diis Manibus*). A' régi balgatagabb üdőkben, a' meg-hólttnak leg-hívebb szolgálái meg-öletették ottan magokat, azzal a' vélekedéssel lévén: hogy holta után-is annak szolgálái lesznek. Ez-is el-múlván, végtére Baj-vívókat eresztettek-egybe, kik magokat össze, és néha agyon-is-vagdalták. ÖTÖDSZÖR: A' hejet *Egetőnek* (*Ustri-na*); az el-égett Rakást: *Füstölgőnek* mondták (*Bustum*). HATODSZOR: A' Füstölgőt elsőben borral, osztán vízzel locsogatták-meg annak Rokonai. HETEDSZER: Ki-kerestettek osztán a' csontok, és azok a' hamuval egy edénybe (*Urna*) tétettek: ho-

Ezek közül *Spúriust* és *Kassiust* (mivel a Szántó földekről hozattatott törvényeknek engedelmeskedni nem akarták), noha a Nagyok közül voltak; még-is a más világra üzték. *Spúrius* ama' híres *Lúcius - Kvincius - Cincinnátus* Szántó-vető Polgár-mesternek fia volt, és atyjának parancsolatjából öletött-meg, *Abalá* által, ki-ennek a' Polgár-mesternek Lovag-mestere vala.

Nem külömben egy valami *Méliust* (mivel magát gyanússá tőtte: mint-ha a' nép között azért szórta-vólna-el a' pénzt, hogy őtet a' Kirájságra föl-segítená) minden irgalom nélkül, kegyetlenül meg-ölték.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A Szó-szollói Zenebona.

Róma-várossából a' népnek ki-takarodásai között, egygyet lehet leg-főbbnek és leg-neveze-

hová virágok-is hintettek. NYOLCADSZOR: Az edényre vésék rövideden a' meg-hólttnak nevezetesebb történeteit, e' bötüket adván végére: S. T. T. L. (sit tibi terra levis: könnyű legyen néked a' föld). KILENCEDSZER: Az ilyen edényt vagy le-ásták; vagy a' Nemzet meg-tartotta magánál. TIZEDSZER: A' halott-késérőket meg-locsolta vízzel a' Pap, és ki-tisztította. TIZEN-EGYGYEDSZER: Végére a' halottól el-bucsúztak, és haza mentek.

vezetesebbnek mondani, tudni-illik: midőn benne (ki-vévén a' Tanácsnokokat és az Öregöket) egy lélek se maradt, hanem annak a' högynek oldalaira telepedtek, melyet (e' történet' örök emlékezetére) *átkozott högynek* neveztek (Mons sacer). Ez a' zenabona az Öregöknek kevéjségtől származott, kik a' Polgárokat (valamint a' szolgákat) veszsöztetni kezdtek.

Arról a' högyről vissza-se-jöttek volna (legalább oly hamar) a' meg-háborodott Polgárok; ha azokat *Menenius-Agrippának* beszédje vissza-nem-tértítötte volna. Máig meg-tartották azt a' meséjét, melyben az emberi tagok a' gyomor ellen össze-esküdtek: hogy néki (ugymint henyélőnek, 's-még-is parancsolgatónak) önnie nem fognának adni. De észre vöttek egy-néhány napok múlva az el-lankadt tagok: hogy a' Vér, a' gyomornak munkálódása által, öntődne az erekre, az. erekből pedig az élhetetlen tagokba.

Ezen meséjét az Öregöknek hasznokra fordítván; csak akkor beszéltötte reá a' Népet, hogy ismét a' Városba vissza-jöjjenek: midőn magok részökre *Szó-szóllót* (Tribunus-plebis) választottak, kik a' Polgárság' ügyét a' hatalmas Öregöknek kevéjségük ellen föl-fognák (28).

HATODIK RÉSZ.

Tizedesi Zenebona.

Róma-várossában nem csekély mozgásokat indított az a' *Tizedség* (Decem-viratus), mely a' Törvényeket (a' Népnek javallása, és szinte parancsolatja szerint) Görög-Országnak Athéna várossából ki-hozta, és az egész Igazságot elsőben tiz, osztán tizen-két táblákra osztotta (Leges duodecim tabularum).

Ez

(28). A'-mit a' Deákok így ejtenek: *Tribunus-plebis*; azt egyenesen így köllene ki-mondani: *Igazgatója a' Községnek*. Mert ez a' szó *Plebs*, annyit tölt a' *Rómaiaknál*: mint nálunk a' *Község* név. *Populus* szó pedig annyit: mint nálunk a' *Nép*. A' *Népet* mind mí, mind a' *Rómaiak* meg-külömböztették a' *Községtől*. A' *Nép* szavat tisztességesebnek tartották, és avval csak három alkalmatosságban éltek. I-szer: Midőn, senkit ki-nem-vévén, az egész Várost népnek mondották: Példaúl: *A' Római Nép meg-győzte az Albánusokat*. II-szor: midőn a' Városiakból csak az *Öregöket* veszik-ki; akkor a' többi-is még Népnek mondgyák. S, P. Q. R. az-az: *Senatus, Populusque Romanus*, az-az: *Az Öregök, és a' Nép*. III-szor: midőn ki-vötték mind az *Öregöket*, mind a' Városnak *Tisztjeit*, még-is meg-maradhatott némejek szerint a' *Nép* szó, de igen nehezen,

mert

Ez a' Tized (Decemviri) az üdeig-nékiengedődött rőzséket, Kiráji dühösséggel, erős-sen' meg-tartotta, és (magát valaminek lönni gondolván) az egész Városban garázdálkodott. Egy közülök (neve ennek *Appius*) oly istentelenségre vetemődött: hogy (meg-feletközvén mind *Lukreciáról*, mind a' ki-üzetött Kirájokról; mind azokról a' törvényekről, melyeket vagy maga szőrzött, vagy *Athénából* hozott) egy Tisztes-séges Leánt meg-akara Szüzességétől fosztani.

E'

mert már ezeket-is *Ciceró* csak *Községnek* mondgya. De IV-szer: midőn ki-vétettek mind az *Öregők*, mind a' *Tisztek*, mind a' *Nemesek* (*Equites Romani*), a' többir, minden kételkedés nélkül, *Községnek* mon-dák. — Ez a' *Község* tehát (hadi szolgálatokra haj-tatván), mivel gazdaságát otthon nem űzhette; hogy még-is cselédgyét ki-tarthassa, sok adósságba köl-letött magát vernie. Ha ezt ki-nem-fizethette; ötet az, a'-kitől a' jószágot föl-vőtte, szolgájává tőhette, el-is-adhatta. Erre a' méltatlanságra még-neheztel-vén a' *Község*; sokszor esedőzött az *Öregők* előtt: hogy ezek az adósságok (mivel nem tékozlásból; hanem utólsó szükségből tétettek) a' Városnak kö-zönségös tár-házából (mely hasonló-képpen a' Kö-zségé-is lönne) fizettessenek-ki. Ez a' kérés meg-nem hallgattatott, sőt meg-is vesszőztettek, a'-kik eztet hatalmasan sürgették. Erre meg-boszszonkodván a'

Köz-

E' gyalázatos történetben, midőn a' leánt ki-segíteni, a' Kura-fiat pedig a' Vasra verni kellett volna, osztán pedig (az új törvények szerént) meg-is-öletni; egész Rómának el-álmélkodttára, el-nyomattatott az igazság. Ezek az új Ügyészek addig forgatták a' dolgot, még az ártatlan Szüzet halálra kárhoztatták.

Midőn ötet (hogy feje vétessön) a' Piacra késérnék, le-is-ültetnék; ki-ragadta a' leánnak attya *Virginus* a' hóhérnak kezeiből a' Pallost, és maga vágta-le édes leányjának fejét. De legottan, a' vele-értőkkel egygyütt, kik a' leánnak halálat igen sajnállották, az *Aventt nomi* högy-

a' Község; egy fortéjos *Siciniusnak* izgatásából ki-menének arra ez említett *Áthozott-högyre*. És innént vissza-nem-akartak jönni, hanem e' két államánnyok alatt: **ELŐSZÖR:** Hogy az említett adósságok a' Köz-tárból ki-fizetlenségnek: **MASADSZOR:** Hogy a' Községnek védelmezésére egygyet állíthassanak, kinek szava lehetne az Öregök ellen. Ekkor lőtt tehát a' *Tribunus-plebis* Igazgatója a' Községnek; Köz-be-járó, Közben-járó, Szó-szólló. Ezekből válaszszanak egygyet a' Magyarok, melyet mostani Tiszt-ségökhöz leg-alkalmasabbnak lönni gondolnak. Ez mostanában felöllök elegendő légyen, mivel csak Szörzésöknek alkalmatosságáról szóllani akartam. Azoknak kötelességjüket az-után fogom elő-adni.

högyhöz szaladott, holott a' Tizednek lakássa rëndöltetött. Őket inntent kegyetlenül le-vonták, meg-láncolták, és örökös fogságokra vetették.

HETEDIK RÉSZ.

Házassági Zúr-zavar.

Nagy Zenebonát indított *Róma* várossában a' Házasságnak meg-külömböztetése-is. Mert el-nem-szívelhette azt a' nép: hogy, a' nagy U-raknak leányaik közül, egygyet se vehetnek-el feleségül, és így ezért meg-vettetnének. Ebben a' zenebonában pedig a' leg-rühesebbek leg-inkább vakarództanak.

Midőn pedig észre-vőtte-vólna a' Nép: hogy mennél inkább zenebonáskodna; annal inkább magára uszítaná a' nagyobb és hatalmasabb komondorokat; pártjokat fogván *Kanulėjus* (az akkori Szó-szólló), ki csalta őket a' *Janiculum* högyre. Addig bé-se-ment, még a' nagyok a' nép' kérésének nem engedelmesködtek.

Nem csak pedig azt nyerte-meg: hogy a' nagyok a' Polgároknak leányjait feleségül el-vögyék; hanem a' nagyoknak leányjaik-is, ha kérettetnek, a' Polgárokhoz mennyenek. Ez
ugyan

ugyan igen nehezenn esött az ehhez-nem-szokott Nagyoknak; de, mivel ekkor a' Nép hatalmat vött rajtok; el-kölletött nyögniök.

NYÓLCADIK RÉSZ.

Vágyódási Zenebona.

A' Tisztségekre-való vágyódás-is nagy izgagát szörzött *Rómában*. Azt kívánta a' Község: hogy, alacson létöket számba-nem-véven, föl-emeltetnének még a' Bíróságra-is (29), a' főjebb való Tisztségekre-is. A' zenebonának oka ez vala:

Két

(29). A' *Bíró* (Prætor) a' Tanácsnokok után első Tiszttség (Magistratus) vala *Rómában*: Nem a' Várossal, se nem a' Tanácsnoksággal kezdődött ez a' Tiszttség, hanem sokkal későbbre; midőn tudni-illik látták a' Főbbek; hogy, a' Tanácsnokoknak a' hadba-menetelök után, senki se vólna a' Városban, ki az igazságot ki-szolgáltatná. Első *Bíró* volt *Kamillus*, a' Város' kezdete után három-száz nyolcvan-hetedik esztendő tájban. Elsőben a' *Bíró* csak egy volt, mind a' Városiaknak, mind a' Jövevényeknek számokra. De, mivel a' népnek el-szaporodta után igen terkes léve a' Bírói hivatal, az-után kettőre szállították a' terhet. Egygyikét *Városinak* (Urbanus)

Két leányjai lévén *Fábius-Ambustusnak* egy főnemességű Tanácsnoknak; egygyikét *Sulpiciusnak* (Fő-nemes embernek, és akkoriban a' Város' Bírójának) adta feleségül. A' másikat pedig egy közenséges embernek, kinek neve *Stóló* vala. Bíróné-Aszszonyom meg-akarván egyszer látogatni alacsonyabb-sorsú Testvér-hugát; hozzája tizen-két *Serbákkal*, *rözsékkal*, és *bárdokkal* jöve. Hugom-aszszony erre (soha házában nem hallván ennek-előtte a' *rözsének* zörgését, és a' *Serbáknak* tipogássokat) nagyon meg-ijede, el-is-halaványoda. Meg-nyervén Bíróné-aszszonyom ezt, a'-mi után vágyódott, jó ízűen nevetött; avvagy talán hugom-aszszont ki-is-nevette.

Nén-

nus). Másikat *Jövevényinek* (*Peregrinus*) mondták. Mind-everyiknek kötelességében ezek állottak: **ELSŐBEN:** hogy a' Törvént ki-szolgáltassák (*Juris dictio*). **MASADSZOR:** A' Tanácsnokok' otthon-nem léttökben, azoknak hej-tartójok legyenek mindenben. **HARMADSZOR:** Hogy, az Öregök'-jóvá-hagyásából (*ex Senatus-Consulto*), a' Város épületeinek fenn-tartására, az adót össze-szedessék. **NEGYEDSZER:** Hogy a' Népnek Játékokat szörözzenek, melyeket iszonyű költségek nélkül végbe nem vihetek. A' Játékok vagy *Megaliaiak* (ludi Megalenses) vagy *Floráliaiak* (ludi Florales) vóltanak. **ÖTÖDSZOR:** A' Jádzó szeméjek a' Bírónak hatalma ala-

Nényjének ezen högykeségét, és maga' sorssának mint-egy meg-vetését el-nem-szívelhetvén *Stolóné*; addig dolgozott Urának előmenetelében, még ötet elsőben *Szó-szöllónak*, az-után *Polgár-mesternek*-is tétette. Ekkor ő-is (főjebb menvén Nényjénél) ki-nevette Bíróné Aszszonyomat. Ezt hallván a' Városi Aszszonyok, ki a' Bírónéval, ki a' Polgár-mesternével tartott. Oly Zenebona léve közöttök: hogy, ha férjök le-nem-csillapították volna feleségjüket, nem csak nyelvvel, hanem talán karddal-is hadakoztak volna.

Minden ezen Zúr-zavarokban és Zenebonákban (noha a' népnek nagy kárával éstek-meg) dicsérhetni még-is a' *Rómaiakat*. Mert (ha a' dologba igazán bele-tékitünk): noha néme] Zenebonának ki-menetele dicséretetes nem vala; még-is vagy a' *Szabadsáért*, vagy a'
Sze-

vóltak. **HATODSZOR:** Csak a' Városi dologban foglalatoskodván a' Városi Bíró, nem vólt szabad magát az Ország' dolgába avatni: mert ezt a' Tárnokokra bízták (*Quæstores*); vagy néha a' Polgár-mesterre-is. **HETEDSZER:** Elöttök vitték a' Rőszéket. Prémes-hosszácscba öltöztek. Hintós-székek vólt (*Sella Curulis*), melyben a' Város' házába vltet-tenek. A' Város' házában pedig *Itélő-széke* (*Tribunal*): mert nálánál alacsonyabb *Itélők al-székeken* ültek (*Subseſſia*), midőn a' törvént ki-szolgáltatták.

*Szeméremnek fen-tartásdért, vagy a' dücsőségnek
diszszéjért, és jellességéért zenebonáskodtak.*
Mind ezekben semminek nagyobb őrzője nem
vala a' Római Nép, mint a' Szabadságnak. Ezt
pedig semmi-féle ajándékokért, semmi-féle je-
les ígéretekért meg-nem-vesztegette.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Első Puniai Had.

1. Bé-Vezetés.	7. Verés és Verettetés.
2. A' Hadnak oka.	8. A' Hadnak Vége.
3. Tengőri Had.	9. Ligúriai Had.
4. Siciliának el-vétele.	10. Insúbriai Had.
5. Afrikában Had.	11. Liburniai Had.
6. Karthágó' Védje.	

ELSŐ RÉSZ.

B é - V e z e t é s .

Hogy Róma' Várossa egész Olasz-Országot birtokába vötte; már akkor öt-száz estendő vala. Annak föl-neveltetesse (ki-vévén egy-néhány zenebonáskodó történetöket) igen tisztes vala. Ha valahol emberi erőt, fírfiséget, és igazi régi erkölcsöt látni kívántál; azokat a' Római Vitézekben föl-találhattad. Ők bizonynyá-

ra

ra izmosok, föl-sördültek, és az egész Világnak el-foglalására, és birtokára alkalmatosok voltak.

A'-mi bizonynyára csudálatos, és szinte hihetetlen dolog: az a' Nép, mely ott-hon (Városának falai körül, az -után egész *Olasz* Országban) öt-száz esztendeig erősen bajoskodott (Ládd: minő nehéz vala a' tartós *Római* Népek talpra szállani!), a' következő két-száz esztendő alatt, egész *Európát*, *Ásiának*, és *Afrikának* nagyobb részszét, és így szinte az akkori egész Világot, haddal és győzedelemmel körösz-túl-kosúl össze-viszsa járhatta.

Fér-fi-korának elején, midőn az *Alpesektől* kezdvén, egész *Olasz*-Országnak végéig, egészen a' közép tengőrig, ki-terjesztötték magokat; *Siciliának* ellenében állván, valamint a' tűz, mely útjában lévő erdőket meg-emisztötte; ha Vízre talál, egy kevéssé meg-döbben, és meg-állapodik; úgy ezek-is: midőn *Olasz*-Ország, és *Sicília*-között-lévő szorúlt tengőrt vetötték szemeikét; el-álmélkodva állottak.

De szemre-véén az-után: hogy, ezenn a' szorúlt tengőron túl, egy jó zsákmány fekünné; mely *Olasz*-Országjoktól el-választatott, avvagy inkább el-szakasztatott; oly kívánságra gyűladtak: hogy, mivel azt a' meg-pillantott három-szögű földet, se töltéssel, se valami híd-

dal magok' földjökkel össze-nem-foglalhatnák ;
haddal és fegyverrel gondolnák meg-támadni ,
és így össze-szerkeztetni magok' húzomjokkal.

MÁSADIK RÉSZ.

A H a d n a k O k a.

De ime! hogy a' *Római* nép igazságosan láccattasson bírni *Siciliát*-is, annak meg-vevéssére okot adott, és így utat nyitott az Isteni Végezés. Jelen volt az alkalmatosság-is, melynél alkalmatosabbat soha reménleniök nem költött volna. Így adta pedig magát elő a' dolog:

Siciliában-fekvő *Messána'* Várossa (mely *Olasz-Ország*hoz leg-közelebb, és a' *Római*aknak frigyesse-is vala) panaszolkodni kezdött *Rómában*: hogy azok a' *Pénusok*, kik *Siciliába* (ki tudja minő okokra nézve) bé-csúsztak, és immár uralkodni-is kezdettek; gyakran ki-ütnének *Messána* ellen-is, és ezeket se a' mezőn, se a' Városban békével élni nem hagynák. Kérték osztán a' *Római*akat: hogy őket, úgy-mint leg-hívségessebb társokat, segítenék; és a' *Pénusoknak* högykeségjüket, meg-alázni méltóztatnának.

Eb-

Ebben az egy üdöben mind a' *Rómaiak*, mind a' *Pénusok* magokéva akarták tönni egész *Siciliát*. Nem csak *Siciliát* pedig, hanem (mind a'-két Hatalom egyenlő intézettel, és kívánsággal lévén) az egész Világnak meg-hodításáról fennyen gondolkozni kezdettek.

A' Szín alatt tehát: mint-ha Társsokat védelmezni akarnák, el-tökéllötték a' *Puniai* hadat; de ha igazat kívánunk szólni; ebbe az ellenkezésbe csupán azért avatkoztanak: mivel ama' gazdag zsákmányt magokéva tönni akarták.

Noha a' vizekre-való költözés igen el-ijesztene a' földnek-és-száraznak-szokott *Rómaiakat*, még-is annyi bizodalma lött firfiségéhez: hogy ama' tudatlan, ama' Pásztori nép, és, igazában szóllván, az a' földi teremtés meg-mutatta azt: hogy, a' Firfiségre nézve, semmi külömbözés nem lenne abban: akár lovonn, vagy hajón, akár földön vagy vizen mutassa ki magát: noha bár a' Régi *Scitbák* azt szokták mondani; hogy a' föld anya, a' víz pedig mostoha. Ezt tapasztalták-is a' mostanában-hadakozó *Franciák*, kik a' földön nyertesek lévén, *Nelsontól* (egy *Anglús* Vitéztől) meg-verettettek a' tengörön.

HARMADIK RÉSZ.

Tengöri Had.

A Rómaiak tehát (*Appius-Klaudiusnak*, és *Quintus-Fulviusnak* tanácsnokságokban) ama' szorúltt tengörbe eresztötték hajójokat, mely mesés, és képtelen állatokkal, és a' Tengör' tekervénjeinek veszedelmével el-híresödött (30). De mindezekről úgy-annyira nem félt immár a' Katonáság: hogy annak az elő-bugygyant víznek erőszakoskodásait valami gerjesztő. Istenek' ajándékjoknak lönni gondolták. (Lásd a' 199-dik Tanácsnokokat)

A' *Messánai* parton szerencsésen ki-kötven, egyenesen *Hieronra* mentek, ki akkor (kényesen uralkodván *Sirakúzában*) *Siciliának* nagyobb részsztét birtoka alatt tartotta, és a' *Pénusokkal* egy bordában vala. Ezt oly hamar el-nyomták a' *Serény Rómaiak*: hogy (mágának *Hieronnak* tanú-bizonsága szerént) előbb lött oda, semmint az ellenséget látta.

So-

(30). Ezekről a' tengöri csudákról (a' leleményesek' gondolatykszerént) eleget írtam mind *Trója veszedelmében*, mind fő-képpen a' *Gyapjas-vitézekben*.

Sokáig békességgel voltak osztán a' *Rómaiak*, nem-is háborgatták volna a' *Pénusokat*: ha csak ezek *Lipardóhoz* nem gyülekeztek, és onnatt nem fenyegették volna a' *Siciliában-letelepődött Rómaiakat*.

Tehát az-után, *Dulliusnak* és *Kornéliusnak* Tanácsnokságokban (Lásd 245-dikben), a' Szorultt tengőrt el-hagyván, folyebb mentek *Lipara* felé a' szélesebb vizekre, és már itt-is hadakozni mertek a' földi Teremtmények. Ekkor a' Sereg-hajónak megcsinálása, és gondolhatatlan hamarsága a' győzedelemnek elő-mozdítója vala. Hatvan napok alatt, száz-hatvan hajók vas-macskákon állottak. Azt gondolták az emberek: hogy azok nem mesterségesen ácsoltattak; hanem (az Istenek' kegyelmesség-jökből) a' fa-darabok hajókká változtak legyen.

De itt a' hadakozásnak módja-is csudálatos vala. Az ellenségnek gyors, és szárnyakra kapott könnyű hajóit el-fogták ezek a' nehezek; és nehezebben mozgítható hajók. Mivel tanulatlanok voltak a' hajós mesterségben; se evedzőkkel bánni nem-udták, se arra nem mehetek: hogy töttetött szahdásjokkal meg-csallyák az Ellenséget; még-is azokat a' Vas-kezeket hánták az ellenközö hajókba, melyeket, a' Csata előtt, ki-nevette a' *Pénusok*. Ezekkel pedig arra kényszeríték őket: hogy, vala-

I

mint

mint a' földön; úgy a' Vizen-is közelről költött hadakozniok.

NEGYESEDIK RÉSZ.

Siciliának el-vétele.

Az előbbeni *Liparai* halban, az Ellenségnek Sereg-hajója el süjjesztetett. Itt a' volt emléközetre leg-méltóbb: hogy az első tengőri diadalom inuent méne *Rónába*. Ennek pediglen hogy örültenek mind-nyáan; le-nem-írhattya egy-valaki.

Ennek meg-bizonyítssára elég légyen az az egy: hogy *Duilius* Tábornok, meg-nem-elégödvén azzal az egy-nap diadalommal, a'-még élt, valahánszor a' vacsoáról haza ment; maga előtt hordoztatta a' világító fákjakat, és, mint-ha minden nap diadalmaskodni kévanna; háza előtt meg-hangoztata a' fuvorákat-is.

Erre a' nagy nyereségre tekintve, csekének tartottak egy iszonyú veszteséget. Közbeszélgetésnek színe alatt, ki-hívták a' *Pénusok*, és magok' Táborjokba csalták a' második Tanácsnokot *Kornéliust*. Őtet (minden Törvény, minden Igazság ellen el-fogván) soha többé vissza-nem-eresztették. E' volt első tanúja

núja a' *Puniai Hitetlenségnek*, melyel osztán széles e' Világon el-hírösödtek. Példa-beszéddé is változott a' *Puniai Cigán-bit*.

E' gyalázatos történetöt el-nem-szívelhetvén a' *Rómaiak*; nem sokára *Atilius - Kalattnust* akkori Tanácsnokot küldötték a' *Pénusok* ellen (Lásd a' 247-dik esztendőt). Ez Őket *Agrigentomból*, *Drepanomból*, *Panormumból*, *Ericinomból*, *Lilibéumból*, és *Siciliának* más Várossaiból gyalázatosan ki-kergette, és éppen a' *Kamerinai* tóig futtatta, melynek hináros iszapjai és bűdös vizei között alig tudták meg-tartani hitvány élet-jöket.

Ettől az említett *Kamerinai* tótól vissza-akarván fordulni a' *Rómaiak*; nem mezsze egy ligetben igen meg-szorúltanak. Észre-vévén a' *Pénusok*; föl-ütötték fejüket a' tóból: és, a' meg-szorúlttak ellen rohanván; őket bizonyosan egy lábíg el-vesztötték volna: ha *Kalpur-nius Flamma* (egy tüzes Lovag-mester) a' jelen-való veszedelmet meg-nem-gátolta volna.

Ez a' merész ember, csak hamar össze-gyűjtván három-száz lovagokat; az ellenség-től-immár-el-lepett kártékony dombot, el-kergetvén őket, szerencsésen el-foglalhatta, és mind-addig hátra tartotta a' *Pénusokat*, még a' *Római Tábor* abból a' gyalázatos ligetből ki-nem-verdődött.

Ez

Ez a' *Kalpurnius-Flamma* ha evvel a' szép példával és még dücsösegebb ki-menetellel, *Termopilának* és *Leónidásnak* hírét fölül-nem-haladta-is; bizonyára el-érte. Abban nevezetesebb még-is e' *Római* Lovag-mester: hogy a' csata után-is meg-élt, és vérével semmit se kölletött írnia.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A f r i k á b a n H a d.

Minek -utánna egész *Siciliát* el-foglalták, és majoros tartománnak tötték a' *Rómaiak*; hogy *Áfrika*-ellen-való készüléket valami meg-ne-hátrálhassa: mind *Sardiniát*, mind ehhez-toldott *Korsikát* hatalmuk alá vöttek. *Kalaris'* Várossának el-rontássa után, úgy-annyira meg-rözzentek a' *Pénusok*: hogy nyakra-főre mind szárazon, mind vizen haza iparkodnának. Nem - is vala ekkor más valami hátra; hanem: hogy egyenesen *Áfrikába* által-költözzenek a' vitézködő *Római* Katonák.

A-mi tehát *Szerencsájokra*, és *Dücsőségjekre* vályon a' *Rómaiaknak*! Nem sokára az -után *Kájus-Atilius-Regulusnak* Tanácsnoksága, és *Tábornoksága* alatt (Lásd a' 260-dik esztendőt), bele-eresztették magokat az *Áfrikai* Tengörbe.

Vól-

Voltanak ugyan a' Tiszt-viselő Nagy Emberek között ojjanak: kik, vagy-csak a' *Puniai* vizeknek, és hullámoknak hallattára - is el-lelketlenedhettek. Ezt a' gyalázatos félelmet még a' Köz-katonákra-is el-terjegette *Mannius*, egy *Nyúl-sztvű* ronda Ezredes.

Ezt meg-értvén, és erre meg-is-boszszonekodván a' Vezér, fejszét fogott az Ezredes ellen. Őtet bizonyosan le-nyakaltá volna, ha mondott szavai után nem engedelmesködött volna. Így tehát a' haláltól-való félelem bátorságot adott ennek-is a' tovább-evezésre. Kedvezett a' szél-is; az evedzők-is dolgoztak, és így észre-se-vöttek, midőn az *Afrikai* partot meg-látták.

Azt mondgyák, kik ekkor a' Sereg-hajóban voltak; hogy a' szárazra-való-ki-kötéssel úgy el-ijesztötték a' *Penusokat*, hogy (ha a' Vezér hirtelen reájok ütött volna) *Karthágó* Várossába a' ki-nyitva-felejtett kapukon beme-hettek, és egész *Afrikán* győzedelmesködhettek volna.

A' harcnak első jutalma *Klípea'* Várossa va-la: mivel a' *Puniai* földön e' volt az első, mely a' *Rómaiakat* meg-állíthatta. Úgy-teccött: mint-ha ezt a' Várost Őrjöknek rëndölték volna a' *Karthágó*-beliek. Várát, minek-utánna ostromolni kezdötték, elég erősnek lönni tapasztalták. *Klípeának* meg-vétele után, közel három-

száz

száz kis várak, avvagy inkább nagyobb kastélok jutottak a' *Rómaiak* kezökbe.

Ezek után nem csak magokkal az emberekkel, hanem a' képtelen állatokkal - is költött veszeködniök. Mert: mint-ha egy-csudálatos-nagyságú Kigyó *Karthágónak* védelmezésére küldtetett volna; azt a' *Római* Tábort, mely *Bagrada'* vize mellett le-telepődött, mind éjjel mind nappal nyughatatlanította. Ezt valamit-jelentő mutatvának lönni tartották. Félt-is a' Tabor: ne-hogy rosszszára fordújjon a' jövőndőlés.

De az illetén balgatagságokon régen túl-lévén *Regulus* Vezér; minek -utánna nevének félelmével az egész környéket bé-tejjesítötte; és sok ellenséget (Vezérjeikkel egygyütt) vagy le-ölt, vagy vasakon tartott; az-után egy *Sereg-hajót-is*, mely (a' következő diadalomnak alkalmatosságára) sok zsákmányokkal meg-terheltetött; előre el-küldötte volna *Rómába*; magát *Karthágó* Várossát-is, mely a' hadnak leg-főbb oka, és a' zsákmányokkal leg-kecsegtetőbb reménsége löhetött, meg-szállotta, és már annak kapuit erősen ostromollya vala.

HATODIK RÉSZ.

Karthágónak Védje.

Itt egy-kevés üdeig függőben tartotta magát a' kényes Szerencse, és talán azt akarta: hogy a' *Római* firfiségnek több jelei lögyenek, mely amúgy-is a' sanyargatások között mutattya-ki magát leg-inkább. Íme *Karthágónak* védelmezésére (midőn erről, a' *Rómaiak* közül, senki se gondolkozott) egy segítség érkezött *Lacedemonból*, *Görög Országnak* egy jeles Városából.

Ennek a' Segítségnek Vezérjét *Ksantippusnak* nevezték. A' hadi dolgokban igen tudós és gyakorlott, fortéjos-is lévén; nem kívánta a' harcot továbbra halasztani. Abban a' szempillantásban, melyben reméntelenül elérkezött, meg-támadván a' *Római* sereget; azt kegyetlenül meg-verte. A' Csatát iszonyúnak, sőt útálatosnak-is löhet mondani. Soha nem láttak, soha nem hallottak ilyet a' *Rómaiak*. Maga a' leg-hatalmassabb, 's-leg-erősebb Tábornok, ama' leg-vitézebb *Regulus*, el-fogattatott; és, *Karthágóba* vitetvén, a' Tömlöcbe tétetött.

Ez-után a' szerencsétlen hadakozás után-is igen tartottak attól a' *Pénusok*, ne-hogy a' harcnak káros ki-menetelét hallván a' *Rómaiak*, reájok újabb és sokkal nagyobb erővel üsse-
nek.

nek. Hogy ennek elejét-vehessék; reá-beszél-
lötték *Regulust*: hogy, vissza-menvén *Rómába*,
Békességre-állást javallyon az Öregöknek. Vagy
ha ezt végbe nem viheti; leg-alább a' fogjok'
vissza-váltására reá-beszéllye a' Várost. Meg-
esküdtették pedig ötet: hogy akár-miként esik
a' dolog, vissza-fog-jönni, mind *Karthágóba*,
mind az előbbeni tömlőcbe.

Rómába érkezvén ez a' ritka-erkölcsű em-
ber; nem akarta magát ojbá tartani: mint-ha
Rómában Polgári jussal bírna; azt állítván: hogy
miólta a' *Pénusoktól* el-fogattatott; azolta a' Pol-
gári jussal se élhetne böcsületesen. Feleségé-
nek, ki ötet körül-karolva tartotta, kezei kö-
zül ki-szakasztotta magát. El-felejteti lácca-
tott magzatjait-is; mivel (meg-se-szóllítván ö-
ket) egyenesen a' Város' házába föl-szaladott,
egybe-gyűjtötte az Öregöket, és nékik azt ja-
vallotta: hogy a' *Pénusokkal* békességet éppen
ne kössenek: mivel immár semmiök se lönne,
a'-miben bizhatnának. Reá-beszéllötte őket ar-
ra-is: hogy a' fogjok' föl-váltását meg-ne-enged-
nék: mert önnön szeméjére nézve, csak maga
lönne a' Főbbek közül, és immár el-élemődött,
ugyan-azért meg-se-érdömlené: hogy érötte
ezereket cseréllyenek-vissza a' *Pénusok*.

A'-mint javallotta *Regulus*, úgy cselekedtek
az Öregök, mert: nem sok üdö múlva, a' Tanács
eleibe eresztetvén a' *Púniai* követek; meg-nem-
hall-

hallgattattak. Sőt: *Regulust* se akarták az Öregök ezekkel a' Követökkal vissza-eresztetni, ötöt a' *Pénusoknak* dühösségjüktől féltvén. De *Regulus* (életénél-is nagyobbra böcsülvén az esküvést), vissza-ment *Afrikába*, holott-is (mivel követségének meg-felelni nem akart), irtóztató nagy kénzások között, kegyetlenül meg-ölette-tött. Egy hordóba zárattatott tudni-illik, mely-be sok számú nagy szögeket vertenek, és így hengerítették nagy csöndösséggel) néha szaporábban-is) egy hejről a' másokra. Ez nem más, hanem az emberiségnek gyaláztatása.

Se azzal: hogy kegyetlen ellenségeihez, maga' akartjából, vissza tért; se a' tömlöcnek, és a' kénzásoknak el-szenvedése *Regulusnak* méltóságát le-nem-alacsonthatta. Ez a' meggyőztetött Vezér ama' Győzedelmeseken, sőt (mivel még ekkor meg-nem-adta magát *Karthágó*) a' szerencsén-is győzedelmeskődött.

HETEDIK RÉSZ.

Verés, és Verettetés.

A' Római Nép, *Regulusnak* méltatlan haláláról tudósíttatván; sokkal inkább nagyobb gondja léve arra: hogy annak haláláért bosszút álljon; mint-hogy a' *Pénusokon* győzedelmeskődjön. Mi-

K

vel

vel a' hadnak piacca ismét *Siciliába* vissza-vitetött; *Metellus* Tanácsnoknak Vezérsége alatt (Lásd a' 254-dik Tanácsnokot), úgy meg-veretettek *Panormusnál* a' kegyetlen *Pénusok*: hogy soha többé abba a' Szigetbe be-jönni nem mertek, se a' Lakosokat a' *Rómaiak* ellen föl-nem-ingerölhették. A' nagy győzedelemnek Jelei voltak: közel száz Elefántok; amúgy-is nagy sokaság; ha azt a' nyáját nem hadban, hanem a' vadászatban fogták-vólna-él.

Az-után: *P. Klaudius* Tanácsnoknak Vezérségére biztatott a' had (Lásd a' 256-dik Tanácsnokot). Ez a' kevéj ember (amúgy-is tudván, mit tégyen) elő-hívatta az Iktatót: és tőlle meg-kérdözte: hia a' harcot elő-lesön-e a' *Pénusokkal* kezdeni? Az Iktató, ki-eresztvén ketrecjökbből a' Csirkéket, és eledelt hányván elejökbe (tudománnya és mestersége szerént); azt jelentette *Klaudius* Vezérnek: hogy a' harcot a' Csirkék meg-nem-engednék. Meg-boszszonkodván a' Csirkékre *Klaudius*, meg-parancsolta: hogy mind-nyájokat a' tengörbe vessék; de ezt az Iktató meg-nem-engedte. El-kezdvén még - is a' harcot, ott verettetett-meg a' *Római Nép*, holott a' Vezér a' Csirkéknek a' tengörbe-való vetéssét meg-parancsolta.

Ez-után *Markus-Fábius-Búteó* Tanácsnokra biztatott a' hadi Vezérség (Lásd 259-dik Tanácsnokot). Szerencsésebb okosabb-is volt az előb-

előbbbenél. Az *Afrikai* tengörben, *Egimárus* mellett, meg-verte a *Pénusoknak* azt a Sereg-hajójokat, mely maga jó szántából *Olasz Ország* ellen iparkodik vala.

Oh minő nagy diadalmi pompát akadájoztattott-meg ekkor az utálatos szélvész! A' gazdag zsákmányokkal meg-rakodott sereg-hajó (melyet előre *Rómába* küldeni akara a' Vezér), az ellenköző szelekkel veszekedvén, egészen elszakadozott; és, minden nemzetségek' birodalmait, a' Szigeteknek minden partjait, sőt magát *Afrikát* meg-látogatta, úszva el-lepte, bé-is-töltötte.

Nagy kár volt ugyan ez; de még-is a' *Rómaiaknak* hasznokra vált, és dicsőségeikre fordult. Mert a' Diadalmi pompát csupán csak a' Szélvész gátolhatta-meg, a' győzedelmet pedig csak a' tengör emészthette-el. De, ha jól föl-vészszük a' dolgot; *Búteót* még-is Diadalmas-nak lehet mondani: mert a' *Puniai* zsákmányoknak senki se vőhette hasznát; semmi ki-dúló-höz, semmi szigethez bé-nem-vitehettek; ha-nem a' tengörbe veztek utóljára-is.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

Ugyan a' *Puniai* hadsereg, mely a' *Rómaiak* ellen volt, a' *Rómaiak* ellen volt.

NYOLCADIK RÉSZ.

A Hadnak vége.

Végére *Lutácius-Katulus* Tanácsnoknak Vezérségére hagyták a *Puniai* hadnak befejezését (lásd 263-dik. Tanácsnokot). Megverte a *Pénusokat*, annál a Szigetnél, avagy inkább (mivel többen vannak) azoknál a Szigeteken, melyeket *Egeátoseknek* neveznek. Nem volt ennél a rengőrn jelesebb csata mind-eddig, se talán hasznosabb; mert a *Puniai* Sereg-hajó tele volt minden-féle élelmekkel, melyek nélkül a *Rómaiak* szűkölködtenek; tele volt Tábori emberekkel is, védelmekkel is, fegyverekkel is.

Ellemben a *Rómaiaknak* Sereg-hajójok igen könnyű vala; ugyan-azért mindenkor kész, és a fordításokra nagyon alkalmatos. Egy szóval: azt földön-járó Tábornak lehetett tartani. Mert (a földi hadakozás szerint) úgy lehetett azokat az evezőkkel, mint Lovakat a kantárokkal, gyalogokat szóval vezetni. Már erre, már amarra fordította őrrát, valamint a zablát-érző állatok.

Ezek a *Római* kis hajók, egy szem-pilantatban el-szaggatták a *Puniai* Sereg-hajókat. A hajóknak el-türedözött részszei (*Sicilia* és *Sardinia* között) az egész tengört el-lepték.

Oly

Oly nagy volt ekkor a győzelem: hogy *Karthago* falainak le-döntösséről nem is szorgalmazkodhattak. Haszontalan dolognak vétkék a falak elbontásának egyetlenkődést, mivel *Karthago* gonck belye a tengerbe meneklött.

KILENCEDIK RÉSZ.

Ligúriai Had.

A *Római* Hadakozás után, egy kis (és, mint egy illelőkez-vővőred engedtetett) Nyugodalom léve. Az igazi békességnek, és valójában le-tött fegyvereknek jeléül, most tövödött-bé más-sadszor *Jánu*s templomának ajtaja (31).

Leg-elsők voltak a *Ligúriai Gallusok*, a-kik nyughatathatni kezdöttek. Ők az *Alpe-sek* aljára, az-az: *Olasz* Országnak kezdetére le-telepödvén (*Vánu* és *Mak*ra fajok között),

K 3

a

(31). *Jánu*s Templomának ajtaja (valamint ez-elött is, a' nyolcadik jegyzetben mondottam) csak akkor szokott be-téve lönni, midőn az egész Vilá-gon (a' *Római*oknak rászszókról) teljes békességben él-tek a' katonák. Az első *Puniai* had után most tevödött-bé másadszor. Most is: *Jánu*s templomát be-tönni an-nyit tészen a' köz-mondások szerint: mint minden szö-vagdalkozás és ellenségösködést le-tenni.

a' berkek sűrűségével oltalmazták magokat. Ugyan-azért : nehezebb volt föl-találni, mint meggyőzni azokat. De el-kölletött még-is nyomattarniok : mert, ha alkalmatosságot kaptak a' véletlen ki-ütésekre, azt el-nem-mulatták. Rablottak inkább, mint hadakoztak.

El-útván ezeket a' sok csalógatásokat ; Őket *Quintus Fulvius* Tanácsnok tüzzel vörte körül (Lásd a' 268-dik Tanácsnokot), és, berekjökből ki-pörzsölvén, mind-nyájokat a' téren lakni kényszerítötte. De így se lévén jobbak, *Posthumius* Tanácsnok őket úgy megfeszítette fegyvereiktől : hogy alig hagyott vasat a' Földnek művelésére. (Lásd a' 271-dik Tanácsnokot).

TIZEDIK RÉSZ.

Insübriai Hadakozás.

Alig nyomattatott-el a' *Ligúriai* nyughatatlanság ; ime a' mellettök-lakó *Insübriai Gallusok* is föl-emelték fejöket. Ezek igen vad természetü emberek ; testjök-is sokkal tömöttebb ; mint más embereké. De tapasztalásból tudták-meg a' *Rómaiak* : hogy azoknak első föl-buzdulások, sokkal nagyobb szokott lönni, mint a' *firfiaké* ; de következött iparkodássok, sokkal kis-

kissebb, mint az Aszszonyoké. Ezen kívül: nedves levegőben neveltetvén testjük: valami hasonlatossággal vagyon havokhoz. Mibejest a' hadban meg-melegszenek; tüstént izzadnak; és egy kis mozgás után (mint-ha a' nap sütné reájok) el-olvadni láccatnak.

Ezek az *Insubriai Gallusok* (valami *Britomirrus* Vezérjök alatt) erősen meg-esküdtek: hogy le-nem-veetik addig katonai övöket: még *Kapitoliumban* nem lesznek. Laecattak valamit tudni a' jövődöléshöz. Mert: minek-utánna meg-győ-zettettek; övöket a' *Kapitoliumban* oldotta-le *Emilius-Paulus*.

Egy-néhány esztendő után, ismét nyughatatlankodni kezdettek ezek az *Insubriai Gallusok*, valami *Astrionikusnak* vezérlesse alatt. Ekkoron meg-ígérték *Mársnak*: hogy a' *Római* Lovagoknak arany gyűrűkből, arany láncot fog-nának csináltatni számára. Meg-fordította *Jupiter* a' szent ígérteket: mert az *Insubriai Gallusoknak* arany láncokból *Jupiternek* minden tag-jaira gyűrűket csináltatott *Flaminius Tanácsnok*. (Lásd a' 282-dik Tanácsnokot).

Vég-képpen: valami *Viridomárusnak* Vezér-lesse alatt, meg-esküdtek *Vulkánus* Isten előtt: hogy ennek tüzeibe fognák hanni minden azon *Római* fegyvereket, melyeket a' le-öltt kato-náknak kezeik közül ki-vehetnek, és haza hoz-hatnak. De ezt-is meg-fordúlva látták a' *Gallusok*.

sok. Mert : meg-ölettetvén *Viridomárus* Vezér ;
 a' *Gallusoknak* fegyveröket el-szödette *Marcel-*
lus Tanácsnok (Lásd a' 283-dik Tanácsnokot),
 és *Viridomárus'* kardját föl-akasztatta (Rómulus
 után harmadszor) győzedelmeit-hozó *Jupiternek*
 (Jovi Feretrio).

TIZEN-EGYGYEDIK RÉSZ.

Liburniai Had.

A *Liburnok* *Ilirikomban* laknak, *Adriai* Ten-
 görnek partján, *Arsia*, és *Ticius* fojók között.
 Hoszszasan el-terjedtek a' tengör-parton. *Teuta*
 nevezetű kirájnójok alatt, meg-nem-elégödvén a'
 szokott Rablásokkal ; a' nagy vak-merőseghöz
 illetlenséget-is töldottak.

Tudni-illik : azokat a' *Római* követeket,
 kik azoknak, melyeket ebül cselekedtek, el-
 igazításokra hozzájuk küldettenek, nem-is kard-
 dal, valamint az embereket ; hanem, valamint
 a' *Barmokat*, fejszével vágta agyon. Ezen fő-
 lül : a' *Római* hajónak Fő-kormányossát (hogy
 a' vissza-menetelnek útját örökre be-vághas-
 sák) kegyetlenül meg-égették a' parton. Mind
 ezeket pedig (hogy annál méltatlanabb és disz-
 telenebb legyen a' *Rómaiak* előtt) egy Asz-
 szonynak parancsolatjából szörzötték.

Ezek-

Ezeknek a' méltatlanságoknak meg-bosz-szulássára *Enėjus-Fulvius-Centimalus* Tanácsnok küldetött (Lásd a' 295-dik Tanácsnokot), a' ki egyszerre el-nyomta a' *Liburnokat*. Hogy az előbbeni meg-öltt követeknek lelköket meg-engesztelje, avagy meg-nyugtathassa ; a' Főbb fejeket fejszével verettette agyon.

Mind a' *Ligúriai*, mind az *Insúbriai*, mind ez a' *Liburnumi* had nem vala, vagy félelmes, vagy vezedelmes. Azért láccattatott az Isteni Gond-viselet ezeket a' csökély-Nemzeteségeket fel-indítani; hogy a' *Római* fegyver meg-ne rőzs-dásodgyon a' szogon, es ezek a' mindennapi hadak el-készicscsék ez újjoncokat valami ít-tóztató csatára. Mind-a'-három Nemzetség elég-képpen ki-köszörülhetten addig a' *Római* fegy-vereket, meg ismét a' második *Puniai* hadat el-költetött kezdeniök.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Második Puniai Had.

1. Saguntum Veszte.	8. Etóliai had.
2. Négy jeles veszteségek.	9. Istriai had.
3. Szerencse-fordulás.	10. Gallo-gréciai had.
4. Afrikai Scipio.	11. Macedóniai II. had.
5. Azdubai mozgassa.	12. Ilíriai had.
6. Macedóniai első had.	13. Macedóniai III. had.
7. Síriai had.	

ELSŐ RÉSZ.

Saguntum Veszte.

Az első Puniai Had után, alig vólt valami kis nyugodalmok a' fáradtt Rómaiaknak; az se tartott tovább négy esztendőnél: íme! elő-kerekedett a' második, tartósságára nézve, kissebb ugyan (mert tizen-nyolc esztendőnél tovább nem

ter-

terjedött); de, mind a két részből esőtt veszedelmekre tekintve, úgy-mintyira irodztató, hogy ha ki mind a két Népnél veszteséget egybe-számolva, magát a Nyertest közelebbnek lőnni mondhatja a Mog-nyertesthez.

Oka pedig ennek a Pünai új föl-támadásnak az a nagy, és el-szenvedhetetlen szegény-
vala, hogy az a leg-uralkodóbb Nép (mind Si-
oligának, mind az ott-lévő Tengőrnél el-vesz-
tése után) a Rómaiaknak azt az adót fizeti,
melyet ennek-előtte néki más meg-győzöttetött
Nemzetségek fizettek.

Hasznukból (ami nevezetesen *Africai Vészt*,
és *Karthágónak* ekkori Nagy-batalmú Királya)
maga mind a két életének vége felé lévén; ugyan-
azért a Rómaiaknak meg-rontásokra elégtelen-
is; *Ammon*-Istennek Otárához vitte fiát *Man-
nibalt*, és arra Otet-esősen meg-vakúttatva:
hogy a várhozott Rómaiaknak Örökös Ellensége
lésszen, és a Birodalomnak el-vesztetett rész-
it azoknak ragadozó kezűkből nem-melőlőbb ki-
veszi. Mind-ezeknek be-töltésére nem-is ké-
sedelmesküldött *Mannibalt*.

Hogy a Rómaiakat kezdendő hadnak okot
adni láccattasson; Seregének erejét Spanyol Or-
szágbaivezette, mellyel Sagantum Városát kö-
rül-kerítette, meg-is-szilotta.

Ez a régi, gazdag, és emberképet-tudó
nagy Város, Frigyesse vala ekkor Rómának;
de

de egyszer-s mind szomorú emléközete: a' Szerencsétlenségnek. Midőn Rómának barátságában bizodalmasan nyugodott; akkor kohászoltak ellené a' Púniai cigányok. Azt Hannibal (hogy, békesség rontva, Olasz Országot megnyissa, és az országra bele szállhasson) el-tökéllötte a' földúlásra.

Ad Frigyes Szövetség szent dolog, vala mindenkor az igaz szívű Rómaiak előtt. Ugyan-azért: ama' Társ-Városnak meg-szálltáról vévén a' sebes híreket; előttök csudálatos, és szinte hihetetlen dolognak láccatott: hogy a' Púniai Nép, melyel békességet kötöttek, minden ok nélkül földámadgpon, és nem magát Olasz Országot; hanem Saguntumot, annak frigyessét, ostromolni kezdé. Tanakodni kezdettek tehát: mi cévök ügyének. Meg-állapodtak abban: hogy Segyverkez ne nyúllyanak; hanem Hannibalnak erőszakoskodásáról törvényesen panaszkodogjanak Kártágóban a' nemesebbek előtt. De régi mondás, igaz-is:

Dum Romae consultatur, Saguntum expugnatur.

Még Rómában Tanács esett, addig Saguntum ostromoltatott el-esett.

Mert midőn Rómában így hánták-vetették a' Tanakodásokat; már akkor kilencedik zholuapra sáradozott szegény Saguntum. Tűzzel-vassal, moztosokkal, fegyverekkel és éhséggel vitták és ostromolták falait az igazságtalan Pénusok.

Lát-

Látván pedig a' *Saguntum*iak : hogy *Rómából* semmi segítség nem érkezne; azokhoz való hitetlenségük; dühösségre változott. A' Városban taláhtatt minden fát, deszkákat, padlatokat és gerendákat a' piac közepére hordván; azokat meg-gyújtották, melyekbe osztán magokat (minden kineveikkel egygyütt) belevetették, el-is-égették.

Csak hamar *Saguntumban* termettek osztán a' *Római* követek, és *Hannibalt* (ennek a' nagy méltatlanságnak gyalázatos Szörzőjét) kérdőre vötték a' Város' házában. De ő (alattomos hamisságu lévén) csak vonyogatta vállát. Semmi egyenes feletet nem adott. Ekkor *Fábius* (Lásd a' 297-dik Tanácsnokot), a' Követségnek feje, minek-utánna meg-kérdezte *Hannibalt* : a' feletet adásban mért késedelmeskődni? hozzá-adta azt-is : hogy ő kebelében *Hadat* és *Békességet* hordozna; e' kettő közül melyiket akarnak a' *Pénusok*? Erre mind-nyájan *badat* kiáltottak. Nő (úgy-mond) *hadat* öntök-ki tehát kebelemből. Ezzel a' Város' házának közép hejére menvén, ki-verte Hoszsácscsának minden ráncjait; és úgy-teccött szeme' szikráiból : mint-ha a' Város' házának széles padlatjára valójában tízes *hadakat* szórogatott volna.

E' volt a' *Had*' elejének ki-menétele. De, mint-ha a' *Saguntumi*aknak utolsó átkozódásaik, melyeket magok' meg-gyilkolásokban, abban az

utolsó tűzben, az eget felé szórtak, bosszú-
állásokért kiáltottak volna; meg-megragattattak
az Ég-beliectől. Mert, ha a' következő dol-
gokat fontolóra vöszsük; elég tövödött az ő
lelköknek *Olasz Országuk* ki-pusztulásával,
*Afrika*nak ki-raboltatásával, azoknak a' Királyok-
nak és Vezéreknek, kik ezt a' hadat viselték,
szomorú halálokkal.

MÁSADIK RÉSZ.

Négy jeles veszteségek.

Minek-utánna a' *Puzia* tűznek ama' szikrája
a' *Spuryoloknál* föl-lobbant; és a' *Rómaiak* ellen
intéztetött. Isten' nyila *Saguntumba* bésütött;
evvel a' föl-gyulladásal meg-nem-elégödven an-
nak kén-köve; egy szem-pillantatban az *Alpe-*
sekre (32); osztan azokról a' messz lepte havak-
ról

(32). Ennek-előtte az *Alpesek*, azok az irgalmat-
lan nagy hógyek; melyek (a' miat' ez-előttis mon-
dám) *Francoja*-Országot *Olasz*-Országtól el választják
által-hághatatlanokkák tartattak. Leg-első volt (a'
Világ' tudtára) *Hannibal*, ki a' kő-sziklák közé ece-
tet' öntetött; és minek-utánna porhanyókká tötte
a' köveket; útát nyitott a' le-szálló Seregnek. Mond-
gyák; hogy most-is szembe tűnik *Hannibálnak* ez a'
rettentetes munkája.

ról (mint-ha valósággal az Egekből hullott volna le-felé) Olasz Országának elejére, és mint egy fejeére le-csapott.

Az első Menny-dörgés *Pádus* és *Ticinum* között hallatott. Itt verte-meg *Hannibal* azt a Vitéz Tanácsnokot *Publius-Kornélius-Scipiót*, és annak egész seregét el-széjjesztötte (Lásd a 301-dik Tanácsnokot). Maga a Tanácsnok-is (nagyon meg-sebestülve lévén) elevente jött volna az Ellenség kezébe; ha ennek fia *Publius* (ki ekkor, gyermeki esztendeiben lévén, anyja alatt tanulta a Vitézséget) őt meg-nem-szabadította volna. Ez a Fiú lesz az-után az a Nevezetes *Scipio*, ki mostanában *Afrika*nak vesztére nevededik; és annak meg-rontásából szörözni fogja magának az *Afriai* nevet.

A második vesztesség *Trébia*-nevezetű folyó víznél esött *Publius-Semprónius-Tuditánus*nak Tanácsnokságában (Lásd a 302-dik eszt.). Róvás *Hannibal*, hideg, és havas éjtszakára találván; minek-utánna Seregét a tűz-rakásnál meg-melegítötte, és olajjal meg-kenettette: csudálatos dolog! ojjan emberek, kik Dél-szakról (a Napnak sokkal tüzesebb lak-hejjeről) idáig jötenek; magok teljökkel éltek; nyertesek is löttek a *Rómaiak* ellen.

A harmadik vesztesség *Traximennek* nagy tavánál történt, *Flaminius*nak Tanácsnokságában (Lásd a 307-dik eszt.). Itt a *Puniai* Császárság-

ságnak új mesterségét látták. Mert: a' tóvalköddel, és az iszapokban - termött magas Re-kettyékkal el-rejtetött *Puniai Lovagok*, a' *Rómaiaknak* hátúljokra kerülven, őket minden peregúttystúl le-törlötték. Nem panaszkodhat-tak pedig a' *Rómaiak*: mint-ha Isteneiktől el-hagyattattak volna. Mert a' vak-merészségű *Tanácsnoknak* követközendő veszedelmét elég-kép-pen ki-nyilatkoztatták, a' *Zászlóra-csömbelödzött Méh-rajok*; ketrecjök-ből ki-jönni-nem-akaró *Sasok*, *Magában-is* a' *Harcban föld-indulást* érzöttek; ha csak ezt, vagy a' *Lovagoknak* sebes nyargalásaik, vagy a' *Fegyvereknek* erős moz-dulásaik végbe-nem-vihették.

A' negyedik, és szinte örökös veszedelem *Kannánál* volt, *Apúliának* egy nemtelen kis fa-lujánál. Semmit abban-nem-hagytak a' szegény *Rómaiak*: hogy *Hannibálnak* férfi-módon ellene állyanak. A' két leg-vitézebb, s-egyszer-is-mind leg-szerencsésebb Völt-tanácsnokok közül, Ö-regebb volt *Markus-Émilius-Paulus*. Ifjabb pedig és amannak alája vettetett *Kajus-Terencius-Varro*. Ezek pedig *Lovag-mesternek* *Lentulust* választották, kinél akkor jobb *Katonát* nem láthatott *Róma*.

De ennek a' *Római Tábornak* el-veszttére mindenek össze-eskünni láccattartak. Ellenök hadakozott a' *Föld*, az *Ég*, a' *Nap*, maga *Hannibal*, egy szóval: az egész *Természet*.
Mert

Mert meg-nem-elégödvén azzal a' *Puniai* kiráj: hogy a' *Rómaiak* közül hozzája ugrott *Üzbéköket* (*Transfugas*), barátság színe alatt (hogy meg-büntettessenek), vissza - küldötte (hazudott benne : mert ezek osztán a' *Rómaiakat* hatúlról kaszabálták-lé), a' széles mezőnek tulajdonságait-is ki-kémeltette: tudni-illik: hol lönne a' napnak leg-nagyobb he vessége? hol lönne a' leg-több por? Észre-vötte: hogy *Eurus*' szele nap-keletről fújna, és amazoknak szemök közé csapná a' porokat; úgy röndölte-el maga' Táborát: hogy mind-ezeket a' *Rómaiak* ellen fordítaná, éppen úgy: mint-ha kezében lönne: az ég: hogy annak szelével, porával, hevével sanyargatná a' *Rómaiakat*.

És valóban mind-ezekkel ellenökre élt. Nem csuda: hogy a' *Rómaiak* két Tábor-t vesztettek-el; és hogy az el-estteknek számokat negyven-ezerre mondták. Még ezeknél többen-is veszhettek-vólna-el; de maga *Hannibal* (meg-könyörülván a' *Rómaiakon*): Fiaim! (úgy-mond), ne vágjatok többet.

A' Tábornokok közül a' Fiatalabbik *Varró*: a' Csata-piacot el-hagyta, el-is-illantott. Kik felölle jót akarnak mondani, el-illantásának okául azt mondgyák: hogy a' következő nyereség felől kétségbe nem esett, 's-azért-is ment-légycn-el: hogy az el-szórtt katonaságot ismét össze-szödjye, és egyenesen *Hannibal*

L

el-

ellen kerítettse. De mondgyák: hogy *Émilius-Paulus* szégyőnlötte annak el-illantassát, meg-is-siratta a' nagy kár-vallást.

A' véres csata után *Lentulus* lovag-mester egy kőszikla mellett nyargalván; Szemre-vötte annak tetején *Paulust*, nagy sebei miatt pihenve. Hozzája így kiáltott-föl: Íme az én lovam Tábornok! Tégödet e' mái esetben leg-ártatlanabbnak mondhatni. Még erőd van, gyere-le; üllő-föl a' lóra, és tüdd azt: hogy baldlod gyászosabbnak ne tegye a' veszedelmet. Mert ezen kívül-is elég van Sirásra való.

Erre *Paulus*: ember vagy (úgy mond) édes *Lentulusom*. Ez-után-is a' légy. Mind-az'-által: vigyázz magadra: ne-bogy eme' rajtam-való könnyű-rületességöddel az üdőt vesztegeds. Nyargally hamar Rómába, és mond-meg az Atyáknak: bogy a' várost (a'-mint csak töllök ki-telbetik) embörül meg-erősítették, és, minek-előtte az ellenség oda érközik, mindenekkel készen lögyenek. Mond-meg különösen *Kvintus-Fábius* vólt Tancsnoknak: bogy parancsolatjait jól eszömben tartotottam. Tudtam azokkal ennek-előtte élni, mostanában pedig meg-balni. Te pedig, édes *Lentulusom*! bagygy engömet Vitéz katonáimnak ezen tetemeik mellett ki-műlnom, ne-bogy úgy hallyak-meg, mint el-illantott. És Tábornok társamat (a'-ki engöm' gyalázatosan el-bagyott) bé-vádolni kényszeríttsem. Ekkor *Paulus* meg-

meg-hólt. *Lentulus* pedig (parancsolatja szerént) *Rómába* vissza-lovaglott.

Hogy a' *Rómaiak* közül sokan vesztenek-el; jele az a' vér, melyel *Aufidus'* fojója fenékgig meg-vörösödött. Jele az-is: hogy két mérővel küldettek arany gyűrűk (33) *Karthágó'* várossába. Minő illetlenség volt ez: midőn a' Lovagi méltóságot köből-számra mérette *Hannibal*? Mind-ezeken fölül: *Vergellus'* Vízén (hogy serege hamarébb által-mehessön) a' levágott *Rómaiaknak* testjökből hidakat csináltak a' *Pénusok*.

HARMADIK RÉSZ.

S z e r e n c s e - f o r d ú l á s.

Nincs bizonyosabb annál: hogy az a' szerencsétlen nap, melyben *Hannibal* kiráj *Kánnándl* le-törlötte a' két hadi sereget, utolsó napja lött volna a' *Római Birodalomnak*, és hogy *Hannibal*, öt napok alatt, *Kapitóliumban* vacsorálhatott volna; ha (a'-mit felölte ama' *Puniai Atterbal'*, *Bomilkárnak* fia, nyilvánosan mondott)

L 2

úgy

(33). Arany gyűrűket csak a' Lovagoknak szabad vala viselni. Iancat-is ki-teccik: hányan vesztenek-el *Kánnábas*.

úgy tudott volna a' Győzedelömmel élni, a'-
mint tudott győzedelmeskődni.

De *Káma* mellet szerencse'-fia lévén; tovább menni nem iparkodott. Őtet, vagy az uralkodandó *Rómának* Szerencseje, vagy maga eszének különös hibája, vagy *Karthágótól* elidegönödött *Istenek* éppen más dolgokba avaták. Mert: a' mely győzedelömmel mértékletősen élnie lehetett, abban zabálni kévánt. Ugyan - azért: el-hagyván *Róma* felé az egyenes utat, le-telepődött *Kampániában* és *Kalábriának Tarentoma* tájján, holott mind tábora, mind maga el-puhúlt.

Igazán mondták azt az akkori Írók: hogy *Hannibálnak* a' *Kampániai Kápua*, *Apúliai Káma* vala: mert ime azt a' nagy Vezért, ki az *Alpesek* bércein fáradhatatlan; másutt irtóztató vala; *Kampániában*-el-töltött henyélő napjai, és meleg Vizeivel gyönyörködtető *Bájának* fürdői el-gyöngítették.

Ellemben a' meg-győzettetött *Római Vitézek*, a'-mennyire lehetett, eszökkel élven; mind halottaikból föl-támadni, mind magokhoz térni láccattak. Nem vala ekkor semmi fegyver *Rómában*. Ugyan-azért: a' templomokba menni kényszerítették, és onnatt kölcsön-vőnni azokat a' ládsákat, mellyeket az *Isteneknek* kezeikben hejheztek az előbbeni Vezérek. Nem találkozott semmi ifúság *Rómában*, kiket

az

az új hadra kényszeríthettek volna; mit cselekedtek? a' szolgákat esküdtették-föl, és katonáknak tötték. Ki-ürülvén a' kincs-tár; a' hadat nem fojtathatták; hát ezt hogy hozhatták hejre? Az Öregök, a' Vólt-tanácsnokok, a' Főemberek mind össze-hordották vagyonjokat. Semmi aranyat magoknál meg-nem-tartottak, ki-vévén a' nyak-szorítókat, és a' gyűrűket.

E' példát a' Nemesek-is követték. A' Nemesek után a' Polgárság-is adakozó leve. Egy szóval: még *Marcellusnak* Tanácsnokságában (Lásd a' 309-dik Tanácsnokot), alig voltak elégendők a' jegyző Táblák, az Írászoknak kezeik: hogy azokat a' Vagyonokat le-írják, melyek akkoron egybe-hordattanak.

Hát még: a' Tisztségekre-való választásban, minő szorgalommal voltak a' Választók! Leg-első volt a' leg-érdemesebb. Az Öregöktől Tanácsot kértek a' fiatalok, midőn a' Tanácsnokoknak választássokra jöttek. Az Öregök se vetették-meg a' fiataloknak javallássokat. *Hanniballal* (ama' ravaszsággal-győzedelmesködő ellenséggel) nem csak firfiségjöknek ki-mutatással; hanem tanácsjoknak elő-adással-is költött hadakozniok.

Végtére: az Isteni röndölések-is meg-könnyörülhettek a' kár-vallott *Rómaiakon*. A' Vissza-tért, és (hogy úgy mondgyam) a' zöldelő Birodalomnak első reménsége az a' *Fábius*

Tábornok vala, ki, *Hannibal* ellen, hogy ötet meg-nyerhesse, új hadi-mesterséggel élt: tudni-illik a' *Nem badakozással*. Ettől vötte Ő azt az új, és az akkori köz-jónak hasznos Vezetéket: *Késedelmesküdő* (*Fabius Cunctator*). Elég nagy dicséret az-is: hogy ötet a' Nép *Birodalom*' *Pais-sának* nevezte.

Ez a' *Késedelmesküdő* Tábornok tehát úgy húzta-vonta *Samniumon* *Hannibalt*; az-után a' *Falernusoknál*, és a' *Gaurusok*' ligetjőknél úgy esalogatta: hogy, a' ki a' *Római* fírfiséggel meg-nem-törődhetett; Az, *Fabiussnak* késedelmeskü-déssével, porrá törtetett. Mert osztán: midőn *Klaudius - Marcellust* Tábornoknak rőndölték, már a' *Római* újjonc - katonák *Hanniballal* meg-ütközni mertek. Ez a' merész Tábornok közel-mere - menni hozzája. Nem csak ezt tőtte; hanem ki-is-verte *Kampaniából*, és így *Nóla* Varossát a' meg-szállástól föl-szabadította.

Midőn *Marcellus* után *Semprónius-Grakbusra* bízták a' Tábornokságot; már akkor ötet üző-be-is-vőnni merészlőttek a' *Római* újjoncok; pedig úgy: hogy a' Szaladó Kirájnak mindenütt nyomába vólnának: noha azt: hogy oly hatalmas kirájt szolgák által köllene üzettetniök, igen szegénylőttek. De mire nem viszi az embert az el-tűrhetetlen inség! Mind-az' - által: mivel ama' vitézküdő szolgák magokat emberül visel-

viséltek; nem csak szabadok; hanem *Római Polgárok*-is löttek.

Nehéz ugyan el-hinni, de még-is bizonyos; hogy a' *Rómaiak*, ily sok nyomorúságok között, kétségbe nem estek; hanem inkább mindenkor nagyobb szívvvel nagyobb lélekkel iparkodtak. A' mi több: ily borongós, ily szerencsétlen időkbén (midőn *Olasz*-országnak megtartássáról - is kételkedniök kellett) több felé is merészlöttek nem csak nézni; hanem nyúl-*ni*-is. Mert: midőn még *Kampániában*, és *Apúliában* nyakokon volna a' kegyetlen ellenség; és már-is fél-*Olasz-Országot Afrikához* csatlot-ta; ugyan ezen időben, *Siciliában*-is, *Sardiniában*-is, *Hispaniában*-is hadakoztanak; és így színte az egész Világra el-terjedőtfegyverjüket mindenüvé küldötték.

Sicilia ellen *Marcellust* ründölték, mely-is magát nem sokára meg-adta: mert, egy városnak le-omlottával az egész Sziget le-csöndösülhetött. Az a' jeles *Sirakúza* (annak az el-pártultt *Hieron*-kirájnak lak-beje) noha *Arkhimédésnek* (ama' nevezetes Tudakosnak) eszével, és mőztonjaival védelmeztetne; még-is, *Marcellusnak* ki-teccő vitézsége-által, végtére el-nyomat-tatott. Hármazs kö-fala, ugyan - annyi vára, a' Márványból-építettött Rév, és *Aretúznak* nevezetes csurgója, annyiban használhattak neki:

L 4

hogy

hogy a' meg-győzöttetött Várost, azon említett ékességjei miát, talpig le-nem-rontatta *Marcellus*.

Grakbus *Sardinia* ellen rőndölték. Nem használhatott ennek a' Szigetnek se a' Nemzetnek iszonyúsága, se ama' bolond bögyeknek (mert azokat, melyeken köröszkül-kölletött a' *Rómaiaknak* menniök, annak nevezték) szörnyű magosságok. Kegyetlenkődött ugyan *Grakbus* a' többi Városokon-is; de *Kalarist* (a' Városoknak, a'-mint a' *Sardíniaiak* mondgyák, Városát): hogy a' nyakas és a' halált-meg-vető ellenség leg-alább Anya-Várossának omladékján bússillyon, földig le-rontatta.

Hispaniába küldötték *Publiust* és *Knéjust*. *Scipió* vőlt mind-a'-kettő. Erőssen hadakozván a' *Pénusok* ellen; szinte az egész *Tartománt* kezeik közül ki-vőtték; de, a' *Puniai* ravaszságnak oroszkodássa által, ismét el-vesztőtték, nagy kárával ugyan az ellenségnek (mivel a' *Puniai* vagyont tüzzel-vassal el-emisztőtték); de magoknak nem kisebb veszteségjökkel. Mert: *Publiust* (midőn a' Tábornak ki-jegyzésében foglalatoskodott, és magára, méj gondolatjai miát, nem szemessen vígyázott) szerencsétlenül meg-lőtték. *Knéjst* (*Publiusnak* Test-vérjét), midőn a' *Torönyba* azért ment: hogy ott: az ellenségnek táborát jobban ki-vő-

vöhesse ; ugyan-csak abban a' Toronyban meg-
égették a' gonosz *Pénusok*.

NEGYEDIK RÉSZ.

Afrikai Scípió.

Mind atyjának *Publiusnak*, mind atyja' Test-
véreinek *Knéjusnak* meg-boszszulássára küldettet-
vén ama' *Scípió* (Lásd a' 311-dik Tanácsnokot)
kinek osztán *Afrikai* nevet adtanak (34) ; azt a'
katonás, és, mind embereire, mind fegyvereire
nézve, nemes *Hispaniát*, az ellenköző Tábor-
nak mint-egy Mag-tárját, *Hannibálnak* Oskoláját
(a' *Pirentumi* högyektől kezdvén, egészszen
Herkules' oszlopáig ; ide értvén a' tengört-is)

L 5

a'

(34). Meg-kölli a' *Nemet*, osztán a' *Nemzetet*,
végtére a' *Nemzetséget* különböztetni. — A' *Nemet*
egy valami nagy ember szörzi, ki különös szembe-
tűnő maga viseletével el-híresődik, és magát arra
méltónak jelentötte : hogy emléközetje fiaiban, Uno-
káiban, és Utóiban éllyen. Illyenek voltak a' *Ró-
maiaknál* ezek a' Nemek : *Kornélius*, *Fápius*, *Valé-
rius* 's-a'-t. kik nemes embereknek azért mondattak :
mert magok után hagyták azt a' *Nemzett* fiakat,
Unokákat, Utókat, kiknek hasonló-képpen nagyok-
nak lönniök költött volna. A' *Nemnek* nevé (úgy
mint *Kornélius*) *Vezeték-névnek* mondották a' *Ró-*

ma-

a' *Pénusoktól* szerencsésen vissza-vőhette ; nem tudni: hamarébb-é ? avvagy könnyebben ? Hamarságának elég tanúja a' négy esztendő ; könnyűségének az a' Város, melyet mely napon megszállott, meg-is-vőtt. Es az a' történet *Afrika* meg-vővendőségének jövendőlése vala : mivel ez a' Spanyol-Ország *Új-Karthágó* oly könnyen kézre-kerülhetött.

Nincs annál bizonyosabb : hogy ennek az Országnak hamar meg-vevését *Scipiónak* kegyesége, és gyönyörű maga' viselete siettette. Mert a' Gyermekeket, és a' különös-ékességű Leányo-

mainak, valamint mi-is annak nevezzük Országunkban a' *Battyányi*, *Eszterházi*, és több e'féle Nemetet. — Valamint nekünk, a' *Vezeték* neven kívül, *Köröszt* neveink vannak, úgy voltak a' *Rómaiaknál*-is, melyeket *elő-Neveknek* mondtak (*Praenomina*). Lásd a' könyvnek végén az Első Szerzeletben az *Elő-neveket*. A' második Szerzeletben a' *Vezeték-neveket* — Az elő-neven, és *Vezeték*-neven kívül, voltak még a' *Rómaiaknál* *mellék-nevek*, néha kettő-is, három-is. Ezek két félék voltak : Vagy különös házi történetből ragadott valakire, úgy-mint *Kárius* Nemzetére a' *Fagas*, *Líviusára* pedig az *agyras* : mivel nagy fogaiak váltanak. Vagy hadi történetből adott reájok, ha valami Várost vagy Országot el-raboltak. Ugy volt *Kornélius* nemzetben az *Afrikai* mellék-név : mert *Afrikát* a' *Római* Birodalom alá vőtte. A' *Római* *mellék-neveket* lásd a' Szerzeleteknek har-

ma-

nyokat' (minek-előtte szeme' eleibe eresztötte volna) vissza-adatta a' szemtelen ajándékozónak: ne-talán-tán azok' szüzességjöknek tökéletességéből, leg-alább szemeivel, el-csípne valamit.

Noha ezekben az üdőkben sok tartományokat hódítottak - meg a' -Rómaiak; de, a' -ki Olasz-országnak belljében hájat eresztött, azt a' Hannibalt belőlle ki-nem-tudhatták. Oka ennek az vala: hogy az Olasz-Országi rossz Hazafiak Hanniballal tartottak. Ez a' leg-gyorsabb

Ve-

madikán. — A' Nemből-eredtek tehát Nemzeteknek mondatnak; a' több Nemzetnek össze-tétele Nemzet-ségnek mondatik. Ezek az elő, vezeték és mellék nevek föl-talaltatnak mostanában-is a' Magyaroknál és Dedkoknál: ime:

Alexander Kapjon Karolinus Pacificator.

Sándor Kapjon Károly a' Békész.

nem deákosan, hanem magyarossan írván:

Károlyi Kapjon Sándor a' Békész:

íten

Sándor az elő-vév (mert a' köröszi-nevet utóbbra tésszik a' Magyarok). *Kapjon a' Vezeték-név*: mert ő' volt a' Nemnek szörzője. *Károlyi és Békész* mind a'-kettő *mellek-név*. *Károlyi* azt téssen: hogy a' *Kapjonok* közül *Károlyba* tötte Uradalma székét. *Békésznek* mondatik: mert a' *Magyarokat* ő' békéltette meg a' Császárral.

Vezér *Olasz* erővel állott a' *Rómaiak* ellen; és így sok fiak hadakoztak magok Atyjok ellen.

Noha egész *Olasz* Országból ki-nem verhettek *Hannibalt*; sokat el-vőttek még-is őtölle. Viszsza-tére immár *Tarentom*, vissza-tére *Kápua*- is, lak-héje, és szinte második házája *Hannibálnak*. Fő-képpen *Kápuának* el-vesztését úgy szívére vőtte a' *Puniai* kiráj: hogy azt *Rómának* le-törlésével akarta ki-pótolni. Ugyan-csak töreködött-is *Róma* felé; mely rettenetességet hallván a' *Római* Polgárok, nagy vitások közöt azt kiáltották: *Hannibal a' kapukon* (*Hannibal ad portas*).

Méltó volt ekkor a' *Római* Nemzetség: hogy a' Városnak birodalmát meg-tartsa. Méltó volt minden teremtésnek szánakodására-is, csudálkozására-is. Utolsó inségekre jutván; magát el-nem-hagyta. A' mi leg-csudálatosabb vala az Öregökben: *Rómáról* szorgalmatoskodván, *Kápuát* el-nem-folejtették. A' Tábornak egy részét *Appius*-Tábornokra bízván, *Kápuában* hagyták. A' másika (*Flakkusnak* vezérlesse alatt) *Hannibálnak* elejébe állván, a' Várost védelmezte. És így: mind a' közel, mind a' távul-lévőkkel egész erejükből hadakoztanak.

Az emberi erőn kívül, a' Természet-is el-lene állott a' *Puniai* Vezérnek. Midőn (a' harmadik Oszloptúl) *Róma* felé siettetí Táborát; minden mozdulására oly iszonyító Főrtetegök

tá-

támadtak, oly kegyetlen: Záporok-is hullottak: hogy szinte egész Serege el-mosatótt. Azt-is mondták a' kegyesebb Öregök: hogy a' Város' falaitúl, és Kapitólíumnak leg-szentségesebb Várátúl és Templomátúl isteni erővel láccattatott légyön el-öldalítva lönni a' kegyetlen - indulatú Hannibal.

Engedett tehát a' Puniai Kiráj. És, minek-utánna a' Várost, melyet szinte imádott, minden meg-illetés nélkül ott hagyta; *Kampániá-nak* gyönyörű mezeire vissza-tért.

Csekejség ugyan magában; de a' Római Nép' nagyságának meg-vittatására elegendő az: hogy azokban a' Napokban, melyekben a' Város meg-szállva tartatott; az a' Mező, melyen Hannibal-nak tábora le-telepődött, árúba bocsáttatott Rómában, és, végtére kótya - vetyéltetvén, Vevőre-is talált. Minek-utánna a' Városnak ezt a' nagy bizodalmát a' Pénusok meg-hallották; szinte el-vesztötték minden kedvöket. Mind-az'-által: a' Rómaiakat Hannibal-is követni akarván, kótya-vetyéltette a' városnak Pénz-váltó Házeit; de nem csak vevőre, de ki-kiáltóra se találhatott. Ezeknél több csudálatosabbak-is történtek: melyek Rómának következő-bóldogulását jelenteni kezdték.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Azdrubalnak mozgása.

De mind a' fírfiséggel, mind az Isteni rön-
dülésnek annyi kegyelmezéssével semmire se
mehettek a' szerencsétlen *Rómaiak*. Mert íme *Az-
drubal* (*Hannibálnak* Testvére), meg-hallván
bátyjának *Kápuából* el-verettetéssét; annak segít-
ségére új Táborokat szőrzött; és, *Olasz Ország-*
nak végére, ki-szállította a' hajóból leg-erő-
sebb seregét. A' hadnak új sújjával fenyegette
a' *Rómaiakat*.

Az bizonyos: hogy: ha *Azdrubal* össze-
kapcsolhatta volna magát *Hanniballal*; egész
Olasz Ország vég-képpen el-temettetött volna.
De *Livius-Salinátor*, egy Vitéz Tanácsnok (Lásd
a' 317-dik Tanácsnokot), akár minő végét lássa az
ütközetnek, közökbe vetötte magát, és *Az-
drubalt* ugyan talpig le-rontotta. *Liviusnak* sze-
rencséjére, *Róma* felől éppen ekkor érkezött
Klauidius - Néró, a' másik Tanácsnok, kivel egy-
be-csatolván seregét, a'-mi még a' tökéletes
győzelemből hátra-maradott; úgy el-végez-
ték ketten: hogy *Azdrubalt* le-vágták, *Hanni-
bal* pedig erről az ütközetről semmit se tudott.

Az-is bizonyos: hogy minek-utánna ezt a'
Csatát *Hannibal* meg-hallotta; és testvérjének
fejét (melyet néki a' *Rómaiak* által-verettek)

ma-

maga' szemeivel látta, meg-is-könyvezte: el-ál-mélkodva e' szavakra fakadott: *Már látom Karthágónak alább-szállását.* E' volt annak a' *Puniai Kirájnak* első Vallás-tétele. Úgy-is teccött: mint-ha *Karthágónak* nem sokára következhető veszedelmét előre meg-érzötte volna.

Immár valóságnak tartották azt-is a' *Rómaiak*: hogy *Hannibalt* (magának Vallás-tétele szerént-is) meg-löheessen győzni. Föl-ébredött tehát a' Katonaság; és, az előbbeni szerencsés esetnek bizodalmával föl-fülvén, azonn kezdőttek gondolkodni: hogy-hogy löheessen ezt a' leg-kegyetlenebb ellenséget nem itt *Olasz Országban*; hanem maga' *Áfrikájában* meg-verni. Ezt pedig szerencsésen ki-is-találhatták.

Publius-Kornélius-Scipiónak vezérlesse alatt, a'-mint csak löhetött, alattomban *Áfrikába* hajózott a' *Római katonaságnak* nagy részsze. Ezt azért cselekedték: hogy elsőben *Olasz Ország*nak ki-pusztíttassát *Áfrikának* ki-rablássával bosszúúlhatnák-meg; másádszor: hogy azt a' nyakas *Hannibalt* valami-képpen *Olasz-ország*ból ki-csalhassák, és *Áfrikába* által-vöhelessék.

El-érvén *Áfrikába* ez a' jeles *Scipió*; leg-is-leg-elsőben *Azdrubalnak* vissza-tértt katonáit, és *Sifaksot* (ki, emezekkel egygyet-értvén, a' *Rómaiak'* ellensége vala) kegyetlenül meg-verte. Azoknak táborjokban sok embereket el-égetött egy

egy ejtszaka, minek-utánna azoknak közepére valami csináltt tüzet hagyíttatott.

Nem immár a' harmadik Oszloptól (mint *Rómát* ez-előtt *Hannibal*); hanem *Karthágónak* falait vitta és ostromlotta *Scipió*. A' Városnak e' véletlen szerencsétlenségét meg-hallván *Olaszországban Hannibal* (ki még ekkor a' *Tartomán* nak nyakán ült, 's-ki-se-akart-menni); föl-szödté sátor-fáját, és egyenesen *Afrikába* evezött.

Nem volt az egész *Római Birodalomnak* nevezetesebb napja, mint: midőn ezek-a'-két, mind-ez'-előtt, mind-ez'-után leg-jelesebb, és leg-hatalmasabb Vezérek (*Hannibál* *Olasz-Ország* nak, *Scipió* *Afriká* nak meg-hodítója) közelebb-jöven tábori jelekkel, és lobogóikkal; magokat a' Taborba el-röndölték, és Vitéz katonáikat az irgalmatlan harcra bátorították.

Minek-utánna mindenek igazán el-valának-készülve; a' két-tábor-között-fekvő szép térnek közepén egybe-jöttek a' két Világ-csudálta Vezérek: hogy (ha löhetségös lehetne) a' Békességnek cikkeljeiről szollanának velősen. Egygyik a' másiknak semmit-se engedvén; ugyan-azért, nyers szavaik után, meg-se-békélhetvén: el-hallgattak mind-a'-ketten; meg- is - állottak. Egyenlő csudálkozással nézett egygyike a' másiknak szikárát-hányó szemébe. El-fordultak az-után, és meg-suvatták a' hadi Trombitát. Ezzel a' vérerengző Csatát el-is-kezdötték.

A'

A' Vagdalkozásoknak szörnyűségjüket előhozni lehetetlenség. Elég azt mondani: hogy (mind-a'-két Vezérnek szájak' vallásából) se a' tábornok eszesebben el-röndölni; se erősebben hadakozni men lehetött. Ezt hirdelte *Scipio Hannibálnak*; *Hannibal Scipiónak* vitézzei felől. Engedni kellett még-is *Hannibálnak*. Az ekkori Győzelemnek bére *Afrika* lett; *Afrika* után az egész Világ.

HATODIK RÉSZ.

Macedóniai első had.

Híres *Karthágónak* el-estte után; senki se szégyöllhetette, ha meg-nyerettetött. *Afrika* után elsők voltak a' *Macedonok*, a'-kik meg-hódultak; pedig olyan Nemzet, mely uralkodni szeretött. Ellene-föl-vött hadnak oka az vala: hogy Második *Fülöp*, *Macedóniai* király (*Hannibálnak* barátja), meg-támadta *Athénát*, *Róma*' frigyessét. Segítették őket a' *Rómaiak*, főképpen *Fülöpnek* azon tökéletlenségére bosszszonkodván: hogy nem csak az Oltárok, hanem a' *Sírok* ellen-is kegyetlenkedött. Mert: már ekkor annyira ment a' *Római* méltóság: hogy a' Nemzetsegeknek Kiráijaik, Vezérjeik, Népeik; és Nemeik segítséget kérnének a' *Római* hatalmasságtól.

M

Első-

Elsőben tehát: *Levinus*nak Vezérsége alatt, az *Ióniai* tengerre szállott a' *Római* Sereg-hajó; és *Görög* - Országának minden partjait, diadalmi módra, össze-nyargalta. Előre küldötte *Siciliának*, *Sardíniának*, *Hispaniának*, és *Áfrikának* hajóit. Nyilvános győzedelmet-is ígért az a' *Borostyán-fa*, mely *Levinus*' hajójának éppen az orrában nevekűdött.

Hát még! a'-miről nem-is gondolkodtak a' *Római*k, önként segítették őket *Rómus*-szigetjének hajós népei. Önként segítette őket *Attalus*-is, a' *Pergamén*ok' kirájja.

Ezekkel a' véletlen Segédekkel, a' tengerökön mindeneket el-pusztított *Levinus*. Néki ment ostán *Fülöp*nek, kit kétszer győzött-meg; kétszer szalasztott meg; és ismét kétszer foglalta-el mindenét, a'-mit a' Táborba hordozott.

De mind ezek nem láccattak a' *Macedon*ok előtt olly irtóztatóknak lönni; mint azok a' sebek, melyeket nem nyilakkal, se nem högyös-törökkel; hanem széles lándsákkal, s-még sélesebb-vasú dsidákkal hasítottak a' *Római*ak; és, holttok után, a' *Görög*öknek fül-mészárlott testjökön utálatos képpen láccattak.

Levinus után, *Flaminius*ra bízattatott a' vezérség. Ez a' *Kbádon*oknak járatlan högyjökre az *Auxon*oknak-meredeken-le-fojó vizökre, és a' *Macedon*oknak leg-belsőbb részszőkre eresztötte a' *Római* sereget. A' bé-érkezés Győze-
delem-

delemnek tartatott. Soha ez-után vereködni nem mert *Fülöp*-kiráj; fő-képen : *minék* - utánna a' *Kutya*-fői domb mellett (*Kinokéfalos*) egy, és így se igazi harcban végső képpen el-nyomat-tatott. Ennek a' Vezér nem csak Békét; ha-nem Országot-is adott.

Végtére (hogy a' *Rómaiknak* ellenségjeik ne-lölessenek) *Thébát*, *Eubólat*, és *Nábis* alatt nyughatatlankodó *Lacedemóniát* meg-fenyítötte *Flaminius*. Ezeken-fölül : *Görög*-Orságnak régi álladalmát vissza-engedte : tudni-illik : hogy tör-vénye szerint éllyen, és régi szabadságában maradgyon.

Nagy öröm, nagy vígasságok valának ezek-ért a' *Nemeusi* Játék-színekben. *Flaminiusnak* ezen barátságos tetteit szerte-széjjel danólgatta a' Nép. Veteködtek a' kéz-tapsolásokban. A' Vezér eleibe sok virágokat hántak. Újra, meg-meg-újra kölletött ki-hírdetni *Görög*-Orságnak e mostani szabadságát. Nem-is más-kép' vöttek a' Vezérnek szavát, hanem : mint valami *Fuvorá-nak*, vagy ékesen zengő hárfának köllemetes hangozássait.

HEFEDIK RÉSZ.

Síriai Had.

Az első Macedóniai had után, menten következött a Síriai, Antiokkus ellen. Úgy lehet gondolkodni: mint ha a Szerencse (föl-tött szándékkal igazgatván mindeneket) Európából Áfrikába, Áfrikából Ásiába vezetné a Rómaiakat. Az okok is úgy adták-elő egy-más után magokat: hogy a Birodalom mindenkoron terjedne, és a Világnak röndre-fektével a Győzedelemnek röndje-is velek egy hajóban evezne.

Ennél, a hírre és lármára nézve, nem volt félelmesebb had. Mert: midőn ennek-előtte a Persákról, és a többi nap-keletiekről; az-után Kserksesről-is, Dáriusról-is vagy olvastak, vagy hallottak valamit, és osztán felőllök gondolkoztak-is: tudni-illik: hogyan vágták-körösztül a járatlan högyeket? minő lármával lobogtatták zászlóikat; azt gondolták: hogy most-is éppen azok az üdök löendének. Ezek a katonaságot nagyon meg-ijesztették.

Ezekén fölül: az égi fenyegetések-is meg-röttentették őket. Mert Kúmai Apolló húzomos nedvességgel izzadott, 's-ennek sűrű csöppeit sok emberek látták. De ezt jóra magyarázták a Jövendölök, azt tartván az egész dologról: hogy

Apol-

Apolló (*Ásádnak* fő-Istene) igen jó szerencsét mutatna a' *Rómaiaknak*, midőn úgy félne: hogy izzadna-is bele.

Nem könnyen látni *Striándl* bővebb tartománt, akár *Vagyonjára*, akár *fegyverére* nézve. De, nagy *Sándornak* halála után, oly gyáva kirájának kezeire jutott: hogy annak se híre se hamva nem lenne ezen üdöben; ha a' *Rómaiak* től meg-nem-győzöttetött volna.

Ezt az elhetetlen kirájt ketten kiszttették a' *Rómaiak*-ellen. *Thóts* az egygyik, *Etóliának* Fejedelmé; ki, a' *Macdonok* ellen, dísztelen társaságot keresött a' *Rómaiknál*; de ezektől me.-vette:ött. A' második *Hannibal*, ki (*Áfrikából* ki-verettetvén) mindenütt katonákat hajhászott a' *Rómaiak* ellen.

Bizonnyára; ha *Antiokbus* (a' *Sirusoknak* elhetetlen kirájok) *Hannibal* tanácscsára reá-állott volna, az-az: ha Ő egész *Ásádnak* ép erejével dolgozhatott volna; nem csak a' veszedelem; hanem *Rómda* az utolsó inség-is beférközött volna. De ez a' gyáva ember (kiráji nevének méltóságába, és új vagyonának temérdökségébe bizakodván) meg-elégődött azzal: sőt kevéjködött-is abban: hogy azoknak a' híres *Rómaiaknak* hadat jelenthetött.

Már ekkor egész *Európa* a' vitéz *Rómaiaknak* birtokokban vala. Követközendő-képpen: *Liximacbia* Várossa-is, mely a' *Rácok* partjokon

építtetött-föl. Ezt a Várost a Rómaiaktól vissza-kérni merészlötte *Antiokhus*, arra az okra nézve: hogy Ő annak tájjékát (mint Eleitől meg-szállított hejséget) örökös szabadsággal bírná. E' vólt tehát első ok arra: hogy a' Rómaiak a' Világnak harmadik részszeré-is ki-terjedgyenek.

Meg-elégödvén tehát azzal az újjonc Kiráj *Antiokhus*: hogy a' hadat meg-indította: minnek-utánna nagy zöndüléssel, és nagyobb lármával *Ásiából* ki-jöve (el-foglalván a' Szigetöket, és *Görög* országnak partjait), mint valami Győzedelmes Vezér, magát a' Dob-szódásra és henyélésre adta.

Leg-is-leg-elsőben: *Euboea* nevezetű Szigetben (melyet a' húzomos földtől egy keskeny tengőr el-választ) arany, és sejem sátorokat cöveköltetött-ki. A' tekervényes vizeknek zajjai között, Fuvorákkal, Hárfákkal, és más e'-féle eszközökkel gyönyörködtette érzékenségeit. Az ékes-szagú piros Rózsákat. (noha téli üdö vala) mindenünnett föl-és-össze-kereste. A' - mi leg-nevezetesebbnek láccatott egy el-vetemődött emberben: hogy, minden alkalmatosságban, egy igazi Vezérnek Szerepjét viselni láccattasson; a' leg-ékesebb Szüzeknek, és Gyermekeknek szödetességében foglalatoskodott.

Ily tulajdonságú Kirájt (kit immár a' Gyönyörüségek meg-győztek, és nyakom hurcoltak)

Élius

Élius-Glabriónak Veszérlése alatt, ugyan-abbán az említett szigeten, meg-támadták a' *Rómaiak*. Az nap *Antiokbus*t, melyben oda érkeztek, kikénszerítették belőlle. Utánna mentek osztán egész addig a' *Thermopildig*, mely hajdan három-száz embernek veszedelmével nevezetős léve. De, minek - utánna itt se merne velők szembe-szállani (noha a' hej az Ő részszeré igen alkal-matos vala); mind a' *Tengört*, miud a' *Földet* a' *Rómaiaknak* engedte. Ezek pedig leg-ottan *Síriának* eredtek.

A' Kirájnak Sereg - hajóji *Hannibálnak*, és *Poliksénidának* szorgalmokra bízattak. *Antiokbus* pedig meg-se-álmodta: hogy Őtet mernék meg-támadni a' *Rómaiak*. De ezeket - is (*Émilius-Paulusnak* vezérlése alatt) egészszén öszsze-szaggatták a' *Ródusi Frigyesek*.

Lúcius-Kornélius-Scipióra, akkori Tanácsnok-ra, bízattatott osztán *Antiokbusnak* meg-aláztatás-sa (Lásd a' 329-dik Tanácsnokot). Ez Test-vér Öcscse vala annak az *Áfrikainak*, ki *Hannibalt* meg-győzte, és most-is Öcscse mellett vala úgy-mint annak *Követje* (35). Ezek egy szív-

M 4

vel,

(35) Kiket a' *Rómaiak Legdtusoknak* mondtak; azokat mi *Küldötteknek* mondhatjuk, és avval kü-lömböztetjük-meg a' *Követőktől*: mert ezeknek hí-vataljuk sok esztendeig tarthat, ott-is maradhatnak,

az

vel, és éppen egy lélekkel el-tökéllötték magokban: hogy *Antiokbusnak* földi Seregét hasonlóképpen meg-rontyák, mint annak tengőri Hájós Seregét el-emíszítették a' *Ródusiak*. Utánna mentek tehát *Meander* vize mellé, és *Sipulus* nevezetű högynek aljában hejhezttették a' tábort.

Csudálkozásra méltó dolog, és szinte el-hihetetlen: minő gyönyörűen-el-röndöltt Táborra, minő Segédjei vóltanak *Antiokbus* kirájnak. Három-száz-ezer a' Gyalogság. Nem kisebb a' Lovagoknak, és a' Kaszás-szekereknek számok. A' Hadi-röndöt (aciem) mind-a'-két felől iszonyú Elefántok erősítették, melyek arannyal, bársonnyal, és magok csontjaikkal fém-löttek.

De

az Uralkodóknál; amazok pedig se valahol nem maradhattak, se sokáig a' hivatalban nem vóltak — A' Küldöttek tehát ezeket cseleködték: **ELŐSZÖR:** Ha a' Vólt-tanácsnokok, vagy Vólt-polgár-mesterek, vagy hadba, vagy valami tartományba küldettek; velek egygyütt mentek a' Küldöttek-is. **MASAD-SZÖR:** Ezeket a' Küldötteket vagy az Öregök választották; vagy, ezeknek engedelmségből, magok az vólt-Tanácsnokok, és Polgár-mesterek. **HARMAD-SZÖR:** Számok közönségesen három vala. Mind-a'-által: ha nagy vólt a' Tartomány, és a' Tisztek-is nagy méltóságúak; a' Küldöttek-is nagyobb számmal vóltak. **NEGYEDSZÖR:** A' Küldötteknek

kö-

De mind-ezek nem használhattak *Antik-busnak*. Az Elefántokat magok' nagysága és te-mérdeksége gátolta-meg a' harcban; hogy ép-pen semmire se mehettenek. Ezen kívül az Eső, mely hirtelen támadott, a' *Persiai* nyila-kat haszontalanokká tette. Elsőben félelemmel löttek meg-telve. Az-után szaladtak. Végtére meg-győzöttettek. Az el-fogott Kirájnak békes-séget, és Országának egy részszét annál örö-mestebb szolgáltatták-vissza, mennél inkább kedvelték: hogy hamar engedött.

Evvel az alkalmatossággal össze-jött *Af-rikai* méltóságos *Scipio* avval a' rőttenetes vi-téz *Hanniballal*. Köz-beszédbe eredvén, meg-

M 5

kér-

kötelességjökben állott I-szer: hogy a' Tiszteknek Másaik legyenek, és azokat mind tanácsjókka-l, mind erejökkel segítsék. II szor: A' csekéj dolgokat ítéletjök alá vöhettké, el-is-igazíthatták: mert a' nagyobbakat magok a' Tisztek forgatták. III-szor: A' Vétkeeket meg-nem-büntethették, ha csak a' Tiszt a' Tartományból ki-nem-ment. ÖTÖDSZÖR; Ez a' hivatal dücsösséges-va-l. Nem-~~csuda~~-tehát: hogy néha a' Völt-tanácsnokok-is a' Küldötségre vá-gyódtak; valamint *Afrikai Scipio*, Öcsce mellett viselte a' Küldötséget. Néha rözséket-is hordoztat-tak magok előtt. HATÖDSZÖR: Ha néha az Ö-regök közül valaki (maga tulajdon dolgában) vala-mejik tartományba ki-rándúlt; az Öregöktől szabad kül.

kérdözte tölle: kit gondolna leg-nagyobb Vezérnek lönni széles e' világon? Felele *Hannibal*: En ugyan ama' *Nagy Sándort*, a'-ki maroknyi embereivel, kevés üdö alatt, annyi sok tartományokat szerencsésen hatalma alá hódított. Hát (kérdi ismét *Scipió*) kit gondolsz másadiknak lönni? Nem mást (felele *Hannibal*), hanem *Pirbust*, *Eptrusnak* Kirájját, ki a' Tábort annak Hadi-röndjére leg-okosabban tudta el-intézni. Ekkor: azt gondolván *Scipió*: hogy Őtet fogná harmadiknak mondani, Hát (kérdi tovább Ő tölle) ki volna a' harmadik? Magam' vagyok (úgy mond): mivel engömet csak éppen TE győzhettél-meg. Hát (kérdi utóljára *Scipió*) ha Te győztél-vólna-meg engömet? Akkor (úgy mond) mind *Nagy Sándornak*, mind *Pirbusnak* elejökbe tönném magamat.

NYOL-

küldötteket kért (Legatos liberos) mert így inkább meg-böcsültetöu a' Külsöktől. Tartott ez a' szabad Küldötség *Cicerónak* tanácsnokságáig. Ezt ő, mivel vele sokan vissza-éltek, csak egy esztendőre szabta. De *Julius Cézár* őt esztendőre terjesztötte azután.

NYÓLCADIK RÉSZ.

Etóliai had.

A *Síriai* had után, szükség-képpen következő az *Etóliai*-is. Mert: minek-utána a' *Római Nép Antiokhust* meg-győzte; ennek-utánna a' Hadnak gyűjtogatóit vőtte üzőbe. Ezeken-való boszszu-állás *Fulvius - Nobílior Tanácsnokra* bizattatott (Lásd a' 346-dik Tanácsnokot).

Ez a' Tartománnak Anya-Várossát *Ambráciát* (hajdan *Pirbusnak* igen kedves lak-hejét) moztanokkal verettetni kezdőtte. Hamar megadták magokat. Hogy semmi bántássok ne legyen, esedöztek érőtök a' *Ródusiak*-is, az *Athénaiak*-is. Meg-engedött ugyan nekik *Fulvius*; de a' had, és a' hadnak jutalma tovább terjedött. Meg-hódította *Zacintus* és *Kefalene* Szigeteket. Egy szóval: valamennyi Szigetek voltak ebben a' tengörben (a' *Cerauniai* högyektől kezdvén, egész *Máleának* bérccéig) ennek az *Etóliai* hadnak jövedelme vala.

KILENCEDIK RÉSZ.

Istriai Had.

Az *Etóliások* után az *Istriai* következött: mivel amazoknak segítséget adott. Eleinte az *Etóliásokkal* tartott a' szerencse; de éppen e' volt
rom-

romlássoknak oka. Mert: midőn *Knéjus - Manliusnak* meg-vertt táborára mohon estenek; és a' gazdag zsákmánt áhsítózza falták: midőn osztán-is (semmi másról nem gondolkozván) gyorsan önnének, és még gyorsabban innának; sőt némejek, a' sok tobzódás után, azt se tudnák, minő tartományban volnának: *Szép Appius-túl* körül-vétettek, és kegyetlenül meg-veretettek.

Maga az *Istriai Kiráj* (*Apúliai lóra* tétetvén) midőn a' nagy részegség, és fejének szédülése miatt, rajta nem ülhetne; hanem szüntelen már erre, már amarra bicögne; alig hitethette-el magával: hogy a' *Rómaiaktól* el-fogatott.

TIZEDIK RÉSZ.

Gallogréciai Had.

Gallogréciát a' *Síriai* had segítötte a' veszelelemre: mivel *Antiokbussal* tartott, a' *Rómaiak* ellen. Segítették-e' valóban ötet? vagy (hogy diadalmi pompája löhessön) reájok fogta *Manlius*? ki-nem-sülhetött. De (mivel a' hadnak okát elő-nem-adhatta) a' diadalmi pompát el-nem-nyerhette.

Ez

Ez a' Gallogréciai Nemzetség (a'-mint neve-is bizonyította) Gallusokból és Grékusokból vevő egyes Nemzetség. Tudni-illik: *Sénai Gallusoknak* egybe szűrtt-zavartt maradvánjai, minekutánna (*Brennusnak* vezérlesse alatt) *Kamillustól* meg-verettettek *Rómánál*, innént *Görög-Országba* csaptak, és azt ki-pusztították. Itt, valamint a' termő magvak, ha a' földet meg-változtatták, meg-szelídülnek: úgy ezeknek tulajdonos vadságjok-is, az *Ásiai* díszszel egybe-keveredvén, elég-képpen meg-lágyult.

A' *Rómaiaknak* jüvetelőkről bizonyosak lévén; föl-szaladtak a' leg-magosabb högyekre, és, onnant vagy parittyákkal, vagy nyílakkal egyszer-kétszer alkalmatlankodván, meg-adták magokat; a' *Rómaiaknak* kegyességjökben bízván. De ezek a' régi *Sénai Gallusoknak* gonosz-ságjokról meg- emlékezvén; a' *Népnek* elől-já-róit meg-kötöztették, és *Rómába* intézték.

Csudálatos dolog: midőn össze-láncoltattak; a' láncok' szemeit fogok közé vették, és nagy méreggel rágták. Mivel pedig el-nem-rághatták, az Öröknek szemök elől el-fordítván magokat; egygyik a' másiknak adta torkát, és egygyik a' másikat röndre le-fojtotta. Ezt tötétek a' Férj-fiak. Lássuk, mire mehettek a' Fehér-népek-is.

Valami *Orgián* nevezett Kirájjok vala ekkor a' *Gallogrékusoknak*, kinek feleségét erőszak-kal

kal el-vitte és meg-szeplősítötte egy *Római* katonát. Haza eresztetvén az *Aszszony*, semmit se szóllott; hanem urának kardját a' szögrül alattomban le-vötte; és, éjtszakának üdején (a' *Római* őrizeteken köröszkül), evvel a' színnel ment látrának sátora alá: hogy nagyon belé szeretött. Ezenn nagyon örvendezvén a' Tiszt, midőn az *Aszszon*nak öleléssére jönné; Ez annak fejét le-csapta, és Urának eleibe vitte. Ekkor osztán az egész történetöt el-beszéllötte.

TIZEN-EGYGYEDIK RÉSZ.

Macedóniai II. Had.

A' Gallogrékusoknak el-vesztők, és a' *Strusok*-nak el-pusztultok után, midőn szüntelen más-más Nemzetségek, és Tartományok jönnének a' *Római*aknak birtokjok alá; ime föl-emelte fejét *Macedónia*, és ismét nyughatatlankodott, pedig veszedelmesen.

Ezt a' leg-erősebb, és leg-mérgesebb Országot nem más ingerlötte a' föl-támadásra, hanem maga' régi Nemességének mindenkori emléközete. A'-mi több: *Fülöp*-kirájnak halála után, annak olyan fia uralkodott, ki azt, se magának, se Népeinek böcsületére válni nem gondol-

dolhatta: ha az egyszer-meg-verettetött Ország örökre-meg-verettetöttnek lönni láccattatna. Ezt a' Kirájt *Perses*nek hívták.

Ezen Kiráj alatt, sokkal nagyobb számmal és szívvel támadtak-föl a' *Macedonok*, mint ennek atyja alatt. Társsoknak vőttek a' *Rácokat* (*Thracés*). Ezt a' szövetséget abból az okból gondolta-ki *Perses*: hogy a' *Macedonoknak* sérénységiöket a' *Rácoknak* erősségiökkel; ellemben: a' *Rácoknak* engedetlen vadságjokat a' *Macedonoknak* fenytékjökkel mértékölhetné.

Mind ezeken fölül, *Perses*nek hasznos gondolatjai-is vóltanak. *Hémus'* högyének herceei-ről Tartományjait vizsgálván; még a' meredőkök-re-is Várat építtetött. Vassal és Fegyverrel úgy bé-sáncolta *Macedóniáját*: hogy nem láccattatott bé-menetelt más Ellenségnek engedni; hanem csupán azoknak, kik az Égből ereszköd-nének Tartományjába.

Markus és *Filippus* Tanácsnoknak Vezérlése alatt (Lásd a' 327-dik Tanácsnokot) ezekre a' tájakra nyomúlván a' *Római* Seregek, minekutánna minden hejeket jól meg-vísgáltak; és szinte mindeneket köröszkül-hathatatlanoknak láttak: reá-vetvén magokat, *Astrúd* nevezetű tapon (a' tövises és veszedelmes dombokon köröszkül); egyszer osztán oda érköztek, a' hová a' szárnyas szemek-is alig-érhettek.

A' Kiráj (ki-is magát igen nagyon el-bízta, és az Ellenségnek lehetséges vak-merészségéről nem-is álmodozott) hogy a' *Rómaiaknak* hirtelen reájok-ütéssüket az emberektől hallotta, egészen oda-lőtt. Maga adta-ki a' parancsolatokat: hogy emberei mindéneket meg-vesztessenek. A' Pénzt tehát (hogy el-ne-vezzsön) a' Tengerbe hányatta. Meg-égette Sereg-hajójit-is: hogy a' *Rómaktól* meg-ne-gyújtassanak, el-ne-égettettessenek.

Fülöp után *Paulus*-tanácsnokra bizattatván a' Vezérség (Lásd 338-dik Tanácsnokot); ez nagyobb sereggel, és más úton érkezött a' *Macedonok* ellen. Abban mutatta-ki nagy-eszét: hogy mindenkor mással fenyegette a' *Macedonokat*, és mindenkor mást cselekedött. Csupán el-érkezése, úgy meg-ijesztette *Perses*-t: hogy a' harcon lönni nem kívánczozna. Alattomban el-menvén, mindéneket vezérre hagyott. Ezeket kegyetlenül meg-verték a' *Rómaiak*.

Perses, a' Tengerökön köröszül, *Samotráciába* iparkodott. Ennek a' Városnak híros és nevezetős Szentségéhez fojamodni kívánczozott, mint-ha a' Templomok, avvagy az Oltárok őrizhették-vólna-meg azt, kit se a' temérdők nagy Högyeknek bérceik, se maga' Fegyveressei megoltalmazni nem tudtak.

Egy kiráj se tartotta oly sokáig eszébe elvesztett kirájságát. Mert: midőn abból a' templom-

plomból, melybe, életének meg-tartássa végett, dísztelenül szaladott, könyörgő levelet írta a' Római Vezérnek; magát mindenütt *Macedóniai* kirájnak nevezte. Meg-böcsülte ezt a' kiráji nevet *Paulus*-is: mert őtet nem csak, minden sérelem nélkül, a' templomból ki-bocsátotta; hanem asztalához-is ültette. Asztal-után meg-intötte fiait: hogy azt a' Szerencsét, melynek anyai tehetsége volna, meg-ne -szomorítsák.

A' leg-szebb Diadalmi Pompák között, Ezt, látta *Róma*, midőn *Macedóniát* másadszor ki-zsákmányolta. Ennek szemléléssében egész három napot töltöttek az örvendőző Polgárok. Az *elsőn* a' Zászlókat, és a' Táblákat vitték. A' *másikon* Fegyvereket, és pénzes Ládákat (36) hozdoz-

(36). Eme' pénzes ládákat arannyal meg-rakva látván a' *Rómaiak*; szégyőnlenni kezdötték: hogy ők eddig csupa rézzel, vagy, ezüstel éltek. Ekkor kezdődtek ők-is az arany-pénz veréshez (percussio numi aurei). Egy arannak divatja, mindgyárt eleinte, huszon-öt tizesekből állott, az-az: négy forintból, és egy tíz-krajcárosból. Két félék pedig ezek az aranyok: *Tandcsnokiak* (consulares vel veteres) és *Tábornokiak* (Imperatorii vel novi). Ezek között az a' különbözet: hogy a' *Tandcsnoki* aranyok (divatjokra nézve) jobbak. A' *Tábornoki* arannak neve *izmos* vala, deákül *solidus*.

doztak. A' *barmadikon*, a' többi Fogjok között, magát a' Kirájt vezettek. E' pedig el-bámúlva léptetött, el-is-andalodott.

Azt hírlelik az akkori Írók: hogy sokkal előbb örvendőzött a' győzelem végett *Róma* Várossa, sem-mint a' győzedelmet a' Tábornoknak leveléből értötte. Tudni-illik: tüstént azon napon, melyen *Perses* meg-győzöttetött, az egész harcnak ki-menetelet meg-tudhatták *Róma* várossának lakosi. Ezt pedig így esötnnek lönni mondgyák;

Egyszeriben két Ifiakat láttak *Rómában* *Juturna* tavanál; kik, le-szállván, lovokról, a' port és vért mossák-vala-le magokról. Noha nem szóllottak; még-is a' győzedelmet beszélteni láccattak. El-hitte a' nép, mind azt: hogy azok *Kastor* és *Polluks* lögyenek; mivel ketten vóltak; mind azt: hogy a' harcon dolgoztak: mivel Véreseknek láccattak; mind végtére azt: hogy *Macedóniából* jöttek: mivel, lovaikkal egygyütt, nagyon leheltek.

TIZEN-KETTEDIK RÉSZ.

Ilíriai Had.

Az előbbeni *Macedóniai* Had után, menten követközött az *Ilíriai*. Mert: hogy a' *Rómaiakat* há-

hátról meg-támadgyák, *Persestől* reá-vétettek, és pénzért hadakoztak. Nem sokáig tartott a' háborgás. Minek-utánna *Skorda'* Várossát le-rottotta *Lúcius-Andrius* Tanácsnok (Lásd a' 345-Tanácsnokokat), tüstént meg-alázták magokat. Hamarább el-végezték a' Hadat; sem-mint annak híret *Róma'* Várossába hallották.

TIZEN-HARMADIK RÉSZ.

Macedóniai III. Had.

Mint-ha a' *Pénusokkal* össze-beszéllöttek volna a' *Macedonok*: hogy harmadszor-is meg-nyerettessenek; egy üdőben mind-a'-két Nemzetség fegyverhez nyúla. De a' Járom-szöveget hamarabb el-törték a' nyughatatlan *Macedonok*. Meg-vetőtték elsőben Őket a' gondatlan *Rómaiak*. Azt a' föl-zöndülést egy-harapásnyinak lönni álmodták. E' volt annak oka: hogy osztán a' *Macedonok* sájosabbak löttek.

Oka e' Hadnak szégyen-is. Egy - valami *Andriskus* nevezetű Pásztor - ember hirtelen elfoglalta egész *Macedóniát*, Hadat-is indított a' *Rómaiak* ellen. Mind-eddig ki-nem-tudódhatott: Szabad ember volt-e? avvagy szolgál-atyától születött? Elég az ehhez: hogy azokban az üdőkben, egy vagyonos Gazdánál betyárkodott.

Mivel pedig előbbeni *Fülöp* - kirájhoz igen hasonló vala; Betyár - társaitól *Fattyú-fülöpnek* neveztetött.

Erre Ő föl-fúvalkodván; minden erejével azonn volt: hogy kiráji ábrázatját, és nevét a' kiráji szívvel meg-futtassa, 's-csinosabbá tögye.

Ellene küldetvén *Markus - Juvencius* Völt-tanácsnok (Lásd. a' 341-dik Tanácsnokot); a' dologgal hírtelenküldött. Vak-merően néki-esett *Andriskusnak*, pedig olyan embernek; ki nem csak maga' embereivel, hanem a' *Rácoknak* társaságjokkal-is nagy-hatalmas vala. És ime! azok a' győzhetetlen *Rómaiak* keményen meg-verettettek egy nem-igazi, sőt csupa képzeletből-álló, és valóságos Játék-színi kirajtól.

De, *Metellusnak* Vezérlésse alatt, visszaadták néki a' kölcsönt. Az előbbeni Tábornokkal el-veszett Seregeket keményebben megboszszúlta *Metellus*. Elsőben: *Macedóniát* (minek-utánna Vitézzei által minden szögét földülta) a' Szolga-tartománnak rút sorssára vötte. *Andriskus*, a' hadnak indítója, kit a' *Rácság* kirájja (minek-utánna hozzája szaladott; és tölle segítséget várt, még-is el-fogattatott) a' *Rómaiaknak* által-adatott; *Rómába* vitetött, erősen meg-láncolva. Sok nyomorúságjai után meg-engedte *Andriskusnak* a' kegyes Szerencse: hogy mint valóságos kirajt, úgy vigyék diadalmi pompával *Róma'* városába.

HATO.